PIRKANMAA

Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi:

Ehdotus maakunnallisiksi maisema-alueiksi 2013

Pirkanmaan maakuntakaava 2040

TEEMME MUUTOSTA YHDESSÄ

Pirkanmaan liitto

Julkaisu
ISBN 978-951-590-294-8
ISSN
Kansikuva Katriina Koski
Taitto Katriina Koski
Painos
Paino

Sisällys

1. Johdanto 4

1.1. Tausta ja tavoitteet 4
1.2. Inventoinnin työvaiheet 5
1.3.Valmisteluvaihe ja inventointikohteiden valinta 5
1.4. Selvityksen tausta-aineisto 7
1.5. Maastotyöt 7
1.6. Maisema-alueiden arviointi 7
1.7. Rajaukset 7
1.8. Pirkanmaan maakunnan ominaispiirteitä 8
1.9. Pirkanmaan maakunnallinen maisematyyppijako 8

2. Inventoidut kohteet ja arvoluokat 12

3. Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ehdotus 2013 16

Ehdotukset arvokkaiksi maisema-alueiksi 2013 18
3.1. Kallionkielen - Tevaniemen -Riitialan kulttuurimaisema 20
3.2. Kelminselän kulttuurimaisema 24
3.3. Liuksialan - Tiihalan kulttuurimaisema 28
3.4. Lyytikkälän - Hirsilän kulttuurimaisema 32
3.5. Längelmäen kulttuurimaisema 36
3.6. Mouhijärven kirkonseudun ja Tupurlanjärven kulttuurimaisemat 40
3.7. Pinteleen kulttuurimaisema 44
3.8. Pitkäjärven- Päilahden kulttuurimaisema 48
3.9. Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema 52
3.10. Pyhäjärven-Nokianvirran-Kuloveden kulttuurimaisema 56
3.11. Pälkäneen kulttuurimaisema 60
3.12. Saarikylien ja Vehoniemenkylän kulttuurimaisema 64
3.13. Suodenniemen kulttuurimaisema 68
3.14. Talviaisen - Ristijärven kulttuurimaisema 72
3.15. Urjalan kulttuurimaisema 76
3.16. Vaskiveden kulttuurimaisema 80
3.17. Viitapohjan kulttuurimaisema 84
3.18. Viljakkalan - Harhalan kulttuurimaisema 88
3.19. Muut kohteet 92

Lähdeaineisto 93

1. Johdanto

1.1. Tausta ja tavoitteet

Pirkanmaalla on käynnissä uuden kokonaismaakuntakaavan, Pirkanmaan maakuntakaavan 2040, laatiminen. Kaikki maankäytön aihealueet kattava maakuntakaava tulee korvaamaan Pirkanmaan 1. maakuntakaavan ja voimassa olevat vaihemaakuntakaavat. Maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointi on yksi Pirkanmaan maakuntakaavan 2040 erillisselvityksistä ja siitä vastaa Pirkanmaan liitto. Selvitys koostuu raportista, inventointilomakkeista ja erillisistä liitekartoista, joissa on merkitty luontoarvot, rakennuskannan ikä ja maankäyttö.

Ympäristöministeriössä on samanaikaisesti käynnissä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointi, joka toteutetaan vuosina 2010-2014 maakunnittain. Inventointien tulosten perusteella koostetaan uusi ehdotus valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi. Ehdotuksen pohjalta on tarkoitus valmistella maisema-alueista uusi valtioneuvoston päätös. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnista vastaa Pirkanmaan ELY-keskus. Pirkanmaan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet inventoitiin 2012-2013. Tarkoituksena on, että sekä valtakunnalliset että maakunnalliset maisema-alueet osoitetaan Pirkanmaan maakuntakaavassa 2040. Valtakunnallisesti arvokkaiksi alueiksi ehdotetut alueet on esitelty julkaisussa Pirkanmaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi: Ehdotus valtakunnallisiksi maisema-alueiksi 2013.

Maakunnalliset ja valtakunnalliset inventoinnit toteutettiin samanaikaisesti, koska selvitysalue (Pirkanmaa) oli molemmissa sama ja arvoluokat oli mahdollista määrittää yhteismitallisesti. Arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointien päätavoitteena on tarkistaa aluevalikoima, arvoluokka sekä rajaukset vastaamaan uudistuneita maisemanhoidon toteuttamis- ja ohjausjärjestelmiä. Näitä ovat muun muassa maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) ja siihen sisältyvät valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, luonnonsuojelulaki (1096/1996), maatalouden ympäristötuen järjestelmät sekä Eurooppalainen maisemayleissopimus (173/2006).

Inventoinneissa keskitytään maaseudun kulttuurimaisemiin, erityisesti viljelymaisemiin ja muihin alkutuotannon synnyttämiin maisemiin. Keskeisiä ovat perinteisessä asussa säilyneet, elinvoimaiset, luonnoltaan ja kulttuuriperinnöltään monipuoliset viljelymaisemakokonaisuudet kylineen, luonnonalueineen ja historiallisine kohteineen. Tavoitteena oli kartoittaa kattavasti Pirkanmaan maakunnalle tyypilliset ja ominaiset maisemalliset piirteet. Maisema-alueiden tulee lisäksi täyttää maisema-aluetyöryhmän (mietintö 66/1992) laatiman maisemamaakuntajaon edellyttämä edustavuus. Arvokkaat maisemakokonaisuudet ovat yhtenäisiä, pinta-alaltaan suuria, maisemakuvaltaan ehjiä ja sopusointuisia sekä usein vaihtelevia alueita. Maisema-alueissa maakunnallinen ja paikallinenkin omaleimaisuus on suhteellisen hyvin nähtävissä. Ne kuvastavat maakunnan erikoislaatua ja ne kertovat maakunnan kulttuuri- ja luonnonhistoriasta.

Tavoitteena oli kartoittaa kattavasti Pirkanmaan maakunnalle tyypilliset ja ominaiset maisemalliset piirteet.

Kaupunkien tarkastelu rajataan pois. Rakennettua ympäristöä edustavia kohteita on selvitetty valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY 2009) päivitysinventoinnissa vuonna 2009 ja maakuntakaavassa tullaan tekemään erillinen selvitys koskien maakunnallisesti arvokkaita rakennettuja kulttuuriympäristöjä. Kohdevalikoimaan sisällytettävinä luonnonalueina tulevat kuitenkin kysymykseen kulttuurihistoriallisesti huomattavat maisemanähtävyydet.

Maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnin on toteuttanut Pirkanmaan liiton toimeksiannosta ProAgria Etelä-Suomen / Maa- ja kotitalousnaisten maisemasuunnittelija Katriina Koski (FM, hortonomi AMK). Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointeja on ohjannut yhteinen ohjausryhmä, johon ovat kuuluneet Pirkanmaan ELY-keskuksesta ympäristö ja luonnonvarat -vastuualueen luonnonvaratyksiköstä ylitarkastaja Mari Rajala ja suunnittelija Tiina Schultz sekä rakennetun ympäristön yksiköstä yliarkkitehti

Leena Strandén ja ylitarkastaja Pekka Kinanen, Pirkanmaan maakuntamuseosta rakennustutkija Hannele Kuitunen, Pirkanmaan kuntien aluearkkitehdit Markku Lahtinen Kangasalan kunnasta, Leena Lahtinen Urjalan ja Vesilahden kunnista ja Minna Kulojärvi Punkalaitumen kunnasta ja Sastamalan kaupungista, Pirkanmaan liitosta maakuntakaavoitusjohtaja Karoliina Laakkonen-Pöntys ja suunnittelija Annu Piesanen sekä ProAgria Etelä-Suomesta / Maa- ja kotitalousnaisista toiminnanjohtaja Jutta Ahro.

1.2. Inventoinnin työvaiheet

Inventoinnit tehtiin menetelmällä, joka pohjautuu Keski-Suomen ELY-keskuskessa vuonna 2006-2009 tehtyyn taustatyöhön. Inventoinneissa tutkitaan sekä luonnonpiirteet että kulttuuripiirteet ja maisemakuvan ja -rakenteen kokonaisuus. Inventoinnit koostuvat kartta- ja paikkatietotarkasteluista, tietojen keräämisestä kirjallisista lähteistä ja paikallisilta toimijoilta ja maastoinventoinneista. Inventointityö koostuu neljästä vaiheesta:

1. Valmisteluvaihe – laaditaan maakunnallinen maisemaselvitys, valitaan inventoitavat kohteet ja tiedotetaan hankkeesta.
2. Inventointi – kerätään tiedot inventoitavista kohteista.
3. Maastokäynti – täydennetään ja täsmennetään inventointitietoja visuaalisten havaintojen pohjalta
4. Loppuarviointi – arvioidaan alue perustuen edellisiin vaiheisiin, ehdotetaan ja perustellaan arvoluokka sekä kirjoitetaan aluekuvaukset ja laaditaan aluerajaukset

1.3. Valmisteluvaihe ja inventointikohteiden valinta

Pirkanmaan maakuntakaavan tausta-aineistoksi vuonna 2006 tehty Pirkanmaan maakunnallinen maisemaselvitys ”Pirkanmaan maisema-alueet ja kulttuuriympäristöt” toimi inventoinnin pohjana. Maakunnallinen maisemaselvitys tarkensi maisema-aluetyöryhmän (mietintö 66/1992) laatimaa maisemamaakuntajakoa Pirkanmaan osalta.

Inventoitavien kohteiden valinnan perusteena oli :

- Maisema-aluetyöryhmän mietintö 66/1992, sekä Valtioneuvoston periaatepäätös 5.1.1995
- Luettelot valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista sekä maisemanähtävyyksistä
- RKY1993 inventoinnin kulttuurimaisemakokonaisuudet, joita ei ole sisällytetty Museoviraston RKY2009 päivitysinventoinnin kohdevalikoimaan
- Maisemamaakuntajako sekä maakunnallinen maisemaselvitys
- Paikkatietoanalyysit uusien alueiden löytämiseksi
- Paikallistuntemus: maakuntamuseot, ELY-keskukset
- Kunnat, yhdistykset, asukkaat

Inventoitavia kohteita valittiin 34, kartan 3 (s. 14) rajauksen mukaisesti Pirkanmaan maakunnan alueelta. Vuoden 2013 alussa kuntaliitoksen myötä Satakunnasta osaksi Sastamalan kaupunkia ja Pirkanmaata siirtynyt Kiikoinen ei sisältynyt alueeseen, jolta inventointikohteet valittiin.

Kuva: Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema

Fakta

Määritteet:

Maisema
Muodostuu elollisista ja elottomista tekijöistä sekä ihmisen tuottamasta vaikutuksesta, jotka ovat ns. maiseman perustekijöitä, niiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta sekä maiseman visuaalisesti hahmotettavasta ilmiasusta, maisemakuvasta. Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen mukaan maisema tarkoittaa aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/ tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta.

Kulttuurimaisema
Kulttuurimaisema on ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta syntynyt maisema, jossa näkyy ihmisen toiminnan vaikutus. Maaseudun kulttuurimaiseman perusta on viljelymaisemassa, joka on syntynyt pitkään jatkuneen maatalouden ja karjanhoidon myötä. Kulttuurimaisema on moniulotteinen käsite, eikä se itsessään sisällä arvovarausta. Kulttuurimaisemaan liittyy kuitenkin usein vahva tunnelataus.

Valtakunnallisesti arvokas maaseudun kulttuurimaisema
Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue on kulttuuri- ja luonnontekijöiden muodostama erityisen kaunis, eheä ja koko Suomen maaseudun kulttuurimaisemia edustava kokonaisuus. Valtakunnallisesti arvokkaat maaseudun kulttuurimaisemat edustavat parhaiten maisemamaakunnalleen tyypillistä kulttuurimaisemaa. Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue ilmentää korkeita luonnon, kulttuurin ja maiseman arvoja. Maisema-alueet jakautuvat kahteen pääryhmään: maaseudun kulttuurimaisemiin ja maisemanähtävyyksiin. Valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella pitkät kulttuurivaikutukset ovat yhä näkyvissä. Alueella tai alueen lähellä on mahdollisesti muinaisjäännöksiä. Vanhaa rakennuskantaa on jäljellä ja se on hyvin hoidettua. Uudempi rakennuskanta sijoittuu luonteville vyöhykkeille ja soveltuu hyvin maisemaan noudattaen perinteistä, alueelle tyypillistä sijaintia. Pellot ovat olleet pitkään viljelyssä ja viljely jatkuu yhä aktiivisena. Monipuolinen maaseutuympäristö on leimaa-antava piirre; karjaa laitumilla, metsäsaarekkeita, niittyjä, puukujanteita. Perinteisiin elinkeinoihin liittyviä rakennelmia on näkyvissä; myllyt, kalakopit, laiturit, nuottakodat jne. Alue edustaa elävää maaseutua. Maisemakuva on eheä ja alue visuaalisesti hyvin hahmottuva kokonaisuus.

Maisemanähtävyys
Valtakunnallisesti arvokkaat maisemanähtävyydet ovat koko maassa hyvin tunnettuja, maisemiltaan ainutkertaisia ja kulttuurihistoriallisesti huomattavia kohteita, joissa erityistä huomiota kiinnitetään maisemakuvaan ja luonnonpiirteisiin. Maisemanähtävyydet ovat usein myös vetovoimaisia matkailukohteita. Maisemanähtävyyksiä voidaan nimetä sekä valtakunnallisesti arvokkaiksi että maakunnallisesti arvokkaiksi. Maakunnallisesti arvokkaat maisemanähtävyydet ovat paikallisesti tai maakunnassa hyvin tunnettuja näköalamaisemia tai kohteita. Maisemanähtävyydet ovat kohteita joista näkyy hieno maisema ja jotka näkyvät suurmaisemassa. Maisemanähtävyys ei voi kuulua arvokkaan maisema-alueen rajauksen sisälle erillisenä kohteena.

Maakunnallisesti arvokas kulttuurimaisema
Maakunnallisesti arvokkaat kulttuurimaisemat edustavat esimerkillisesti maakunnalle tai maakunnan osalle tyypillistä tai erityistä kulttuurimaisemaa. Ne eivät välttämättä ole yhtä monipuolisia tai yhtä edustavia kuin valtakunnallisesti merkittävät alueet. Ne kuvastavat etenkin oman maakuntansa identiteettiä ja sisäistä monimuotoisuutta. Maakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla ei välttämättä täyty yhtä useat kriteerit kuin valtakunnallisesti arvokkailla alueilla.

Maisemakuva
Maisemakuva on maisemarakenteen silmin havaittava ilmiasu.

Inventoitavista kohteista 9 oli valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita ja maisemanähtävyyksiä, maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita 16 ja loput RKY1993 kohteita, joita ei ole sisällytetty Museoviraston RKY2009 päivitysinventoinnin kohdevalikoimaan. Inventointialueet olivat monin paikoin laajempia, kuin nykyinen arvokas maisema-alue. Inventoinnin edetessä mukaan tuli kohteita, joita käytiin katsomassa, mutta tarkempaa inventointilomaketta ei niistä täytetty. Kohteet on esitelty raportin lopussa. Useat kohteista olivat maisemallisesti edustavia mutta ne eivät täyttäneet maakunnalliselle maisema-alueelle laadittuja kriteerejä. Yleisesti ottaen kohteet olivat liian pieniä ja ne tulisikin huomioida maakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen päivitysinventoinnissa, sillä useat kohteet pitivät sisällään vanhaa, hyvin hoidettua rakennuskantaa.

1.4. Selvityksen tausta-aineisto

Inventointivaiheessa kohteista kerättiin inventointitiedot yhtenäiselle inventointilomakkeelle. Lähdeaineistona inventointilomakkeessa käytettiin SYKEssä maisema-alueiden päivitysinventointia varten laadittua MAPA-paikkatietopakettia, maakunnallista maisemaselvitystä sekä muita aikaisempia luontoa ja maisemaa koskevia inventointeja, paikallishistoriikkeja sekä historiallista kartta-aineistoa.

MAPA-paikkatietopaketin avulla tarkasteltiin luonnonpiirteiden, maisemarakenteen ja kulttuuripiirteiden muodostamaa kokonaisuutta Pirkanmaalla perustuen mm. Suomen ympäristökeskuksen, museoviranomaisten ja Geologian tutkimuskeskuksen tuottamiin paikkatietoaineistoihin. Kulttuuripiirteistä paikkatietoaineisto käsitti perinnemaisemat, arvokkaat rakennetut ympäristöt, suojellut rakennukset, muinaisjäännökset, rakennusten rakennusvuodet, Kuninkaan kartaston kohteet ja kylät vuodelta 1566. Luonnon ja maiseman piirteistä tarkasteluun sisältyivät luonnoltaan arvokkaat peltoalueet, luonnonsuojelualueet, pohjavesialueet, arvokkaat geologiset muodostumat, maaperätiedot, maanpeitteisyys ja korkeustiedot.

1.5. Maastotyöt

Merkittävä osa inventointeja olivat maastokäynnit, jotka auttoivat inventointitietojen täydentämisessä, maisemakuvan hahmottamisessa sekä lopullisessa arvioinnissa. Maastotyöt antavat tärkeää tietoa siitä, miltä alue todellisuudessa näyttää. Vaikka näkemys on subjektiivinen ja inventoijan omaan kokemukseen ja aistimaailmaan nojaava, auttaa maastokäynti tunnistamaan maiseman esteettisiä ominaisuuksia sekä toiminnallisia piirteitä. Maastokäynnillä voidaan täydentää ja täsmentää ennalta selvitettyjä tietoja. Maastotyöt tehtiin kesän ja syksyn 2012 aikana. Kohteissa käytiin 1-3 kertaa. Useimmissa kohteissa maastokäynnillä oli mukana kunnan edustaja tai muu aluetta tunteva henkilö. Raportin kuvat ovat maastokäynneillä otettuja ja kuvaajana kaikissa kuvissa Katriina Koski, ellei toisin mainita.

1.6. Maisema-alueiden arviointi

Maiseman ominaisluonteen ja erityispiirteiden tunnistamiseksi aluetta tarkastellaan useista eri näkökulmista. Tällaisia ovat mm. maisemarakenne ja luonnonpiirteet, kulttuurihistoriallinen jatkuvuus sekä maiseman visuaaliset piirteet, maisemakuva. Maisema-alueiden arvioiminen tehtiin inventointien ja maastokäynnin havaintojen pohjalta. Arviointi on yhdistelmä kaikista inventoijan tekemistä havainnoista.

Arvioinnissa esitetään perustelut ehdotetulle arvoluokalle/arvoluokan nousulle tai laskulle. Valtakunnalliseen arvoluokkaan kuuluvien maisema-alueiden tulee edustaa maisemamaakunnalleen tyypillisiä tai muuten edustavia maisematyyppejä, joilla on huomattavaa valtakunnallista merkitystä. Maakunnallisesti arvokkaat alueet edustavat maakunnan sisäisiä erityispiirteitä; ne voivat olla harvinaisia tai hyvin säilyneitä kohteita, joissa maakunnan sisäiset maisemien erityispiirteet tulevat esille.

Arvioinnissa käytettävät kriteerit:

- Luonto, luonnonarvot ja luonnon monimuotoisuus
- Luonnonpiirteiden edustavuus, harvinaisuus, monipuolisuus ja alkuperäisyys
- Maiseman ja maankäytön historiallinen kehitys ja kehityksen jatkuvuus
- Kulttuuripiirteiden edustavuus, harvinaisuus, säilyneisyys ja alkuperäisyys, kuten vanhat tielinjat ovat säilyneet, vanhempi rakennuskanta hyväkuntoista, vanhat peltoalueet yhä viljelykäytössä, uusi rakennuskanta istuu maisemaan.
- Symboli- ja identiteettiarvot (tapahtumapaikat, historialliset tapahtumat, alueen väestölle merkittävät piirteet)
- Alueen elinvoimaisuus ja nykyinen toimivuus, kuten pellot eivät ole pirstaloituneet ja viljelys sekä karjanhoito ovat elinvoimaisia.
- Maisemakuvan yhtenäisyys, eheys ja vaikuttavuus
- Maisemamaakunnan erityispiirteet (maisema-alue alueellisten erityispiirteiden kuvaajana)
- Maisemahäiriöt ja luonnonarvoja alentavat vauriot ja uhkatekijät, esimerkiksi laajat metsänhoitotoimenpiteet (avohakkuut), suuret voimalinjat, tuulivoimalat, laaja uudisrakentaminen.

1.7. Rajaukset

Maisema-alueiden rajauksissa pyritään noudattamaan maisemarakenteen näkyvissä olevia luontevia rajoja sekä hahmottamaan yhtenäisiä aluekokonaisuuksia. Rajaus perustuu usein visuaalisesti hahmotettavaan eheään maisemakuvaan. Luontevia rajoja ovat muun muassa yhtenäiset metsäiset reunavyöhykkeet, selänteiden lakialueet, vesistöt, joet ja joissain tapauksissa ihmisen luomat rakenteet kuten tiet tai taajamien reunat. Joskus myös toiminnallisen kokonaisuuden rajaaminen kokonaan mukaan maisema-alueeseen voi olla perusteltua.

Avointa maisematilaa rajaavien reunavyöhykkeiden mukaanotto rajaukseen on oleellista, sillä juuri ne nousevat merkittävään rooliin alueen hoidon ja maankäytön suunnittelussa. Rajaukseen voidaan sisällyttää harkiten myös lähistöllä olevia kohteita kuten muinaisjäännöskohteita, arvokkaita luonnonympäristöjä, rakennetun ympäristön RKY2009-kohteita sekä perinnebiotooppeja. Useiden maisema-alueiden rajaukset laajenivat, kun ne mukautettiin maisemarakenteen luonnollisiin rajoihin. Rajauksia laajennettiin myös ottamaan mukaan läheisiä arvokkaita kulttuuriympäristöjä, luontokohteita sekä muinaisjäännöksiä. Rajauksia jouduttiin myös paikoin pienentämään taajamamaisen rakentamisen vuoksi.

Maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden voimassaolevat rajaukset ovat vuodelta 2007, jolloin Pirkanmaan 1. maakuntakaava sai lainvoiman. Maisema-alueet ovat säilyttäneet arvonsa pääosin hyvin. Tässä inventoinnissa joitakin alueita laajennettiin ottamaan mukaan viereiset maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt (akm). Pirkanmaan 1. maakuntakaavan yhteydessä oltiin tehty myös päivityksiä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajauksiin. Tässä työssä nykyisinä rajauksina käytetään valtioneuvoston periaatepäätöksen (1995) mukaisia rajauksia.

1.8. Pirkanmaan maakunnan ominaispiirteitä

Merkittävin Pirkanmaan maisemakuvaa muokannut yksittäinen tekijä on viimeisen jääkauden aikainen mannerjää ja sen sulamisvedet. Mannerjään sulaessa ovat syntyneet Pirkanmaan maakunnalle tyypilliset pitkittäis- ja poikittaisharjut. Maakuntaa halkoo useat jääkauden loppuvaiheen aikana syntyneet harjujonot. Pirkanmaan merkittävin saumamuodostuma ulottuu Pälkäneen Syrjänharjusta Kangasalan Vehoniemen ja Tampereen Pyynikin kautta Hämeenkyrön Mahnalan harjuun yhtyen Hämeenkankaaseen. Harjujonon tunnetuimmaksi kohdaksi on muodostunut sen korkein kohta Pyynikinharju, jonka rinteissä on nähtävissä Pirkanmaan vanhinta ja nuorinta pinnanmuotoa. Harjut ovat muodostaneet ihmisille reittejä, joita myöten on saavutettu asumattomat erämaatkin. Vanhimman asutuksen ja muun ihmistoiminnan merkit liittyvätkin useimmiten harjuihin. Harjun liepeiden suotuisa pienilmasto ja rehevyys ovat tarjonneet suojaisan asuinpaikan ja harjujen lähiympäristöt ovat hyviä viljelysalueita. Pirkanmaalla voidaan lisäksi puhua erityisestä harjuasutuksen miljöötyypistä, jolloin itse harju rakentamattomine osineen liittyy erottamattomana osana miljöökokonaisuuteen, kuten Pispala Tampereella ja Kangasala. Harjujen lisäksi vesistöillä on erittäin tärkeä merkitys Pirkanmaan maisemassa, asutushistoriassa ja elinkeinojen kehittymisessä, sillä vesireitit olivat ihmisen varhaisen historian tärkeitä kulkuväyliä harjujen ohella.

Pirkanmaan kulttuuriympäristövyöhykkeille on tunnusomaista, että asutus on jatkunut samoilla sijoillaan katkeamatta kivikaudesta tähän päivään. Teollisuuden miljööt ovat vahva pirkanmaalaisen kulttuuriympäristön ominaispiirre. Maakunnan teollisuuden historia perustuu puuhun, paperiin, pumpuliin ja pellavaan. Luonnonolosuhteilla on ollut merkittävä vaikutus Pirkanmaan teolliselle kehitykselle. Lukuisten koskien kesyttämätön voima oli monen teollisuuden haaran alkusysäys. Pirkanmaan vanhinta teollisuutta ovat olleet koskiin rakennetut jauhomyllyt. Toinen varhainen teollisuudenhaara oli sahaus. Ensimmäisiä teollisuusyrityksiä olivat Tampereella toiminut Otavalan kehruukoulu, joka myös myi lankaa sekä Tammerkoskelle 1776 perustettu väkiviinapolttimo. Varsinaista tehdasteollisuutta edustivat 1700-luvulla rauta-ruukit. Teollisuus perustui 1800-luvun lopulla ensisijaisesti vesivoiman käyttöön ja hyviin kuljetusyhteyksiin joko vesitse tai rautateitse. 1800- ja 1900-luvun vaihteen teollisuusympäristöille on ominaista, että monet huomattavimmista arkkitehdeistä ovat olleet niitä suunnittelemassa. Teollisuuden kasvu teki Tampereesta maakunnan keskuksen 1800-luvulla.

Vielä 1850-luvulla muu Pirkanmaasta oli puhdasta maatalousaluetta. Pirkanmaa kuului maamme torpparivaltaisimpiin seutuihin. Pääosa maasta oli talonpoikaisessa omistuksessa ja kartanoita oli vähän. Vuonna 1944 solmittua Moskovan välirauhaa seurasi maamme historian laajamittaisin väestöliike. Kotinsa menettänyt karjalainen siirtoväki tuli jäljelle jääneen Suomen puolelle. Pääosa siirtoväestä oli maatalousväestöä, joka haluttiin sijoittaa entiseen ammattiinsa. Samoin pyrittiin siihen, että samojen luovutettujen alueiden asukkaat tulisivat uusillakin kotipaikoillaan lähelle toisiaan. Pirkanmaan maalaiskuntiin sijoitettiin suunnitelmien mukaisesti seitsemän kunnan maanviljelyssiirtoväkeä. Siirtoväen sijoittaminen maatalouteen merkitsi sitä, että vaikka monet suuret kartanot ja suurtilat pilkottiin lähes kokonaan, keskimääräinen tilakoko jäi pieneksi.

1.9. Pirkanmaan maakunnallinen maisematyyppijako

Tampereen seutukaavaliiton vuoden 1986 Pirkanmaan maisemarakenneselvityksen mukaan Pirkanmaa jaettiin kuuteen maisemalliseen alueeseen: Eteläiseen viljelyseutuun, Lounaiseen viljelyseutuun, Keskeiseen järvialueeseen, Vuorimaahan sekä Suomenselkään. Jaon pohjana olivat elottoman ja elollisen luonnon sekä ihmisen toiminnan jäljet. Kartassa 1. esitelty maakunnallisten maisematyyppien rajaukset sekä maisema-alueiden ehdotusten sijoittuminen maisematyyppijakoon.

Eteläinen viljelyseutu on pinnanmuodoiltaan loivasti kumpuilevaa kankaremaata. Maaperässä on runsaasti fylliittiä, kiillegneissiä ja -liusketta. Kallioperän kalkkisuus vaikuttaa metsäkasvillisuuden rehevöitymiseen ja viljelykasvien viljavuuteen. Näillä alueilla on laajoja hedelmällisiä savikoita. Alkuperäinen maaperä on paikoin lehtomultaa. Ilmasto-olot ovat edulliset. Viljavat ja tasaiset pellot peittävät Eteläisellä viljelyseudulla lähes ¼ maa-alasta. Parhaimmat ja laajimmat pellot levittäytyvät Urjalan ja Viialan keskustojen ympärille. Asutus levittäytyy yhtenäisille laajoille savikoille. Veden osuus pinta-alasta on vain noin 5 %.

Lounaisella viljelyseudulla on yhtenäisiä piirteitä Eteläisen viljelyseudun kanssa. Alueiden kallioperät ovat samankaltaisia. Lounaisen viljelyseudun läntiset osat ovat samanlaisia kuin Eteläisen viljelyseudun maat. Itään päin maasto nousee ja pinnanmuodot vaihtelevat mäkimaista komeisiin avokallioihin. Maisema on jylhimmillään Karkusta Nokialle päin kuljettaessa. Viljavat ja tasaiset pellot peittävät 1/5 maa-alasta. Parhaimmat ja laajimmat pellot levittäytyvät Kokemäenjoen rantamille. Veden osuus pinta-alasta on noin 10 %.

Keskeisellä järvialueella ja Kaakkoisella järvialueella vesistöillä on suuri merkitys maisemakuvassa. Vettä on runsas neljännen pinta-alasta. Veden ohella maisemakuvaa hallitsevat pitkittäisharjut. Keskeisellä ja Kaakkoisella järvialueilla suurin yhtenäinen harju-muodostuma on Pälkäneen-Kangasalan-Tampereen-Ylöjärven kautta kulkeva harjujakso. Nämä alueet ovat pinnanmuodoiltaan muutenkin vaihtelevia mäki- ja vuorimaita. Järvialueilla pellon osuus on yli toistakymmentä prosenttia. Suuri osa pelloista on raivattu valtavia järvialtaita reunustaville savikoille. Keskeinen järvialue on Pirkanmaan tiheimmin asuttu ja teollistunein alue.

Suomenselkä on pinnanmuodoiltaan suhteellisen tasaista. Pirkanmaan suurimmat suot sijaitsevat Suomenselällä mm. maaperän karuuden ja viileän ilmaston vuoksi. Suota on peräti yli 40 % maa-alasta. Metsän osuus on suuri ja peltoja on vähän, vain noin 7 % maa-alasta. Suomenselälle tyypillistä maisemaa on soinen lakeus, jossa myös ihmisen toiminnan jäljet näkyvät. Pirkanmaan suurimmat turvesuot sijaitsevat Parkanon ja Kihniön alueella.

Vuorimaan ja Suomenselän samankaltaisuus näkyy luonnon karuutena. Metsän osuus on suuri, yli 80 % maa-alasta. Peltojen osuus on Suomenselän tavoin vähäinen. Vuorimaan pinnanmuodot ovat vaihtelevaa mäki- ja vuorimaata. Kallioperän rikkonaisuus ja pinnanmuotojen nopea vaihtelu näkyvät jyrkkärantaisina rotkojärvinä, joista kuuluisimpia ovat Ruoveden Helvetinjärvi ja Virtain Torisevat. Suurimmat järvet alueella ovat Kuorevesi ja Tarjannevesi. Pirkanmaan pohjoisosissa asutus on harvempaa kuin muualla maakunnassa. Tiiviimmät asutuksen alueet ovat vesistöjen ja merkittävien liikenneväylien varsilla. Suomenselän ja Vuorimaan alueilla sijaitsevat Pirkanmaan laajat asumattomat erämaa-alueet.

Kuva: Viitapohjan kulttuurimaisema

Pirkanmaan maakunnallinen maisematyyppijako ja maisema-alueiden ehdotukset 2013

ETELÄINEN VILJELYSEUTU
Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema
Urjalan kulttuurimaisema

LOUNAINEN VILJELYSEUTU
Hämeenkyrön kulttuurimaisema
Kokemäenjokilaakson kulttuurimaisema
Pirkanmaan harjumaisemat
Rautaveden kulttuurimaisema
Mouhijärven kirkonseudun ja Tupurlanjärven kulttuurimaisema
Pyhäjärven-Nokianvirran-Kuloveden kulttuurimaisema
Suodenniemen kulttuurimaisema

KESKEINEN JÄRVIALUE
Haralanharju
Pirkanmaan harjumaisemat
Pyynikki
Vesilahden kulttuurimaisema
Pyhäjärven-Nokianvirran-Kuloveden kulttuurimaisema
Viitapohjan kulttuurimaisema

KAAKKOINEN JÄRVIALUE
Haralanharju
Juupajoen kulttuurimaisema
Pirkanmaan harjumaisemat
Sääksmäen-Tarttilan kulttuurimaisema
Liuksialan-Tiihalan kulttuurimaisema
Lyytikkälän-Hirsilän kulttuurimaisema
Längelmäen kulttuurimaisema
Pinteleen kulttuurimaisema
Pitkäjärven-Päilahden kulttuurimaisema
Pälkäneen kulttuurimaisema
Saarikylien ja Vehoniemen kulttuurimaisema
Talviaisen-Ristijärven kulttuurimaisema

VUORIMAA
Ruoveden reitin kulttuurimaisema
Lyytikkälän-Hirsilän kulttuurimaisema
Talviaisen-Ristijärven kulttuurimaisema
Vaskiveden kulttuurimaisema

SUOMENSELKÄ
Ähtärin reitin kulttuurimaisemat
Kallionkielen-Tevaniemen-Riitialan kulttuurimaisema
Kelminselän kulttuurimaisema
Viljakkalan-Harhalan kulttuurimaisema

KARTTA 1. Maakunnalliset maisematyypit ja maisema-alueiden ehdotukset 2013

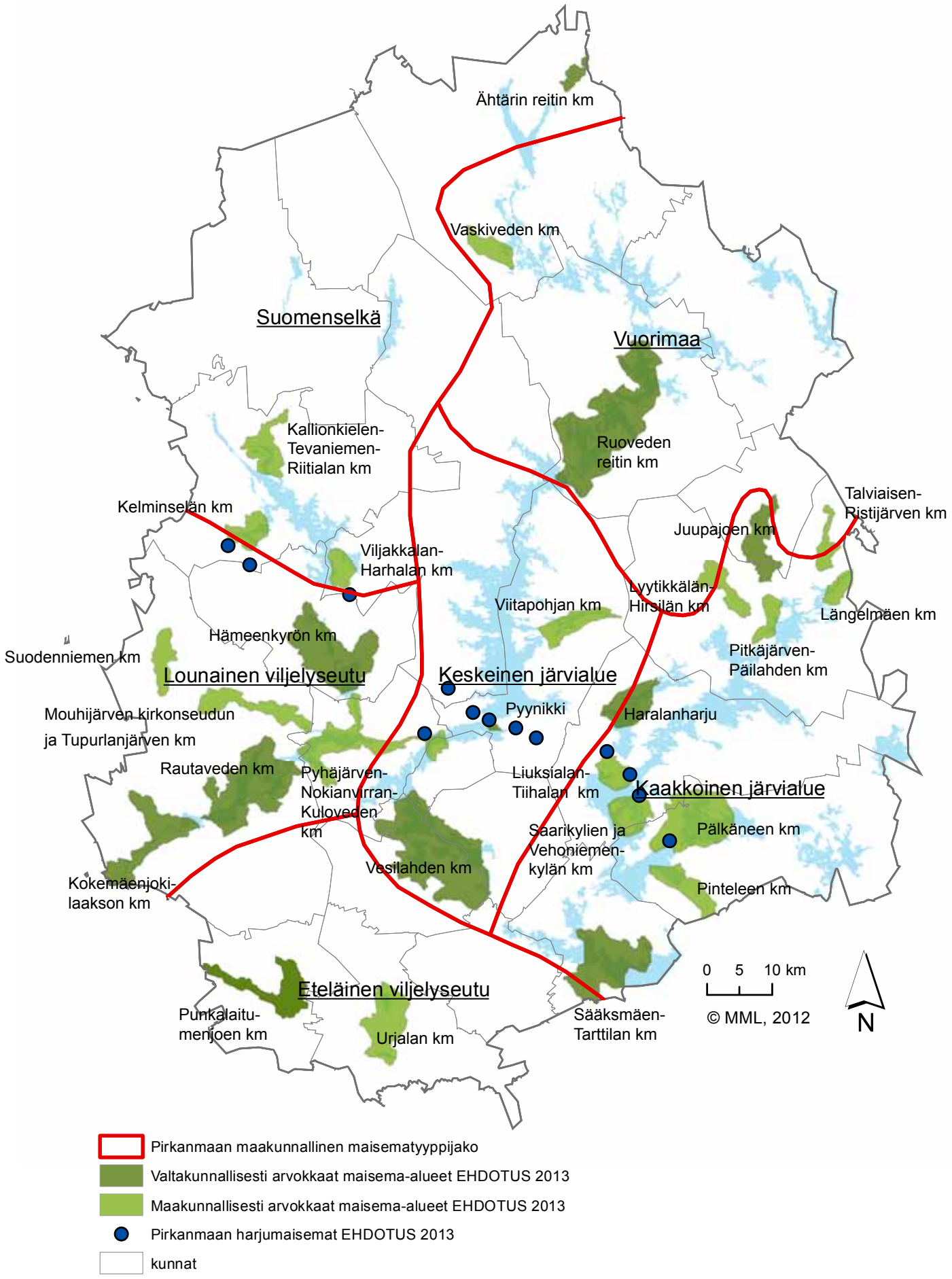

2. Inventoidut kohteet ja arvoluokat

Inventoidut kohteet ja ehdotetut arvoluokat

Maisema-alueen nimi (uusi nimiehdotus)	Kunta	Arvoluokka [aikaisempi arvoluokka] V = valtakunnallisesti arvokas M = maakunnallisesti arvokas
HÄMEEN VILJELY- JA JÄRVIMAA		
Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu		
1 Haralanharju	Kangasala	V
2 Hämeenkyrön kulttuurimaisema	Hämeenkyrö	V
3 Pyynikki	Tampere	V
4 Sääksmäki - Tarttila (Sääksmäen-Tarttilan kulttuurimaisema)	Valkeakoski	V
5 Vesilahden kulttuurimaisema	Vesilahti, Lempäälä, Pirkkala	V
6 Kallionkielen - Tevaniemen - Riitialan kulttuurimaisema	Ikaalinen	M
7 Kilvakkalan kulttuurimaisema (Kelminselän kulttuurimaisema)	Ikaalinen	M
8 Liuksialan - Tiihalan kulttuurimaisema	Kangasala	M
9 Mouhijärven kirkonseudun ja Tupurlanjärven kulttuurimaisemat	Sastamala	M
10 Nokian kulttuurimaisema (Pyhäjärven-Nokianvirran-Kuloveden km)	Nokia, Pirkkala, Sastamala, Hämeenkyrö	M
11 Pinteleen kulttuurimaisema	Pälkäne	M
12 Pitkäjärven kulttuurimaisema (Pitkäjärven-Päilahden km)	Orivesi	M
13 Pirkanmaan harjumaisemat	Pälkäne, Kangasala, Tampere, Ikaalinen, Hämeenkyrö	V
- Pispala	Tampere	V [-]
- Vehoniemenharju	Kangasala	V
14 Pälkäneen kulttuurimaisema ja Syrjänharju	Pälkäne, Kangasala	M
15 Saarikylien kulttuurimaisema (Saarikylien ja Vehoniemenkylän km)	Kangasala, Pälkäne	M
16 Viitapohjan kulttuurimaisema	Tampere	M
17 Viljakkalan - Harhalan kulttuurimaisema	Ylöjärvi	M [-]
18 Kirkkojärven kulttuurimaisema	Ikaalinen	-
19 Kuhmalahden kirkonseudun kulttuurimaisema	Kangasala	-
20 Naappila - Koivuniemi - Suomasema	Orivesi	-
Pohjois-Hämeen järviseutu		
21 Juupajoki (Juupajoen kulttuurimaisema)	Juupajoki, Orivesi	V
22 Ruoveden kulttuurimaisema (Ruoveden reitin kulttuurimaisema)	Ruovesi	V [M]
- Muroleen kulttuurimaisema	Ruovesi	V [-]
23 Ähtärin reitin kulttuurimaisemat	Virrat	V
24 Liedenpohjan kylä ja kulttuurimaisema	Virrat	-
25 Lyytikkälän - Hirsilän kulttuurimaisema	Orivesi	M
26 Längelmäen kulttuurimaisema	Orivesi	M
27 Mäntän teollisuuskulttuurimaisema	Mänttä-Vilppula	-
28 Talviainen - Ristijärvi kulttuurimaisema (Talviaisen-Ristijärven km)	Orivesi	M
29 Vaskiveden kulttuurimaisema	Virrat	M
LOUNAISMAA		
Ala-Satakunnan viljelyseutu		
30 Karkku - Tyrvää (Rautaveden kulttuurimaisema)	Sastamala	V
31 Kokemäenjokilaakso (Kokemäenjokilaakson kulttuurimaisma)	Sastamala	V
32 Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema	Punkalaidun	M/V [-]
33 Urjalan kulttuurimaisema	Urjala	M
Pohjois-Satakunnan viljelyseutu		
34 Suodenniemen kulttuurimaisema	Sastamala	M [-]
SUOMENSELKÄ		
Suomenselkä		
35 Linnankylän kulttuurimaisema ja Viinikanjoen kulttuurimaisema	Parkano	-

KARTTA 2. Inventointialueet ja maisemamaakuntajako

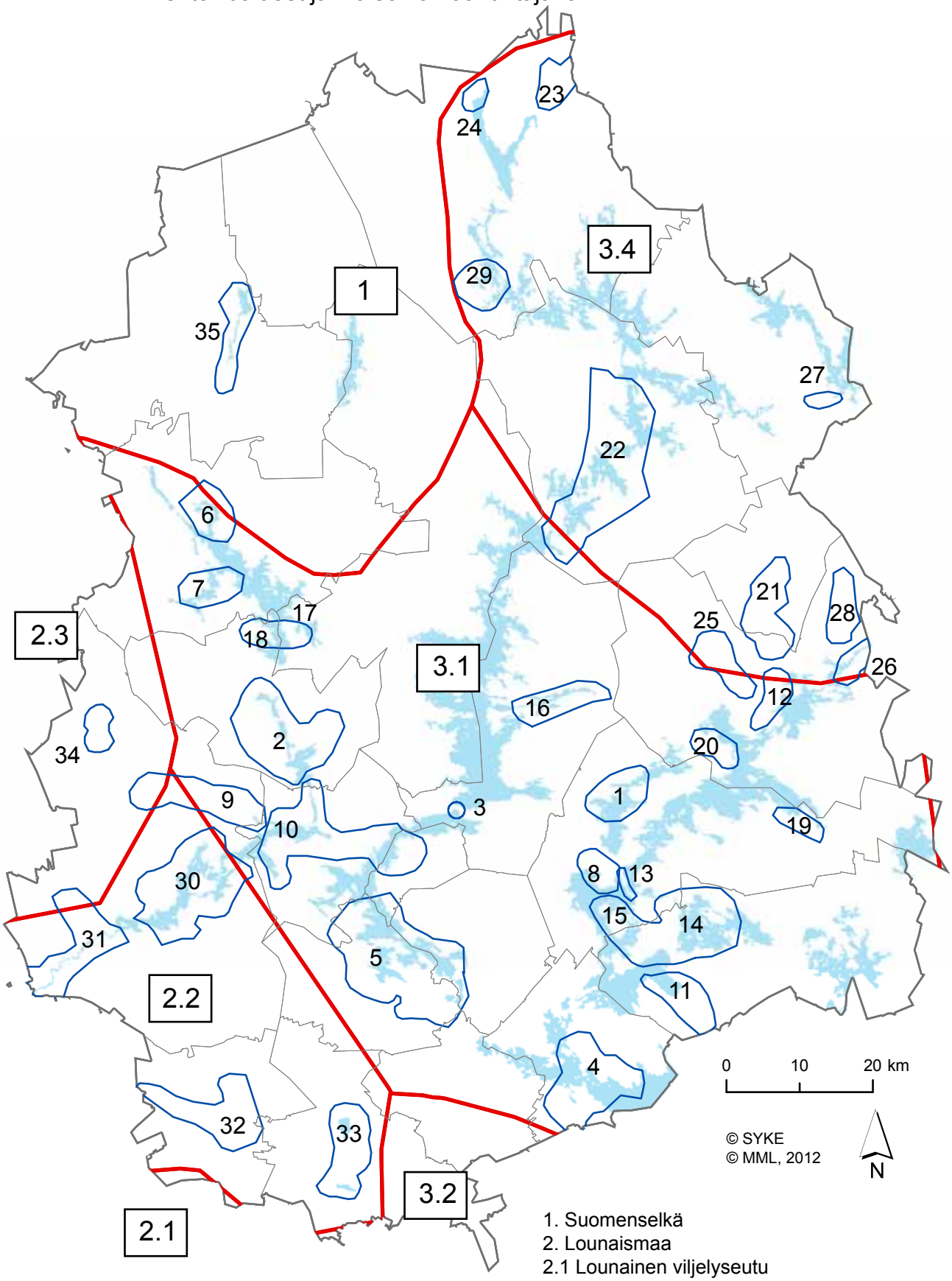

1. Suomenselkä
2. Lounaismaa
2.1 Lounainen viljelyseutu
2.2 Ala-Satakunnan viljelyseutu
2.3 Pohjois-Satakunnan viljelyseutu
3. Hämeen viljely- ja järviseutu
3.1 Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
3.2 Tammelan ylänköseutu
3.4 Pohjois-Hämeen järviseutu

Maisemamaakuntajako
Inventointialueet 2012-2013
kunnat

KARTTA 3.

Inventointialueet ja voimassa olevat maakunnallisesti ja valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

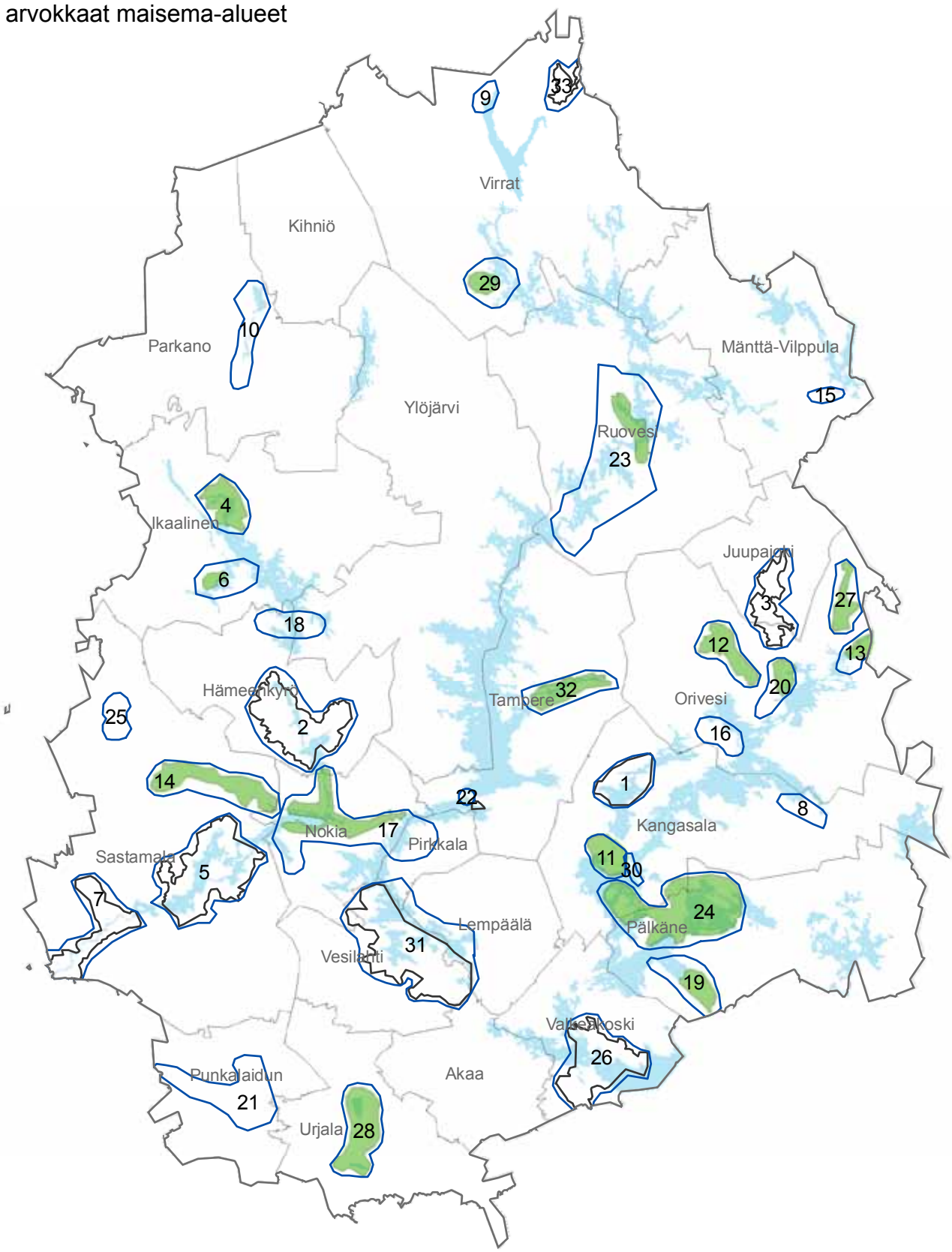

Inventointialueet 2012-2013

Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Valtioneuvoston päätös 1995)

Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MK 2007)

N

0 10 20 km

© MML, 2012

Inventoidut alueet

1. Haralanharju
2. Hämeenkyrön kulttuurimaisema
3. Juupajoki
4. Kallionkielen-Tevaniemen-Riitialan kulttuurimaisema
5. Karkku-Tyrvää
6. Kilvakkalan kulttuurimaisema
7. Kokemäenjokilaakso
8. Kuhmalahden kirkonseutu
9. Liedenpohjan kylä ja kulttuurimaisema
10. Linnankylän kulttuurimaisema
11. Liuksialan-Tiihalan kulttuurimaisema
12. Lyytikkälä-Hirsilän kulttuurimaisema
13. Längelmäen kulttuurimaisema
14. Mouhijärven kirkonseudun ja Tupurlanjärven kulttuurimaisema
15. Mäntän teollisuuskulttuurimaisema
16. Naappila-Koivuniemi-Suomasema
17. Nokian kulttuurimaisema
18. Osaman ja Viljakkalan kulttuuriympäristö
19. Pinteleen kulttuurimaisema
20. Pitkäjärven kulttuurimaisema
21. Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema
22. Pyynikki
23. Ruoveden kulttuurimaisema ja vesistöreitti
24. Saarikylien ja Pälkäneen kulttuurimaisema
25. Suodenniemen kulttuurimaisema
26. Sääksmäki-Tarttila
27. Talviaisen-Ristijärven kulttuurimaisema
28. Urjalan kulttuurimaisema
29. Vaskiveden kulttuurimaisema
30. Vehoniemenharju
31. Vesilahden kulttuurimaisema
32. Viitapohja
33. Ähtärin reitin kulttuurimaisema

Lisäksi inventointikohteena oli Pirkanmaan harjumaisemat, jossa kartoitettiin kulttuuri-historiallisesti ja maisemallisesti arvokkaita harjukohteita.

Muita alueita, joita käytiin tarkastamassa:
- Ylöjärvi, Sikkilä

3. Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013

Ehdotukset maakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi 2013

1. Kallionkielen -Tevaniemen - Riitialan kulttuurimaisema
2. Kelminselän kulttuurimaisema
3. Liuksialan -Tiihalan kulttuurimaisema
4. Lyytikkälän - Hirsilän kulttuurimaisema
5. Längelmäen kulttuurimaisema
6. Mouhijärven kirkonseudun ja Tupurlanjärven kulttuumaisema
7. Pyhäjärven-Nokianvirran-Kuloveden kulttuurimaisema
8. Pinteleen kulttuurimaisema
9. Pitkäjärven-Päilahden kulttuurimaisema
10. Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema
11. Pälkäneen kulttuurimaisema
12. Saarikylien ja Vehoniemenkylän kulttuurimaisema
13. Suodenniemen kulttuurimaisema
14. Talviaisen-Ristijärven kulttuurimaisema
15. Urjalan kulttuurimaisema
16. Vaskiveden kulttuurimaisema
17. Viitapohjan kulttuurimaisema
18. Viljakkalan-Harhalan kulttuurimaisema

Tässä raportissa käydään läpi maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet on esitelty Pirkanmaan ELY-keskuksen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointiraportissa: Pirkanmaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi: Ehdotus valtakunnallisiksi maisema-alueiksi 2013.

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ja ehdotukset 2012:

- Haralanharju
- Hämeenkyrön kulttuurimaisema
- Juupajoen kulttuurimaisema
- Rautaveden kulttuurimaisema
- Kokemäenjokilaakson kulttuurimaisema
- Pirkanmaan harjumaisemat
- Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema (ehdotus, arvoluokka riippuu Satakunnan inventoinnista, esitellään myös maakunnallisissa)
- Pyynikki
- Ruoveden reitin kulttuurimaisema (ehdotus, MAPIO ottanut jatkokäsittelyyn)
- Sääksmäen -Tarttilan kulttuurimaisema
- Vesilahden kulttuurimaisema
- Ähtärin reitin kulttuurimaisema

Muut inventointikohteet:

- Kuhmalahden kirkonseutu
- Liedenpohjan kylä ja kulttuurimaisema
- Linnankylän kulttuurimaisema
- Mäntän teollisuuskulttuurimaisema
- Naappila-Koivuniemi-Suomasema

KARTTA 4. Maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden valikoimaan ja rajauksiin ehdotettavat muutokset.

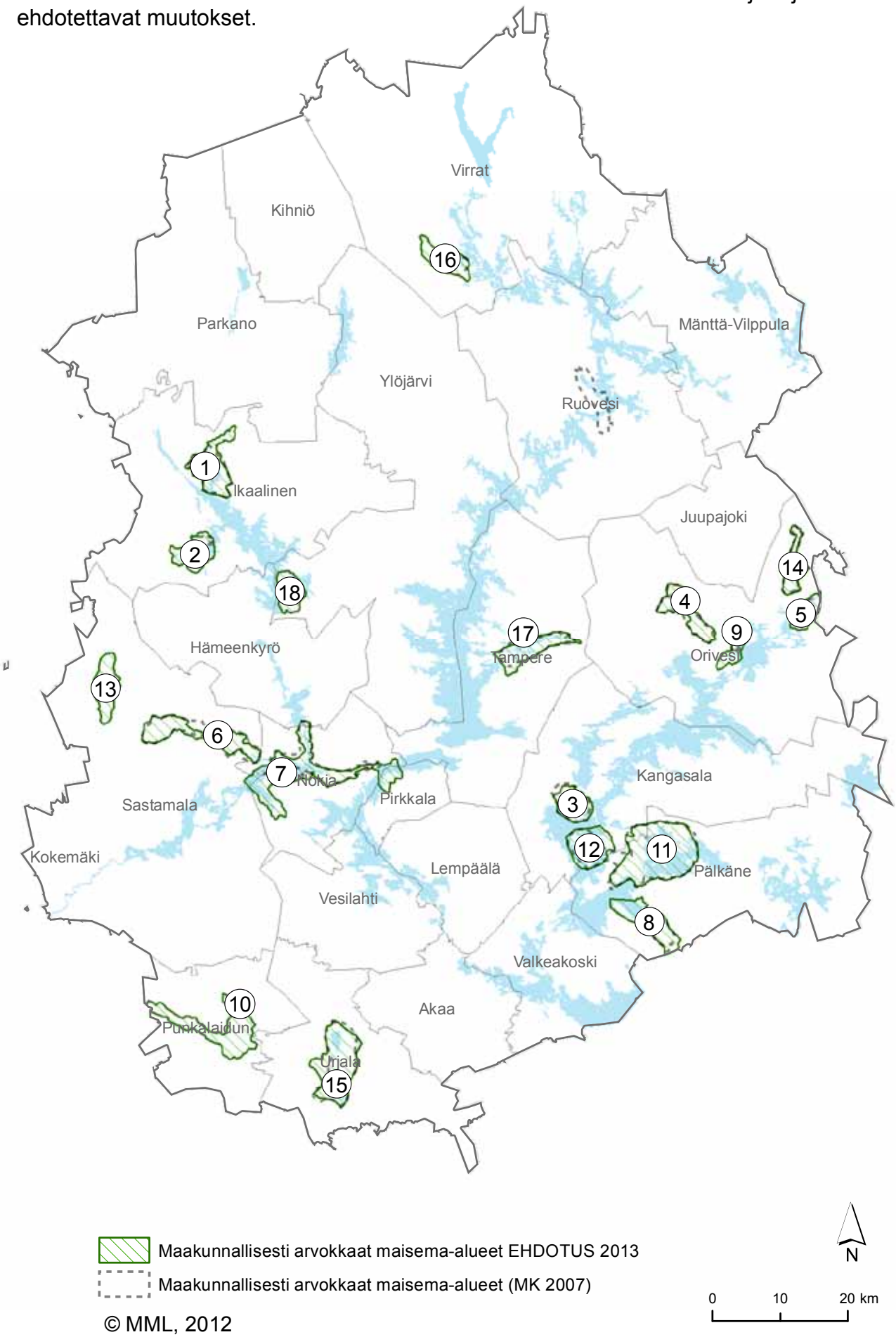

© MML, 2012

Ehdotukset arvokkaiksi maisema-alueiksi 2013

1 Haralanharju Kangasala V
2 Hämeenkyrön kulttuurimaisema Hämeenkyrö V
3 Juupajoen kulttuurimaisema Juupajoki, Orivesi V
4 Kokemäenjokilaakson kulttuurimaisema Sastamala V
5 Pirkanmaan harjumaisemat V
6 Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema Punkalaidun M /V [-]
7 Pyynikki Tampere V
8 Rautaveden kulttuurimaisema Sastamala V
9 Ruoveden reitin kulttuurimaisema Ruovesi V [M]
10 Sääksmäen – Tarttilan kulttuurimaisema Valkeakoski V
11 Vesilahden kulttuurimaisema Vesilahti, Lempäälä, Pirkkala V
12 Ähtärin reitin kulttuurimaisemat Virrat V

1 Kallionkielen – Tevaniemen – Riitialan kulttuurimaisema Ikaalinen M
2 Kelminselän kulttuurimaisema Ikaalinen M
3 Liuksialan – Tiihalan kulttuurimaisema Kangasala M
4 Lyytikkälän – Hirsilän kulttuurimaisema Orivesi M
5 Längelmäen kulttuurimaisema Orivesi M
6 Mouhijärven kirkonseudun ja Tupurlanjärven kulttuurim. Sastamala M
7 Pinteleen kulttuurimaisema Pälkäne M
8 Pitkäjärven - Päilahden kulttuurimaisema Orivesi M
9 Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema Punkalaidun M /V [-]
10 Pyhäjärven-Nokianvirran-Kuloveden kulttuurimaisema Nokia, Pirkkala, Sastamala, Hämeenkyro M
11 Pälkäneen kulttuurimaisema Pälkäne, Kangasala M
12 Saarikylien ja Vehoniemen kulttuurimaisema Kangasala, Pälkäne M
13 Suodenniemen kulttuurimaisema Sastamala M [-]
14 Talviaisen – Ristijärven kulttuurimaisema Orivesi M
15 Urjalan kulttuurimaisema Urjala M
16 Vaskiveden kulttuurimaisema Virrat M
17 Viitapohjan kulttuurimaisema Tampere M
18 Viljakkalan - Harhalan kulttuurimaisema Ylöjärvi M [-]

Pirkanmaan harjumaisemat EHDOTUS 2013
Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013

KARTTA 5. Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden ehdotukset 2013

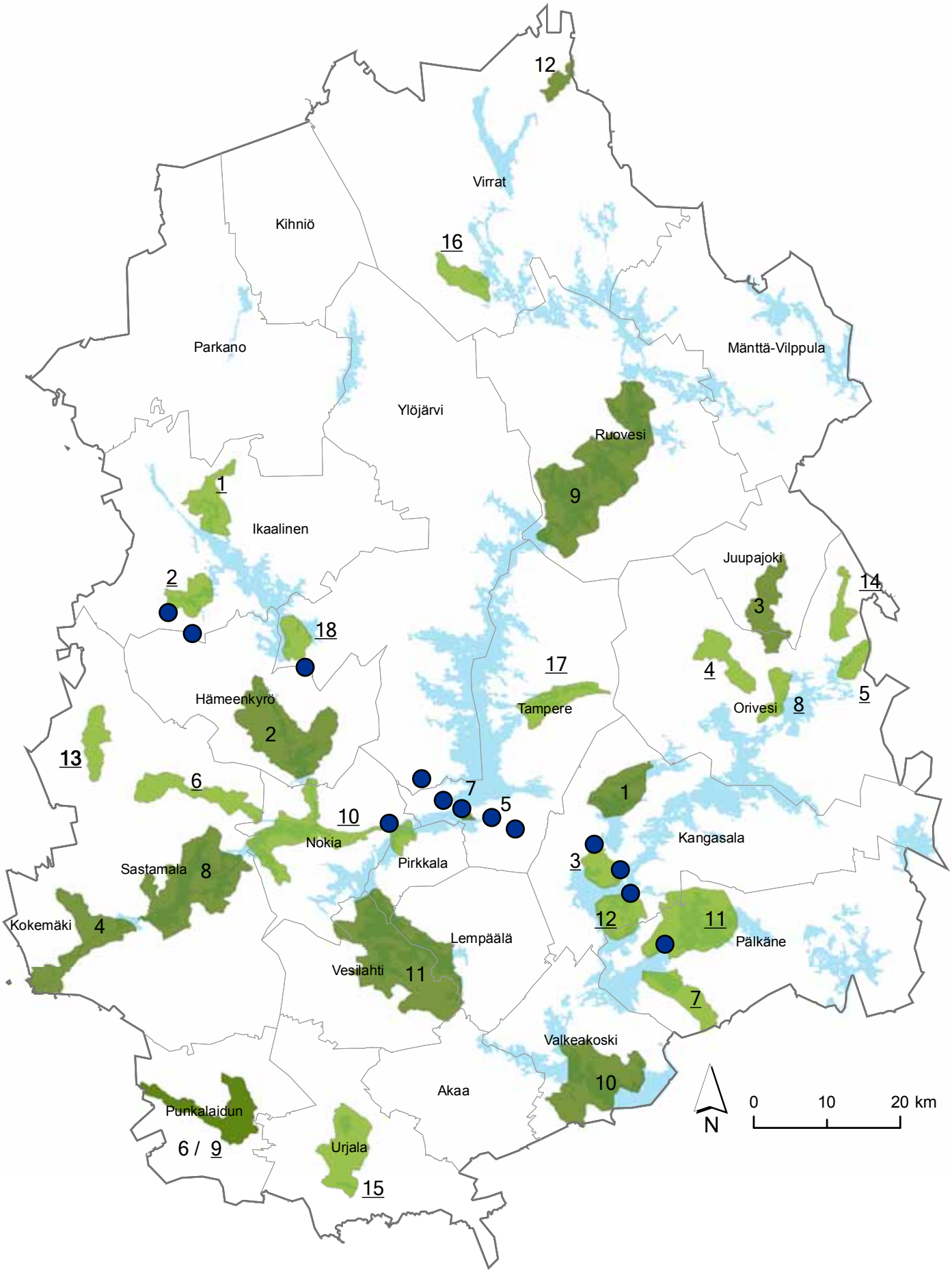

3.1. KALLIONKIELEN - TEVANIEMEN -RIITIALAN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Kallionkielen-Tevaniemen-Riitialan kulttuurimaisema
Kunta: Ikaalinen
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Suomenselkä
Pinta-ala: 3 680 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Kallionkielen-Tevaniemen-Riitialan kulttuurimaisema kuuluu maakunnallisessa maisematyyppijaossa Suomenselkään. Suomenselkä on karu ja laakea vedenjakajaseutu Pohjanmaan ja Järvi-Suomen välillä. Maasto on joko suhteellisen tasaista tai korkeussuhteiltaan vaihtelevaa ja kumpuilevaa. Korkeuserot jäävät yleensä kuitenkin alle 20 metrin. Koko alueella vallitsee mannerjäätikön kulutuskorkokuva. Maa on yleensä karun moreenin peitossa ja paikoin on laajoja kumpuilevia drumliinikenttiä. Verraten niukan järviluonnon ohella on melko runsaasti suomaiden halki luikertelevia ruskeavetisiä puroja ja latvajokia. Peltoalaa on niukalti ja metsätaloutta harrastetaan intensiivisesti. Harvaan asutun alueen kylät ovat pieniä ja sijaitsevat laaksoissa ja vesistöjen tuntumassa tai jonkin selänteen rinteellä. Pika-asutuksen aikana seudulle muutti paljon väestöä ja monet nykyiset kylät ovat kokonaan tuolloin rakennettuja. Seutu oli aiemmin tärkeää tervanpolttoaluetta. Myös kaskiviljelyä harjoitettiin pitempään kuin muualla Pirkanmaalla.

OMINAISPIIRTEET:

Maisema-alueen maasto on korkeussuhteiltaan varsin vaihtelevaa kankaremaata, ruhjelaaksojen rikkomaa kallio- ja moreenimaata. Pellot sijoittuvat vesistön rannoille. Heittolanlahti muodostaa mosaiikkimaiseman vesistömaiseman monine lahtineen. Poltinjoki ja Vääräjoki mutkittelevat peltojen keskellä. Maisema-alueen itäpuolelta alkavat laajat Suomenselän metsäalueet. Aureenlopensalmen molemmin puolin Kyrösjärven pohjoispäässä levittäytyy edustava viljely- ja asutusmaisema. Riitialan kylä ja Heittolan kylä sijoittuvat aivan Kyrösjärven pohjukan viljeltyjen peltojen luoteispuolelle. Korkeuserojen ansiosta avautuu useita vaikuttavia näkymiä mm. Tevaniemen, Miettisen ja Kallionkielen alueilta vesistöjen suuntaan. Maastokuviot ovat pääosin suurpiirteisiä. Laajat ja avoimet viljelykset ovat yleisiä. Rantamaat ovat suurimmaksi osaksi viljeltyjä. Maisemankuvan monipuolisuutta täydentävät vanhojen talonpoikaistilojen komeat rakennukset ja monin paikoin edelleen laidunnettavat niityt ja haat.

Vähäjärvi muodostaa yhdessä Koirilammen ja koko Heittolahden alueen kanssa merkittävän lintujen muuttoaikaisen levähdyspaikan ja pesintäalueen. Vähäjärvi kuuluu lintujensuojeluohjelmaan.

Alueen pysyvä asutus periytyy rautakaudelta. Kivikautisiakin muinaisjäännöksiä on alueelta löydetty sekä Veneslinnan historiallinen puolustusvarustus/tarinapaikka. Maisema-alue on kulttuurihistoriallisesti vanhaa ja arvokasta aluetta, jonka asukkaista on merkintöjä jo ainakin 1430-luvulta. Talot rakennettiin tiheästi kyläkeskuksiin ja pellot levittäytyivät yhteismaina ryhmäkylien ympärille. Tärkeä asutukseen vaikuttanut tekijä on Kyrösjärvi, jonka rannoille rautakauden puolivälistä lähtien syntynyt asutus on säilynyt samoilla paikoilla näihin päiviin saakka. Asutus on keskittynyt kuiville hiekka- ja soramäkien harjanteille. Kyläasutus muodostuu lähinnä vanhoista talonpoikaisista maalaistaloista, jotka sijaitsevat rinteillä ja kumpareilla metsän ja viljelysten vaihettumisvyöhykkeellä. Paikoin tilat muodostavat tiiviitä rykelmiä.

Riitialankylä kuuluu Ikaalisten vanhimpiin ja siellä on yhä havaittavissa kuuden talon muodostama tiivis kyläkeskus. Kylään kuuluu vanha seurantalo ja kansakoulu. Teva on vanhaa suomea, tarkoittaen uroshirveä ja viittaa näin muinaiseen eränkäyntiin. Tevaniemen kylässä on säilynyt vanhaa rakennuskantaa kansakoulun ympärillä. Tevaniemessä sijaitsevat nykyisin kylien palvelut, joihin kuuluu mm. kauppa-, koulu, pankki- ja hoitopalvelut. Miettisen kylä on yhä tiivis mutta pääosin rakennuskanta on uusiutunut. Heittolan kylän vanhin rakennus on 1840-luvulta oleva kestikievarirakennus Tätilä. Heittolan talot ja tontit ovat säilyneet lähes muuttumattomina 1500-luvulta lähtien. Tiivis, perinteinen asumismuoto on näkyvissä vielä Höytölässäkin. Kallionkielen kylä on tiiviinä ryhmänä keskellä laajaa peltoaluetta ja vanha kapea kylänraitti kulkee talousrakennusten lomitse. Kallionkielen nimi juontuu maastollisista kallionmuodostumista, jotka työntyvät esiin maasta kauniilla tavalla useasta kohtaa. Kylä on tiiviisti rakennettua ikivanhaa asutusaluetta, jossa nykyisin on karjanhoidon

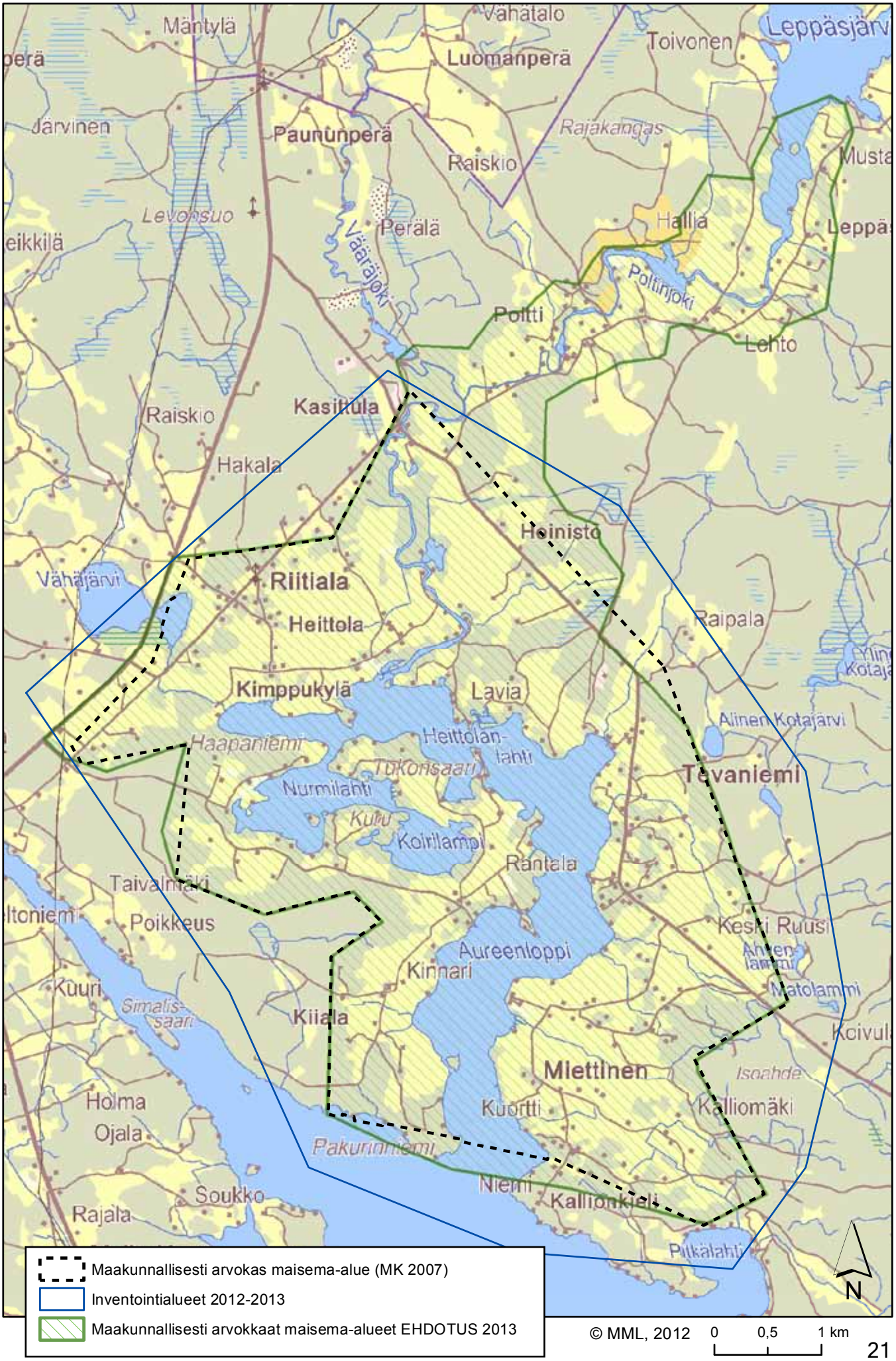
Mäntylä
Vähätalo
Luomanperä
Toivonen
Leppäsjärv
Järvinen
Paununperä
Rajakangas
Raiskio
Levonsuo
Perälä
Vääräjoki
Hallia
Poltinjoki
Poltti
Lehto
Kasihula
Raiskio
Hakala
Heinistö
Vähäjärvi
Riitiala
Heittola
Raipala
Kimppukylä
Lavia
Aliner Kotajärvi
Haapaniemi
Heittolan-
lahti
Tukonsaari
Tevaniemi
Nurmilahti
Kulu
Koirilampi
Rantala
Taivalmäki
Poikkeus
Keski Ruusi
Aureenloppi
Kinnari
Kuuri
Simalis-
saari
Kiiala
Mlettinen
Isoahde
Holma
Kuortti
Kalliomäki
Ojala
Pakuninniemi
Niemi
Soukko
Kallionkieli
Rajala
Pitkälahti
N
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Inventointialueet 2012-2013
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013
© MML, 2012
0
0,5
1 km

ja maanviljelyksen ohella vilkasta kesäasutusta varsinkin kylän polveilevalla ranta-alueella.

Maisema-alueen pohjoisosassa virtaava Poltinjoki on historiallinen myllypaikka. Poltinkosken rannalla on yhä kaksi vanhaa myllyä. Turkulainen E.P. Thome perusti Poltinkosken sahan 1840-luvulla. Myöhemmin se siirtyi Rosenlew-yhtiölle. Saha on palanut.

Kyrösjärven rannat ovat olleet vuosisatoja viljelyksessä. Järven pintaa on laskettu vuonna 1865 vajaa kaksi metriä. Rantapellot ovat vanhaa järvenpohjaa ja siten osittain tasaisia. Entiset rantapenkat ovat paikoin jyrkkiäkin. Maanviljely ja karjanhoito ovat edelleen elinvoimaisia, mikä näkyy viljely-, keto- ja laidunmaiden yleisyytenä. Metsätaloudella on myös suuri merkitys tällä osittain Suomenselän metsäisellä alueella olevalla maisema-alueella.

Vesistöyhteys Vääräjoen, Parkanonjärven ja Kaitainvetten kautta Pohjanmaalle oli merkittävä muinaiselle eräliikenteelle. Reittiä ovat käyttäneet mm. Jaakko Ilkan ja Klaus Flemingin joukot nuijasodan aikana. Vesistössä kulki laivojen lisäksi tukit. Tukinuitto määräsi kyläläisten elämänrytmiä joka kevät jäiden lähdöstä juhannukseen 1960-luvulle saakka. Kyrönkankaan talvitie kulki samoja väyliä pitkin Höytölästä Heittolan kautta Veneslinnaan ja sieltä Linnankankaalle. Kestikievaritoiminta oli aktiivista vielä 1900-luvun alkupuolella.

ARVOT:

Kallionkielen-Tevaniemen-Riitialan kulttuurimaisema edustaa Keski-Hämeen loivasti kumpuilevaa ja jo varhaishistoriallisesti arvokasta viljely- ja järvimaisemaa. Voimakkaiden ja kauniiden luonnonpiirteiden sekä vuosisatoja jatkuneen maanviljelyn muovaama maisema vesistöineen on harvinaisen edustava. Maisema-alueella on maisemallisia, elinkeinohistoriallisia ja rakennushistoriallisia arvoja. Avoimet vesistömaisemat ovat keskeisessä asemassa maisema-alueella. Kohteeseen kuuluu Poltin ja Leppäsjärven kylät, joilla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemahistoriallisia arvoja (Poltinjoen kulttuurimaisema akm).

RAJAUS:

Maisema-alueen rajaus pitää sisällään Heittolanlahden ja Aureenlopen rantakylät viljelysalueineen. Rajausta laajennetaan käsittämään maakunnallisesti arvokkaan kulttuuriympäristön, Poltinjoen kulttuurimaiseman. Maisema-alue rajautuu selkeästi ympäröiviin metsäalueisiin.

Kuvat
alhaalla: Laiduntava karja pitää rannat avoimena.
viereinen sivu:
Vesistö ja avoimet rantapellot muodostavat pitkiä näkymiä.
Maisemakuva on voimakkaasti kumpuilevaa.
Avoimet vesistömaisemat ovat keskeisessä asemassa maisema-alueella.

3.2. KELMINSELÄN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Kilvakkalan kulttuurimaisema
Uusi nimiehdotus: Kelminselän kulttuurimaisema
Kunta: Ikaalinen
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Suomenselkä, Lounainen viljelyseutu
Pinta-ala: 2300 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Maisema-alue sijaitsee maakunnallisessa maisematyyppijaossa Suomenselän eteläosassa, Lounaisen viljelyseudun rajalla. Suomenselkä on karu ja laakea vedenjakajaseutu Pohjanmaan ja Järvi-Suomen välillä. Maasto on joko suhteellisen tasaista tai korkeussuhteiltaan vaihtelevaa ja kumpuilevaa. Korkeuserot jäävät yleensä kuitenkin alle 20 metrin. Maa on yleensä karun moreenin peitossa ja paikoin on laajoja kumpuilevia drumliinikenttiä. Peltoalaa on niukalti ja metsätaloutta harrastetaan intensiivisesti. Harvaan asutun alueen kylät ovat pieniä ja sijaitsevat laaksoissa ja vesistöjen tuntumassa tai jonkin selänteen rinteellä. Lounainen viljelyseutu on rehevää ja alueella on laajoja hedelmällisiä savikoita. Ilmasto-olot ovat edulliset.Kyrösjärven Kelminselkä kuuluu Ikaalisten reittiin, joka yhtyy Kokemäenjoen vesistön muihin vesiin Kulovedellä.

OMINAISPIIRTEET:

Laajojen peltoalueiden ansiosta silmä siintää kauaksikin ja Kyrösjärven vedet välkehtivät maisemakuvassa. Pellot ovat viljavia järvialtaan reunasavikoita. Rantaan laskeutuvat viljelykset ja mäen harjanteella sijaitseva tiivis Kilvakkalan kylä muodostavat vaikuttavan maisemakuvan varsinkin kolmostieltä nähtynä. Kilvakkalan hiekka- ja sorakumpareen päälle asettuneelta kylältä aukeaa kaunis järvinäkymä Kelminselälle ja sen vastarannan viljellyille Vatulan, Vatsiaisten ja Haapimaan alueille. Näitä rajaa taustalla Vatulanharju. Polveilevassa maisemassa viljavilla pelloilla nousee muutamia kalliopaljastumia, varsin runsaasti niitä on Haapimaan alueella.

Kilvakkalanharju jakaa laajimman viljelyalueen kahdeksi osa-alueeksi, harjun etelä- ja pohjoispuoleisiin viljelyalueisiin. Kilvakkalan kylän yhtenäisyys ja rajautuminen ympäröivään maisemaan hahmottuu parhaiten kylän eteläpuoleisilta pelloilta. Kilvakkalanharjun ja Teikankankaan väliin jää laaja, loivasti kumpuileva viljelymaisema. Hieta- ja moreenikumpareet kohoavat savi- ja hiesumaita ylemmäksi ja jakavat muutoin avoimen tilan pienemmiksi osa-alueiksi. Avoimen maiseman ylitse näkyy pitkälle, jopa kaupungin kirkontornille ja vesitornille saakka. Kelminselkään rajoittuva Haapimaan kylä ympäröivine viljelyksineen muodostaa polveilevan maiseman, joka avautuu edustavasti vanhalle maantielle.

Valtatie 3 ja Salmin sillan ja Kilvakkalan välisen tien linjaus rikkovat maisemakokonaisuuden, joka ennen jatkui Kyrösjärven rantaan saakka. Etenkin valtatie ja sen varteen nousseet liikerakennukset jakavat rantapeltojen maisematilaa. Salmin sillalta Kilvakkalaan johtavan tien linjaus on nostettu ylemmäksi rinteeseen kolmostien rakentamisen yhteydessä. Kyläalueella päätiestö on säilynyt suurilta osin vanhoilla linjauksillaan. Aukean poikki vedetyt sähkölinjat ovat maiseman häiriötekijöitä.

Kilvakkalan kylä sijaitsee matalan harjun laella, avoimen viljelymaiseman ympäröimänä. Pitkittäisharjun ja siihen liittyvien hietamaiden vuoksi maastonmuodot ovat pehmeitä. Harjulla sijaitseva nauhamainen kylä ja siihen liittyvä puusto osoittaa maalajin vaihdoksen viljavasta hiedasta karummaksi hiekkamaaksi. Kylämiljöön ja viljelysten raja korostuu selkeän reunavyöhykkeen myötä. Harjanteella sijaitseva Kilvakkalan kylä ja sitä ympäröivät, osin rantaan laskeutuvat peltomaat muodostavat vaikuttavan maisemallisen kokonaisuuden. Harju jakaa pellot kaakon- ja etelänpuoleiseen sekä lännen- ja luoteenpuoleiseen osaan. Kelminselän pohjukassa, Vatulanharjun kupeessa sijaitsee Vatulan kylä. Kelminselän rannoille sijoittuvat myös Vatsiaisten ja Haapimaan kylät viljelysalueineen.

Alueen pitkästä asutushistoriasta kertovat lukuisat kivikautiset asuinpaikat ja rautakautiset kalmistot. Kilvakkalan kylä oli 1500-luvulla Ikaalisten kylistä talomäärältään suurin. Kilvakkalan kylän etelä- ja kaakkoispuolella sijaitsevat pellot näkyvät jo v. 1787 isojakokartassa ja ne ovat seudun vanhimpia yhtenäisiä viljelyalueita. Kelminselälle viettäväs-

Koskela
Teijärvi
Taival-
lahti
Tei-
kangas
Koskinen
Petäjäsuo
Toivola
Tuomarla
Innala
Haavisto
Harjasjärvi
Iso-Pärkl
Piikkilä
Kilvakkala
Kanko
Hiekka
Läykkä
Latohalme
Ahomäki
Rahikka
Viljala
Kelminsaari
Särkikoski
Siestijärvi
Rantti
Kelminselkä
Anjala
Häkala
Emonpohja
Kunho
Haapimaa
Pöllö
Vatula
Töllinpää
Tuuri
Heik
Vatulan-
harju
Laiteenkulma
Vatsiainen
Kurkela
Frigård
Hostaskorpi
Helmiharju
Suuneva
Palinperä
Ulvaansuo
Vasu
Nieminen
Hirvineva
Rucksamonsuot
N
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Inventointialueet 2012-2013
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013
© MML, 2012
0
0,5
1 km

sä rinteessä on kivikautisia asuinpaikkoja ja rautakautisia kalmistoja. Maaperä on hiesua, jota on pystytty viljelemään raskaita savimaita aiemmin. Kilvakkalan kylää ympäröivien peltojen maanomistuksessa oli vielä 1930-luvun kartassa piirteitä kapeasta sarkamaisesta maanomistuksesta. Kylän läpi kulkee vanha maantie. Tieverkoston kehityksen myötä asutuksen ja palveluiden sijainnit alkoivat etsiytyä uusille paikoille.

Vatulan, Vatsiaisten ja Haapimaan kylät ovat myös kaikki mainittu jo vuoden 1540 maakirjassa. Vatulan kylässä oli vuonna 1540 kuusi taloa. Isojaon aikana 1780-luvulla taloja oli jäljellä viisi. Kylätontti on nykyisinkin rakennettu. Vatulan kylässä on sijainnut 1800-luvun lopulla reservikomppanian kasarmi. Haapimaassa oli vuoden 1540 maakirjan mukaan viisi taloa, joista yksi oli hävinnyt kylätontilta vuoteen 1788 mennessä. Vatsiaisten kylässä oli 1540 kuusi taloa, jotka näkyivät myös vuoden 1787 kartassa. Vatsiaisten kylätontilta on löytynyt v. 1966 suuri rahakätkö, plootulöytö.

Keskiaikainen Hämeenkankaan tie mainitaan jo v. 1556. Tie oli Hämeestä suorin yhteys Pohjanmaalle ja samalla tärkeä postitie. Tie kulki Mouhijärven Häijäästä Hämeenkyröön, josta Ikaalisten Vatulanharjun kautta kohti Kankaanpäätä.

ARVOT:

Kelminselän kulttuurimaisema edustaa Keski-Hämeen loivasti kumpuilevaa ja jo varhaishistoriallisesti arvokasta viljely- ja järvimaisemaa. Maisemassa merkittävää ovat Kelminselän vastakkaisilla rannoilla oleva rantapellot ja niiden kautta syntyvät pitkät näkymät. Peltojen maisemallista arvoa lisää niiden rajautuminen toisaalla asuttuun harjuun toisaalla vesistöön. Kilvakkalan kylän yhtenäisyys ja rajautuminen ympäröivään maisemaan hahmottuu parhaiten kylän eteläpuoleisilta pelloilta.Kohteeseen kuuluu Haapimaan ja Vatulan kylät, joilla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemahistoriallisia arvoja (akm).

RAJAUS:

Rajaus pitää sisällään Kilvakkalan kylän ja sitä ympäröivät peltoaukeat, Viljalan, Vatulan, Vatsiaisen ja Haapimaan kylät viljelyalueineen. Rajausta laajennetaan käsittämään Kelminselän rantapellot, aikaisemmin rajaus on pitänyt sisällään vain Kelminselän pohjoisosan peltoaukeat.

Kuvat
alhaalla: Ranta alkaa monin paikoin kasvamaan umpeen.
viereinen sivu:
Asutus on sijoittunut kumpareille.
Kelminselän vastakkaisilla rannoilla sijaitsevat pelto- ja asutusnäkymät ovat maiseman ominaispiirteenä.

3.3. LIUKSIALAN - TIIHALAN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Liuksialan - Tiihalan kulttuurimaisema
Kunta: Kangasala
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Kaakkoinen järvialue
Pinta-ala: 2100 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Maisema-alue sijaitsee maisemamaakuntajaossa Keski-Hämeen viljely- ja järviseudulla. Vanhin asutus ja viljavien savikkojen viljelyalueet sekä vaihtelevat vesireitit keskittyvät tälle seudulle. Maisemat ovat hyvin monimuotoisia ja usein pienipiirteisiä. Perinteinen kylän paikka on harjun tai muun selänteen notkomainen satulakohta, mistä yhteydet ovat olleet hyvät sekä pitkin harjua että ympäröiville alaville maille ja vesistöille. Maakunnallinen maisematyyppi on Kaakkoinen järvialue, jossa vesistöillä on suuri merkitys maisemakuvassa. Veden ohella maisemakuvaa hallitsevat pitkittäisharjut. Suurin yhtenäinen harjumuodostuma on Pälkäneen-Kangasalan-Tampereen-Ylöjärven kautta kulkeva harjujakso. Alueet ovat pinnanmuodoiltaan vaihtelevia mäki- ja vuorimaita. Suuri osa pelloista on raivattu järvialtaita reunustaville savikoille.

OMINAISPIIRTEET:

Maisema-alue koostuu Liuksialan kartanon viljely- ja laidunalueista sekä Leipin, Herttualan ja Tiihalan vanhoista kylistä. Herttuala ja Tiihala kuuluvat Kangasalan vanhimpiin kyliin. Kartano on maisema-alueen keskipiste, kylien talot ja pellot muodostavat sen reuna-alueen ja Keisarinharju toimii taustana.

Liuksialan 1500-luvulta periytyvä kartano sijaitsee pienien järvien, Kirkkojärven ja Ahulin sekä suuremman Roineen välissä olevalla laajalla viljelyaukealla. Alueen järvet paitsi Roine kuuluvat Naturan lintuvesialueisiin. Erittäin huomattavan maisemaelementin muodostaa Liuksialan kartanoon johtava, yli kilometrin pituinen koivukuja, joka halkoo laajaa viljelysaukeaa. Liuksialan kartanopihan ympärillä on laaja ja hyvin hoidettu puisto. Liuksialan kulttuurimaisemaan liittyy lisäksi peltojen keskellä sijaitseva Liuksialan kappeli.

Arkeologisten löytöjen perusteella voidaan olettaa näiden Kangasalan harjujen eteläisten osien kuuluneen vanhimpiin asutusalueisiin. Liuksialan metsäkappelilta on löytynyt rautakautinen kalmisto. Kappelin paikalla on ollut Kangasalan ensimmäinen kivikirkko 1366. Paikan epäillään olleen kulttipaikka jo pakanallisella ajalla. Kirkkoon liittynyt harmaakivinen sakaristo raunioitui myöhemmin maan tasalle. Kunnallisneuvos Jalmari Meurman rakennutti 1917-1932 (J. Stenbäck) paikalle kappelin. Kappelilla ja mäntyä kasvavalla hautausmaalla on huomattava asema Liuksialan kulttuurimaisemassa.

Yhtäjaksoisen ja vuosisatoja kestäneen asutuksen jäljet näkyvät kulttuurimaisemassa. Kangasala mainitaan 1366 omana pitäjänä. Keskiajalla pitäjän kirkko oli Liuksialassa. Liuksiala, muodostettiin vuonna 1556 kuninkaankartanoksi ja seuraavana vuonna se läänitettiin leskikuningatar Kaarina Maununtyttärelle, joka ylläpiti kartanossa hoviaan. Liuksialan puinen päärakennus on rungoltaan vuodelta 1804. Nykyiseen asuunsa kartano muutettiin 1902 (B. Blom). Rakennuksen alla sijaitsevan kivikellarin on arveltu olevan 1500-luvulta. Jokioisten kylä on ollut myös asuttuna jo 1500-luvulla. Tiihalan kylä on vanhin Kangasalan kylistä. Sen epäillään asutetun jo kansainvaellusajalla. Viljavan maaperänsä ja hyvien kulkuyhteyksien vuoksi se on ollut Kangasalan tiheimmin asuttu kylä rautakaudelta lähtien. Joutsieniemen vanha rälssitila sijaitsee Sarsanuoman varrella, sen Heikki Tiitolan suunnittelema päärakennus on vuodelta 1908.

Keisarinharju sai nimensä vuonna 1819 Aleksanteri I:n käydessä sen rinteillä. Vääksyn isäntä hakkautti harjulle linjoja, joilta maisema avautui edullisesti keisarille. Ensimmäinen näkötorni rakennettiin vuonna 1881. Uusi näkötorni valmistui toukokuussa 2000.

Leipin kylä on Tiihalan ja Liuksialan väliin jäävä pieni kylä, jonka talojen nimet ovat esiintyneet jo 1500-luvulla. Nykyiset Toljolan ja Anttilan tilat sijaitsevat vanhalla kylätontilla. Leipiin johtava tie noudattelee isojaon aikaista linjausta. Ahulinjärven rannoilla sekä Ahulinjärven ja Roineen välisellä alueella on ollut Liuksialan torppia.

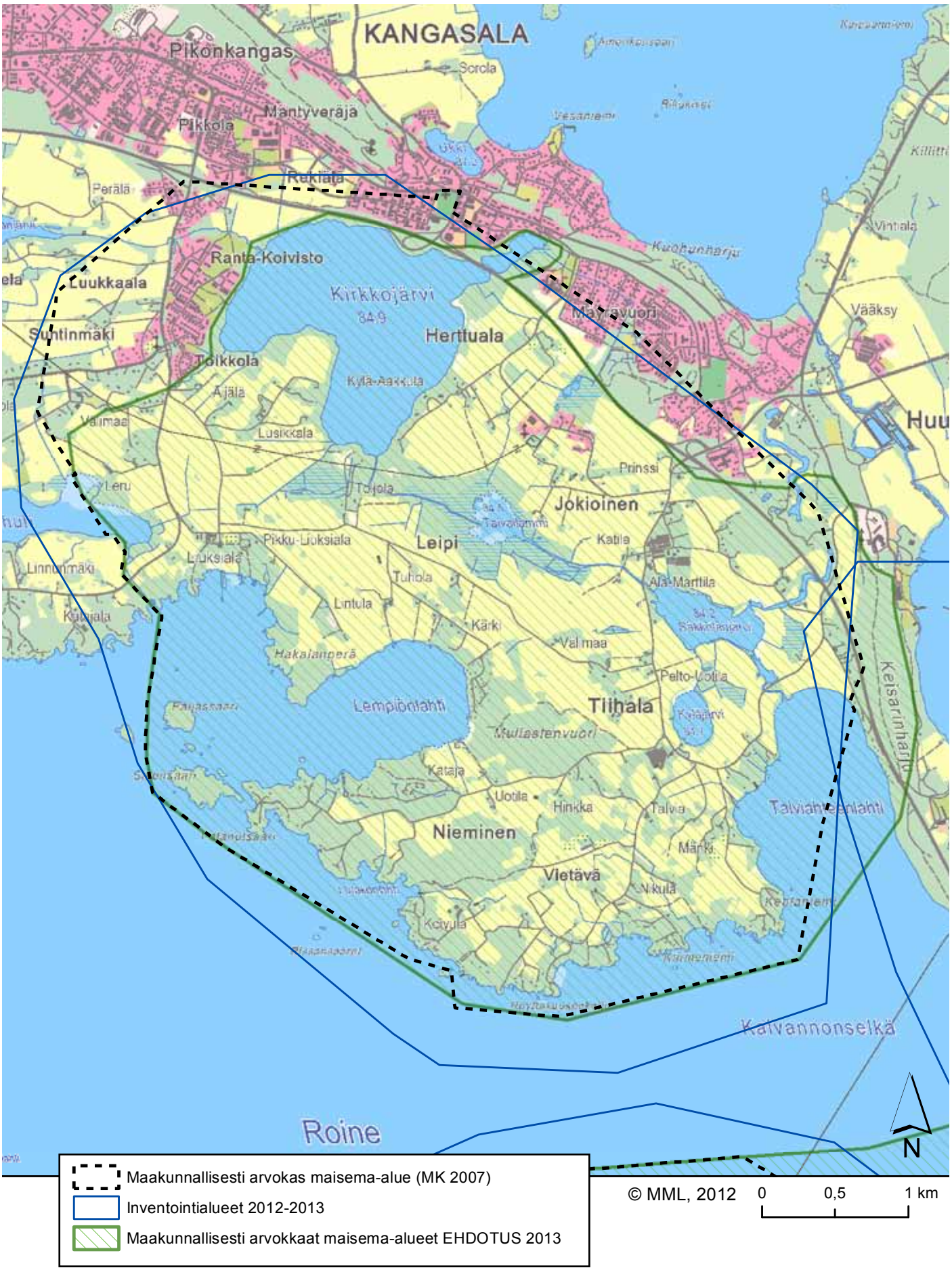
KANGASALA
Pikonkangas
Sorola
Mäntyverä
Pikkola
Rekiälä
Perälä
Ranta-Koivisto
Luukkaala
Suhtinmäki
Kirkkojärvi
Herttuala
Toikkola
Ajjälä
Kylä-Aakkula
Valmaa
Lusikkala
Leru
Tojola
Prinssi
Jokioinen
Pikku-Luoksiala
Leipi
Katila
Luoksiala
Linnunmäki
Tuhola
Alä-Marttila
Lintula
Kärki
Valmaa
Hakalanperä
Pelto-Uotila
Lempiönlahti
Tiihala
Mullastenvuori
Kataja
Uotila
Hinkka
Talva
Nieminen
Märki
Vietävä
Vikulä
Koivula
Vintiala
Vääksy
Huu
Keisarinharju
Kalvannonselkä
Roine
N
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Inventointialueet 2012-2013
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013
© MML, 2012
0
0,5
1 km

ARVOT:

Liuksialan-Tiihalan kulttuurimaisema edustaa Keski-Hämeen laakeaa historiallisesti arvokasta ja luontoarvoiltaan merkittävää viljely- ja järvimaisemaa. Maisema-aluetta rajaava Keisarinharju muodostaa maisemassa merkittävän elementin. Liuksialan kartano ympäristöineen edustaa arvokasta rakennuskulttuuria (RKY 2009) ja on kulttuurihistoriallisesti merkittävä kohde. Vanhat kylätontit ja historialliset, linjauksessa säilyttäneet tiet muodostavat hyvin säilyneen kulttuurimaiseman. Maisema-alueella uusi rakennuskanta on maltillista ja vähäistä. Näkymät ovat avoimia ja laiduntava karja hoitaa maisemaa. Alueen vesistöissä on paljon luontoarvoja, ne kuuluvat Naturaan, sekä lintuvesiensuojeluohjelmaan. Keisarinharju kuuluu Naturaan. Alue edustaa hyvin maisematyyppiään, jossa yhdistyvät harju, vesistöt, keskiaikaiset kylät, kartano sekä pitkään jatkunut maanviljelys.

RAJAUS:

Rajaus pitää sisällään Liuksialan kartanon viljelysmaineen, Leipin, Herttualan, Jokioisten ja Tiihalan kylät. Rajausta laajennetaan käsittämään Keisarinharjun harjujensuojeluohjelmaan kuuluvan osuuden. Rajauksen ulkopuolelle jätetään Luukkaala ja Rantakoivisto sekä kirkonseutu, sillä ne ovat jo maisemakuvaltaan taajamaa, ja rakennuskanta uudistuu koko ajan.

Kuvat
ylhäällä: Avoimet vesistömaisemat ovat keskeisessä asemassa maisema-alueella.
viereinen sivu:
Liuksialan kartano on maiseman keskipiste.
Laiduntava karja pitää rannat avoimena. Taustalla Keisarinharju.
Alueella on arvokasta rakennuskantaa.

1915
VPK

3.4. LYYTIKKÄLÄN - HIRSILÄN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Lyytikkälä-Hirsilän kulttuurimaisema
Uusi nimiehdotus: Lyytikkälän-Hirsilän kulttuurimaisema
Kunta: Orivesi
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu, Pohjois-Hämeen järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Kaakkoinen järvialue, Vuorimaa
Pinta-ala: 2 670 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Maisema-alue sijoittuu Pohjois-Hämeen järviseudun ja Keski-Hämeen viljely- ja järviseudun vaihettumisvyöhykkeelle. Pohjois-Hämeen järviseudulla maaston korkeussuhteet ovat varsin vaihtelevia. Seutu on ruhjelaaksojen rikkomaa kallio- ja moreenimaata, jonka poikki kulkee jokunen harjujakso. Seudun tyypillisimmät piirteet ovat reittivesiin liittyvät suurehkot järvialtaat sekä lukuisat pienemmät järvet. Metsän osuus on suuri. Asutus alkaa harvenemaan. Keski-Hämeen viljely- ja järviseudulle sijoittuu Pirkanmaan vanhin ja tihein asutus. Maisemat ovat hyvin monimuotoisia ja usein pienipiirteisiä. Alueen piirteisiin kuuluvat laajat savikot ja kaakosta luoteeseen suuntautuvat hienot harju- ja saumamuodostumat. Maakunnallisessa maisematyypityksessä Lyytikkälä-Hirsilä kuuluu Kaakkoiseen järvialueeseen sekä Vuorimaahan. Kaakkoisella järvialueella vesistöillä on suuri merkitys maisemakuvassa. Vettä on runsas neljännes pinta-alasta. Alue on pinnanmuodoiltaan hyvin vaihtelevaa mäki- ja vuorimaata. Suuri osa pelloista on raivattu valtavia järvialtaita reunustaville savikoille. Vuorimaassa metsän osuus maa-alasta on yli 80 %. Peltoja on vähän, vain seitsemän prosenttia maa-alasta. Harvaan asutun seudun tiiviimmän asutuksen alueet ovat vesistöjen ja merkittävien liikenneväylien varsilla.

OMINAISPIIRTEET:

Kulttuurimaiseman selvärajaisena taustana ovat korkeat selänteet ja jyrkähköt, kallioiset mäet ja vuoret. Teiskon Viitapohjasta Oriveden länsiosiin ulottuu murroslaakso muistona muinaisten tulivuorien toiminnasta ja niihin liittyvistä maanjäristyksistä. Harjumuodostelmaa on vähän aivan Oriveden keskustassa. Alueen tyypillinen maisema on korkeiden mäkien ja vesistön rajaama, kumpuinen ja vaihteleva viljelymaisema. Pitkiä näkymiä avautuu vain paikoitellen. Laajat viljelykset sijaitsevat järvenrantasavikoilla. Arvokkaat kallioalueet muodostavat maisemallisesti näyttävän taustan viljelyksille. Längelmäveden suurten korkeusmuutosten takia maisemalle on tyypillistä vanhojen kylien ja teiden sijainti tavallista kauempana rannasta.

Oriveden vanhin asutus on pitkälti vesistöyhteyksien ansiota. Muusta Pirkanmaasta poiketen Orivedellä on harjuja vähän, joten oli käytettävä vesireittejä. Järvenrantasavikkojen maaperä sopi hyvin viljelyyn, joiden ansiosta useat Oriveden kylät ovat syntyneet viimeistään keskiajalla Maisema-alueella on sekä sarkajaon aikaista että isojaon jälkeistä kylärakennetta, niihin olennaisesti liittyviä, vähintään 200 vuotta viljeltyjä peltoja, tunnettu arboretum sekä Oriveden vanhin kartano, Holma. Hiesupohjaiset viljelymaisemat ovat Oriveden laajimmat ja ne rajautuvat useimmiten selkeästi joko metsiin tai jyrkkiin mäenrinteisiin.

Oriveden keskustasta pohjoiseen johtavan valtatien molemmin puolin levittäytyy edustava kulttuurimaisema Onnistaipaleen kylän kohdalla. Kylä sai todennäköisesti pysyvän asutuksen keskiajan lopulla. Onnistaipaleen nimi mainittiin ensimmäistä kertaa asiakirjalähteissä jo vuonna 1508, jolloin kylällä tiedetään olleen kuusi suurta taloa. Niistä Isotalo-Hörtsänä oli vuosisadan lopulla suurin ja vaurain. Nykyinen kyläkeskusta on sarkajaon aikaisen kylän rakenteen ja tiiveyden säilyttänyt arvoalue, jossa on jäljellä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun rakennuskantaa usean tilan pihapiireissä. Kylän läpi kulkee vanha Ruoveden maantie. Onnistaipaleella toimi myös kestikievari 1730-1770. Hietamaalle rakennettua ryhmäkylää ympäröi laaja ja pinnanmuodoltaan vaihteleva, pieniin vesistöihin rajoittuva viljelymaisema.

Pehulan vanha kylä sijoittuu Oriveden keskustan itäpuolella olevalle pitkälle harjanteelle keskelle Oriveden laajimpia viljelyalueita. Neljän kantatilan tilakeskukset ovat rivissä kapealla harjanteella, missä kylä on ollut ainakin 1630-luvulta saakka.

Holma on Laahuksen rannalla sijaitseva Oriveden vanhin kartano, jonka alueella on asuttu jo kivikaudella. Kartanon omistajat tunnetaan 1560-luvulta asti. Kartanoalueella on monipuolinen, hyvin säilynyt rakennuskanta ja puhtaasti empiretyylinen vanha päärakennus. Uudempi, 1900-luvun alun päärakennus on Orivedelle tyypilliseen tapaan kaksikuistinen. Ympäristö on tyypillinen vanhalle kartanolle.

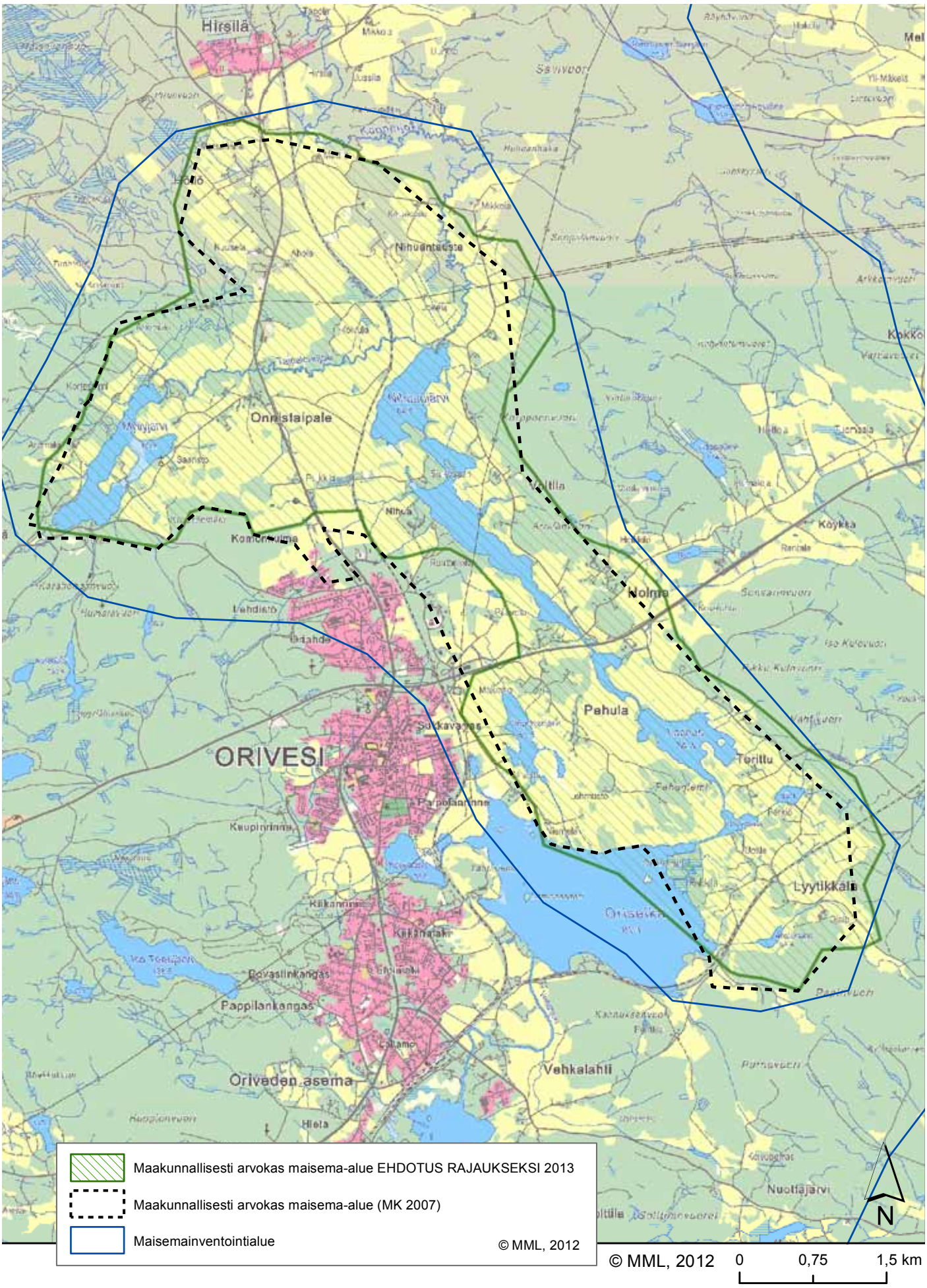
Hirsilä
Nihuantaesta
Onnistaipale
Nolma
Pahula
ORIVESI
Torittu
Lyytikkala
Pappilankangas
Oriveden asema
Vehkalahti
Nuottajärvi
N
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue EHDOTUS RAJAUKSEKSI 2013
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Maisemainventointialue
© MML, 2012
© MML, 2012
0
0,75
1,5 km

Kartano on maisemallisesti tärkeällä paikalla. Holma on ollut menneillä vuosisadoilla Oriveden seuraelämän keskus. Hirsilän ja Höllön kylien kautta on kuljettu Ruovedelle ainakin 1600-luvulta lähtien. Hirsilä on Orivedelle tärkeän kenkäteollisuuden ensimmäinen teollisuusympäristö.

Onnistaipaleelle tyypillisiä ominaisuuksia ovat voimakkaasti kumpuileva, vaihteleva viljelymaisema, tilat metsäsaarekkeilla, kauniit näkymät järvelle ja viljeltyyn saareen sekä kylän keskustan läpi kulkeva vanha maantie. Järvi on osittain soistumassa. Järvien länsirannalla avoin viljelyalue on tasaista tai vain loivasti kumpuilevaa, osaksi entistä järvenpohjaa, jossa moreeni- tai kalliokumpareet ovat vähäisinä metsäsaarekkeina. Pohjoisessa alueen poikki kiemurtelee Taipaleenjoki, joka erottuu maisemassa hyvin joenrannan kasvillisuuden vuoksi. Rakennukset sijoittuvat Mäntäntien varteen ja suurimpiin metsäsaarekkeisiin. Maisemalle tärkeitä ominaisuuksia ovat laakeat, avoimet rannat.

Järvien itäpuolen melko kapeat viljelymaisemat rajautuvat vuortenrinteisiin. Maasto kumpuilee paikoin voimakkaasti mutta osa rantapelloista on hyvin tasaista. Ominaispiirteistä tärkeimmät ovat paikoin avoimet rannat, selvärajaiset metsäsaarekkeet ja voimakas metsänreuna. Tilakeskukset kätkeytyvät enimmäkseen metsänreunaan ja tihentymiä on vain Holman koulun tienoilla ja Toritussa. Tärkeitä ominaisuuksia täälläkin ovat avoimet rannat. Lyytikkälän alueella maisemat ovat lukuisten pienten metsiköiden vuoksi sulkeutuvia. Maastonmuodot ovat melko voimakkaat ja tie kiemurteleva, aluetta jakaa Jämsän radan penger. Tilakeskukset ovat yksittäin kumpareilla, vain vanhan kylän kohdalla on kaksi tilakeskusta. Papinvuori ja Niemenmäki ovat alueen selkeänä etelärajana.

ARVOT:

Maisema-alue edustaa pienipiirteistä ja vaihtelevaa Pohjois-Hämeen järviseudun viljelymaisemaa, jossa on kuitenkin havaittavissa Keski-Hämeen viljely- ja järviseudulle ominaisen pitkän kulttuurihistorian näkymistä maisemassa. Onnistaipaleen kylä ja Holman kartano ovat merkittävät kokonaisuudet maisema-alueella. Korkeat selänteet ja mäet muodostavat selkeät rajat ja vaihtelevan maisemakuvan. Vesistönäkymät ovat hyvin säilyneet.

RAJAUS:

Maisema-alue pitää sisällään Oriveden keskustan itä- ja pohjoispuolen laajat viljelyalueet. Rajausta pienennettiin maisema-alueen keskikohdilta Lehmiön kohdalta, sillä alue tulee tulevaisuudessa muuttumaan maakuntakaavan merkintöjen pohjalta. Muuten aluerajaus on säilynyt pääosin ennallaan. Rajaukseen on otettu mukaan viljelysaukeita rajaavat selänteet ja arvokkaiden kallioalueiden maisema-alueelle näkyvät reunat. Rajauksella pyritään luomaan selkeästi rajautuva maisema-alue.

Kuvat
alhaalla: Korkeat selänteet ja mäet muodostavat selkeät rajat ja vaihtelevan maisemakuvan.
viereinen sivu:
Pellot ovat loivasti kumpuilevia.
Vesistöt ovat tärkeässä asemassa maisema-alueella. Myllyjärvi Onnistaipaleen kylän vieressä muodostaa oman maisemakokonaisuutensa.

3.5. LÄNGELMÄEN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Längelmäen kulttuurimaisema
Kunta: Orivesi
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Kaakkoinen järvialue
Pinta-ala: 1 440 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Maisema-alue sijaitsee Pohjois-Hämeen järviseudulla, joka on laajojen viljelymaiden vaihettumisvyöhykettä kohti Suomenselän karuja vedenjakajamaita. Maasto on korkeussuhteiltaan varsin vaihtelevaa, ruhjelaaksojen rikkomaa kallio- ja moreenimaata. Alueen poikki kulkee jokunen harjujakso. Seudun ehkä tyypillisimmät piirteet ovat reittivesiin liittyvät huomattavat, suurehkot järvialtaat sekä lukuisat pienemmät järvet. Metsiä on paljon. Asutus on Suomenselän alueita lukuun ottamatta harvempaa kuin muualla Pirkanmaalla. Maakunnallinen maisematyyppi on Kaakkoinen järvialue, jonka maisemakuvassa vesistöillä on suuri merkitys. Vettä on runsas neljännes pinta-alasta. Veden ohella maisemakuvaa hallitsevat pitkittäisharjut. Alue on pinnanmuodoiltaan hyvin vaihtelevaa mäki- ja vuorimaata. Järvialueilla pellon osuus on toistakymmentä prosenttia. Suuri osa pelloista on raivattu valtavia järvialtaita reunustaville savikoille.

OMINAISPIIRTEET:

Maisema-alueen ydin on Längelmävesi ja sitä ympäröivä laaja laaksoalue arvokkaine kulttuuriympäristöineen. Alueen luonnonpiirteitä on voimakas pinnanmuotojen vaihtelu ja suureen ruhjevyöhykkeeseen muodostunut Längelmävesi. Maisemakuva on monimuotoinen ja paikoin rikkonainen. Paikoin voimakkaasti kumpuilevassa maisemassa vesi ja viljelyalueet vaihtelevat. Kumpareet jatkuvat loivasti kaltevina vesistöön. Längelmävesi näyttäytyy pitkinä ja kapeina lahtina ja niiden väliset kannakset ovat monin paikoin viljeltyinä peltoina. Perinteiset asuinpaikat ovat valikoituneet otollisen viljelymaan ja edullisen pienilmaston mukaan. Asutus ja tiet sijaitsevat usein pellon ja metsän välisessä reunavyöhykkeessä. Pihapiireistä ja teiltä avautuu kapeiden laaksojen suuntaisia pitkiä näkymiä pelloille ja vesistöön. Maisema-alueen kaksi maisemallisesti arvokasta rakennettua ympäristöä ovat Längelmäen kirkonkylä sekä Tunkelo Isotalo viljelysmaisemineen.

Längelmäen seutu oli pitkään keskihämäläisten pitäjien eräaluetta. Längelmäki sai pysyvät asukkaansa todennäköisesti keskiajan kuluessa. Keskiaika oli seudulla voimakkaan kehityksen kautta. Jo silloin raivattiin laajoja peltoja Längelmäveden viljaville siltti- ja savirannoille. Ensimmäisten maakirjojen mukaan asutuksen painopiste oli Säkkiänselän rantamailla, jonne oli helppoa raivata pellot. Oletettavasti näiden seutujen asutus on Längelmäen alueen vanhinta. Längelmäki oli ennen isojakoa harvaanasuttua. Talot olivat pääosin yksinäistaloja, niinpä isojaon vaikutus jäi pitäjässä vähäiseksi.

Längelmäen kirkonkylä on rakentunut rikkonaiseen, kapeiden lahtien ja laaksojen muodostamaan viljelymaisemaan, jossa kauniisti kumpuilevat pellot viettävät Kirkonlahteen, Junkilanlahteen ja osin Pitkäjärven rannoille. Längelmäen kirkko on säilyttänyt maamerkinomaisen luonteensa avointen viljelysmaisemien keskellä ja kirkonkylä on maassamme harvinaisen hyvin säilynyt. Maisemaa hallitseva länsitornillinen pitkäkirkko on rakennettu vuonna 1772. Kirkon lähellä on Längelmäen pitäjän lainamakasiini. Kirkonkylän keskustassa on kylän tärkein rajattu raittitila, jonka varrella on mm. entinen pankin rakennus. Kirkon ja hautausmaan välillä ovat Vanhatalon ja Uusitalon tilat. 1800-luvulla peltoja on vielä vähän. Pellot sijaitsevat pääosin leveän Hakosalmen sekä Kirkonlahden rannoilla. Alueelle ovat tyypillisiä kapeat niittykaistaleet rannoilla sekä sisämaan pienten laaksojen pohjilla. 1900-luvun alussa lähes kaikki 1800-luvulla niittyinä olleet laaksonpohjat on otettu peltoviljelyyn. Pellot ovat laajentuneet myös laaksojen reunoille. Nykyiset pellot ovat viljelyssä lähes samassa laajuudessaan kuin 1930-luvulla. Kylätiet seurailevat 1800-luvun tielinjauksia. Niinpä kirkonseudun ja sen lähiympäristön maisemakuva on säilynyt pitkään lähes muuttumattomana.

Tunkelo esiintyy maakirjassa vuonna 1539, jolloin kylässä oli 4 taloa. Tunkelon vanha kylätontti on autioitunut. Tunkelon kylää luonnehtii laaja kauniisti suljettu viljelysaukea rantakasvillisuuden peittämän Tunkelonlahden luoteisrannalla. Metsänrajassa sijaitsevat Tunkelon ja Mattilan edustavat rakennusryhmät. Längelmäen Kirkonlahden, Junkinlahden ja osin Pitkäveden rantojen ympäristö on kauniisti kumpuilevaa viljelysmaata, jota hallitsee mäen päällä sijaitseva pyhättö.

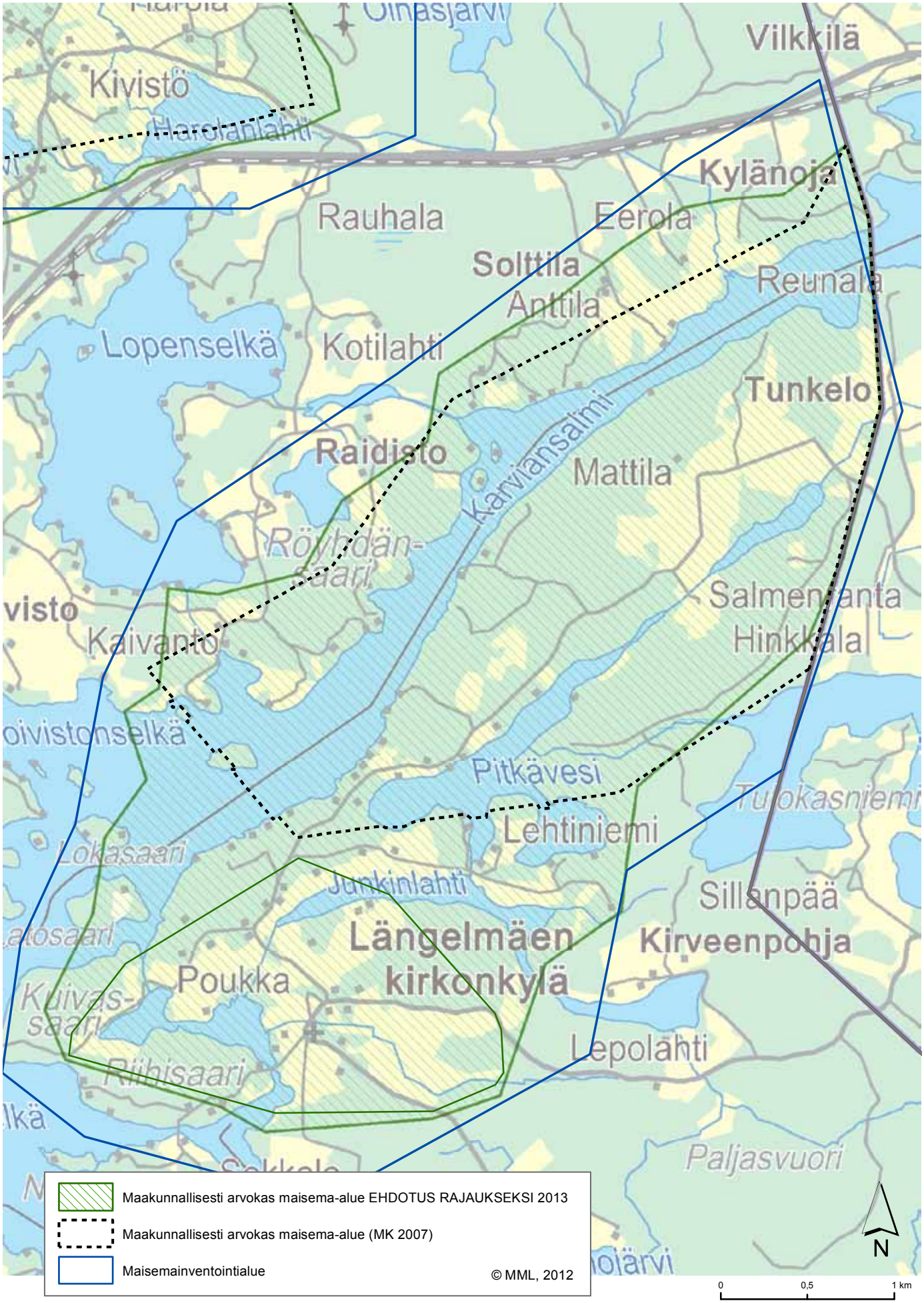
Vilkkilä
Kivistö
Harclanlahti
Kylänoja
Rauhala
Eerola
Solttila
Anttila
Reunala
Lopenselkä
Kotilahti
Tunkelo
Raidisto
Karviansalmi
Mattila
Röyhdän-
saari
Salmenranta
Kaivanto
Hinkkala
Pitkävesi
Tuokasniemi
Lehtiniemi
Lokasaari
Junkinlahti
Sillanpää
Längelmäen
kirkonkylä
Kirveenpohja
Poukka
Kuivas-
saari
Lepolahti
Riihisaari
Paljasvuori
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue EHDOTUS RAJAUKSEKSI 2013
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Maisemainventointialue
© MML, 2012
N
0
0,5
1 km

Längelmäveden Karviansalmen maisema on erämaisempaa ja peltoalat ovat huomattavasti pienempiä kuin Längelmäen kirkonseudulla ja Tunkelossa. Pellot sijaitsevat rannoilla ja asutus peltojen ja metsän reunavyöhykkeessä metsäisillä mäillä.

ARVOT:

Maisema-alueella yhdistyvät korkeussuhteiltaan vaihteleva ja ruhjelaaksojen rikkoma Pohjois-Hämeen järviseudulle tyypillinen erämaahenkisyys sekä Keski-Hämeen viljely- ja järviseudun rikas kulttuuriperintö. Längelmäellä talonpoikaisissa puurakennuksissa on jäljellä kulttuurikokonaisuus, jolla on ainutlaatuinen arvonsa pirkanmaalaisen ja koko Suomenkin rakentamisen historiassa. Maisemakuvassa merkittäviä ovat vesistöt ja ruhjelaaksojen jyrkät, rakentamattomat rannat. Viljelyalueet ovat keskittyneet pääosin Längelmäen kirkonkylän ja Tunkelon alueille. Alueen maisemakuva on säilynyt pitkään muuttumattomana. Längelmäen kirkko on säilyttänyt maamerkkiomaisen luonteensa avointen viljelymaisemien keskellä. Kohteeseen kuuluu Längelmäen kirkko ja kulttuurimaisema, jolla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemahistoriallisia arvoja.

RAJAUS:

Rajausta laajennetaan käsittämään Längelmäen kirkonkylän. Rajaukseen kuuluvat Tunkelon Isotalo viljelysaukeineen, Karviansalmen ja Säkkiänselän rannat ja niihin liittyvät pienet peltoalueet.

Kuvat
alhaalla: Alueella on erityyppisiä vesistöalueita.
viereinen sivu:
Rakentamattomat rannat ovat tärkeitä maisemakuvalle.
Längelmäen kirkko ja kirkonkylä on RKY 2009 kohde.

3.6. MOUHIJÄRVEN KIRKONSEUDUN JA TUPURLANJÄRVEN KULTTUURIMAISEMAT

Nimi: Mouhijärven kirkonseudun ja länsipuolen sekä Tupurlanjärven ympäristön kulttuurimaisemat
Uusi nimiehdotus: Mouhijärven kirkonseudun ja Tupurlanjärven kulttuurimaisemat
Kunta: Sastamala
Maisemamaakunta: Lounaismaa, Ala-Satakunnan viljelyseutu, Pohjois-Satakunnan järviseutu; Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Lounainen viljelyseutu
Pinta-ala: 4 030 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Maisema-alueen Mouhijärven kirkkojärven ympäristö kuuluu Lounaismaan Ala-Satakunnan viljelyseutuun ja Pohjois-Satakunnan järviseutuun Tupurlanjärven ympäristö Hämeen viljely- ja järvimaan Keski-Hämeen viljely- ja järviseutuun. Maakunnallinen maisematyyppi on Lounainen viljelyseutu. Ala-Satakunnan viljelyseutu on perusluonteeltaan vaurasta viljelyaluetta. Vaikka maastonmuodot ovat hyvin tasaista, on maisemissa voimakkaita erityispiirteitä. Viljelymaisemat sijaitsevat yleensä viljavilla savikkoalueilla. Karuimmilla mailla sijaitsevat viljelymaat ovat verrattain hajanaisia. Taajamien ulkopuolella asutus on ryhmittynyt melko väljästi, yleensä nauhamaisesti. Paikoin on myös löyhähköjä ryhmäkyliä.

Pohjois-Satakunnan järviseudulla Lounaismaa vaihettuu kohti Suomenselän karuja vedenjakaja-alueita. Maaperä ja maanpinnan muodot ovat melko vaihtelevia. Seudulla on kumpu- ja pohjamoreeni- sekä kalliomaita. Seudun yleisilme on metsäinen ja alueella on useita järviä. Peltomaata on niukemmin ja ne sijaitsevat pääosin järvien ja jokien rantamilla. Metsätalouteen liittyvät elinkeinot ovat tärkeitä. Asutus on harvahkoa ja on sijoittunut pääasiassa pienten jokien tuntumaan.

Keski-Hämeen viljely- ja järviseudun maisema on hyvin monimuotoista ja usein pienipiirteistä. Tämä johtuu paitsi vaihtelevista luonnonoloista, myös monipuolisesta ja pitkään jatkuneesta sekä alkutuotantoon että teollisuuteen liittyvästä elinkeinoelämästä. Pitkäaikaista asutusta ja pitkiä kulttuuriperinteitä kuvaa muun muassa vanhojen talonpoikais- ja kartanorakennusten suuri määrä. Lounaisen viljelyseudun länsiosa on loivasti kumpuilevaa kankaremaata. Itään päin maasto nousee ja sen pinnanmuodot vaihtelevat mäkimaista komeisiin avokallioihin. Maisema on jylhimmillään Karkusta Nokialle päin kuljettaessa. Ilmasto-olot ovat edulliset. Asutus levittäytyy yhtenäisille laajoille savialueille. Vettä näillä alueilla on vähiten Pirkanmaalla, Lounaisen seudun vesimäärä on kymmenen prosenttia pinta-alasta.

OMINAISPIIRTEET:

Maiseman mäkisyys luo vaihtelevan maisemakuvan. Mouhijärven maakunnallisesti merkittävälle maisemalle tunnusomaista ovat laajat viljellyt peltoalueet. Mouhijärven kirkonseudun ja sen länsipuolen kulttuurimaisema on erittäin vaihtelevaa, paikoin jylhää. Maiseman jyrkkyyden vuoksi lähes kaikkialla rakennukset ja kylät hallitsevat maisemakuvaa. Kaunis Salmin viljelymaisema sijaitsee Piikkilänjärven rinnepelloilla. Rotkolaakso ja korkeat maisemaa kehystävät metsäselänteet tekevät siitä vaikuttavan maiseman. Tupurlanjärven ympärille levittäytyvä viljelytasanko on laaja kokonaisuus. Saikkalanjokilaakso on sillan kohdalla kapea ja jyrkkä. Alueeseen liittyy maisemallisesti erillisenä hahmottuva Saikkala. Mätikköjärven itä- ja eteläpuolella aukeaa Iirolan ja Uotsolan viljelymaisema. Valitettavasti alueelle levittäytynyt rakentaminen muuttaa maisemakuvaa. Alue on kuitenkin merkittävä Uotsolan taajaman ja sen maisemien kannalta. Kapean ja jyrkän laakson yli avautuvat näkymät ovat Suomen oloissa harvinaisia. Selkeen kartanomaisema on Mouhijärven komeimpia paikkoja. Kirkkojärven ympärillä oleva viljelyalue on laaja ja monipuolinen. Maisemaa halkoo harju, joka näkymässä on jokseenkin huomaamaton tämän hetkisen metsän kehitysvaiheen vuoksi.

Mouhijärvellä asutus on sijoittunut kalliosydämisten moreenimäkien lämpimille rinteille ja pikku kumpareille. Mäkien rinteille on muodostunut useita terassimaisia rinnetasoja, joille asutus ja lähiviljelykset ovat sijoittuneet.

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Inventointialueet 2012-2013
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013

Kitolankulma
Venetmäki
Hahmajärvi
Sopero
Kelhäjärvi
Ahvenusjärvi
Ahmausjärvi
Hyynilä
Jokimylly
Haavisto
Viitaankulma
Jylhänmaa
Perämaa
Tappitori
Mouhijärvi
Uotsola
Kirkkojärvi
Tervamäki
Selkee
Särkijärvenkulma
Limus
Kankarinmaa
Eskola
Kallojärvi
Sunttikulma
Iirola
Tiisala
Haljää
Tupurla
Tuisku
Myllyoja
Lampinen
Tupurlanjärvi
Ryömälä
Salmi
Rienlä
Hermala
Hanhijärvi
Konttimäki
Valkama
Kairila
Hornio
Hurttionjärvi
Nohkuanjärvenmaa
Ojala
Urmla
Vuohela
Pakkala
Ylinen
Ritajärvi
Nohkua
Passinmäki
Jyränvuori
Paajärvi
N
0
0,75
1,5 km
© MML, 2012

Asutusvyöhyke on leveiden rinteiden vuoksi levittäytynyt laajalle. Näillä maisema-alueilla sijaitsevat tiiviit ryhmäkylät ovat säilyneet meidän päiviin asti. Maisema-alue levittäytyy järviketjujen ympärille. Vanhakirkonmäki, Mouhijärven vanhin kirkonkylä, sijaitsee harjulla Kirkkojärven koillispuolella. Alueella nähdään monia komeita tilakeskuksia, joista valitettavasti jotkin ovat jo autioina.

Varhaiskeskiajalla asutettujen yläsatakuntalaisten Eskolan ja Tervamäen kylien tiivis isoajakoa edeltävä ryhmäkylärakenne sekä historiallinen metsiin ja mäkiin rajautuva viljelymaisema ovat hyvin säilyneet. Kylät sijaitsevat kahden järven välisellä kannaksella ja niiden ympärillä levittäytyvät vuosisatoja viljeltyinä olleet peltoaukeat. Karkun seurakuntaan kuuluneen Mouhijärven ensimmäisen kappelin on arveltu sijainneen 1500-luvun lopulla Eskolan eli Yliskallion kylässä. Mouhijärven kappeliseurakunnan itsenäistyttyä omaksi seurakunnaksi 1639 ensimmäinen kirkko rakennettiin järven toiselle puolelle perustetun Selkeen kartanon maille. Mouhijärvellä asutus keskittyi aluksi kahtaalle, toisaalta Tupurlajärven ympäristöön Salmin ja Häijään kyliin ja toisaalta Kirkkojärven seudulle, jonne myös ensimmäiset kirkot rakennettiin.

Viljelyä on Mouhijärvellä ollut 1200-luvulta saakka. Samaan aikaan kun asutus levisi Kokemäenjoen laaksosta jokivarsia pitkin, vaihtui eränkäynti pellonviljelyksi. 1700-luvulla peltokuviot olivat maaston epätasaisuuden vuoksi usein pieniä ja soveltuivat erityisen huonosti sarkajakoon. Suurin osa Mouhijärven pelloista oli jo isonjaon aikaan yksityisinä ulkopalstoina, joita talolliset olivat raivanneet yhteismetsään ja joihin sarkajako ei ollut ulottunut. Peltojen pinta-ala on jokseenkin pysynyt samana 1900-luvun alkupuolelta tähän päivään asti.

Alueen läpi kulkee länsi-itäsuunnassa Tampereen ja Porin välinen valtatie 11, joka Häijäässä risteää etelä-pohjoissuunnassa kulkevan Sastamalan ja Hämeenkyrön välisen seututien kanssa.

ARVOT:

Maisema-alueella on maisemallisia ja kulttuurihistoriallisia arvoja. Kauniit, kumpuilevat vuosisatoja viljelyksessä olleet pellot luovat vesistöjen kanssa pitkiä näkymiä muuten pienipiirteisessä maisemassa. Vanhat tielinjat kulkevat kumpuilevassa maastossa avaten aina uusia näkymiä. Lukuisat muinaisjäännökset, perinnebiotoopit, tiiviit ryhmäkylät, kartano ja arvokkaat luontokohteet yhdessä hyvin hoidetun maiseman kanssa muodostavat maisemaseutujaan hyvin edustavan maisema-kokonaisuuden. Häiriönä ovat Häijään seudun laajentamisesta johtuvat maisema-vauriot.

RAJAUS:

Rajausta kavennettu Mouhijärven kirkonseudulla sekä Häijäässä. Rajaus kulkee polveilevasti viljelyalueiden reunaselänteitä pitkin. Mätikön eteläpuolella aluetta on laajennettu ja rajaukseen on otettu paremmin reunustava selänne sekä muinaisjäännös ja lehtojensuojeluohjelmaan kuuluvat lehdot.

Kuvat
alhaalla: Maisema on paikoin hyvinkin kumpuilevaa.
viereinen sivu:
Avoimet rantapellot luovat pitkiä näkymiä muuten kumpuilevalla alueella. Asutus on sijoittunut kumpareille.
Vanhat tielinjat mutkittelevat luontevasti maisemassa.
Alueella on arvokasta rakennuskantaa.

3.7. PINTELEEN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Pinteleen kulttuurimaisema
Kunta: Pälkäne
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Kaakkoinen järvialue
Pinta-ala: 3 260 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Maisema-alue kuuluu maakunnallisessa maisemaseutujaossa Keski-Hämeen viljely- ja järviseutuun, jota voidaan pitää Hämeen varsinaisena ydinalueena. Vanhin asutus ja viljavat savikot sekä vaihtelevat vesireitit keskittyvät tälle seudulle. Maisema on hyvin monimuotoista ja usein pienipiirteistä. Tämä johtuu paitsi vaihtelevista luonnonoloista, myös monipuolisesta ja pitkään jatkuneesta sekä alkutuotantoon että teollisuuteen liittyvästä elinkeinoelämästä. Maakunnallisessa maisematyyppijaossa Pinteleen kulttuurimaisema sijaitsee Kaakkoisella järvialueella, jossa vesistöillä on suuri merkitys maisemakuvassa. Vettä on runsas neljännes pinta-alasta. Veden ohella maisemakuvaa hallitsevat pitkittäisharjut. Alue on pinnanmuodoiltaan hyvin vaihtelevaa mäki- ja vuorimaata. Järvialueilla pellon osuus on toistakymmentä prosenttia. Suuri osa pelloista on raivattu valtavia järvialtaita reunustaville savikoille.

OMINAISPIIRTEET:

Maisemakuvassa heijastuu edustava viljely- ja asutusmaisema Pinteleenjärven rannoilla. Pinteleen kulttuurimaisema on perinteistä viljelymaisemaa, jossa huomio kiinnittyy loivasti kumpuileviin peltoihin ja hyvin säilyneeseen ikivanhan tien varren maisemaan. Pitkäaikainen asutus näkyy selkeästi maisemakuvassa vanhojen talonpoikais- ja kartanorakennusten muodossa ja lukumäärässä.

Pintelejärvi on kaakossa yhteydessä Ilmolanselkään ja luoteessa Ruotsilanselkään. Alue kuuluu Kokemäenjoen vesistöalueeseen. Pellot sijaitsevat Pintelejärveä ympäröivillä rannoilla. Asutus on sijoittunut peltojen keskellä oleville kumpareille tai pellon ja metsän reunavyöhykkeille. Alueen läpi kulkee kaakko-luodesuuntaisesti Lammin-Hauhon-Pälkäneen-Pyynikin jykevä saumamuodostumajakso, joka on näkyvissä Pinteleenjärven kaakkoisrannalla Laitikkalassa. Pinnanmuotojen vaihtelun perusteella Pälkäne on perusosiltaan kankaremaata. Siinä on paljon 10 – 20 m ympäristöään ylemmiksi kohoavia kumpuja ja mäkiä.

Harhalan ja Laitikkalan asutus on rautakautista perua. Laitikkalassa Tanilan rakennukset muodostavat eheän kokonaisuuden. Vanha kyläkeskus on sijainnut nykyisen Ahtilan rakennusryhmän paikkeilla. Harhalan kylässä Värilän pitkä päärakennus edustaa perinteistä hämäläistä rakentamistapaa. Harhalan kylän Mallasmäen kansakoulu on valmistunut vuonna 1905 arkkitehti Toivo Paatolan piirustusten mukaan. Ylisen tilalla on säilynyt hirsipintaisia talousrakennuksia. Närin kartanoa ympäröi laaja puistoalue ja Pinteleen rantaan johtaa koivukuja. Soinin ja Lassilan tilat muodostavat Kaitamon vanhan kyläkeskuksen, erityisesti Lassilan rakennukset edustavat perinteistä rakennustapaa. Molemmin puolin Pintelettä kulkee historialliset tiet. Vanajaveden seudun ja Kokemäenjokisuun välisistä kulkureiteistä oli keskeisin Hattulan - Pälkäneen, Tammerkosken kautta kulkenut tie. Yleiseksi maantieksi tietä kutsuttiin jo 1400-luvulla.

Kyllönjoen ylitse johtaa kaksi siltaa, joista toinen, Vanha Silta toimi Lauri Törhösen Raja 1918 - elokuvan kuvausten päänäyttämönä 2007. Vapaussodan aikana Laitikkalassa käytiin ankara taistelu. Keväällä 1918 rintama oli hetken aikaa Hauhon reitillä, Kyllönjoen ja Ilmoilanselän pohjoispuolella olivat valkoiset ja eteläpuolella punaiset. Punaiset polttivat taistelun aikana palokranaateilla suurimman osan joen pohjoispuolen taloista ja rakennuksista. Heikkilän pellolle hämeenlinnantien länsipuolelle on pystytetty muistomerkki v. 1918 taistelusta.

Pinteleenjärven molemmin puolin on edustavaa viljelys- ja asutusmaisemaa. Erityisen hyvin on maisema säilyttänyt perinteisen ilmeensä järven lounaisrannalla ikivanhan tien varrella. Harhalan ja Laitikkalan kylien asutus on rautakautista perua. Alueella on runsaasti eri aikakausien muinaisjäännöksiä. Kivikauden asuinpaikkoja, rautakauden hautaröykkiöitä ja uhrikiviä ja historiallisen ajan kaskiröykkiöitä. Järven koillisranta lienee asutettu varhaiskeskiajalla.

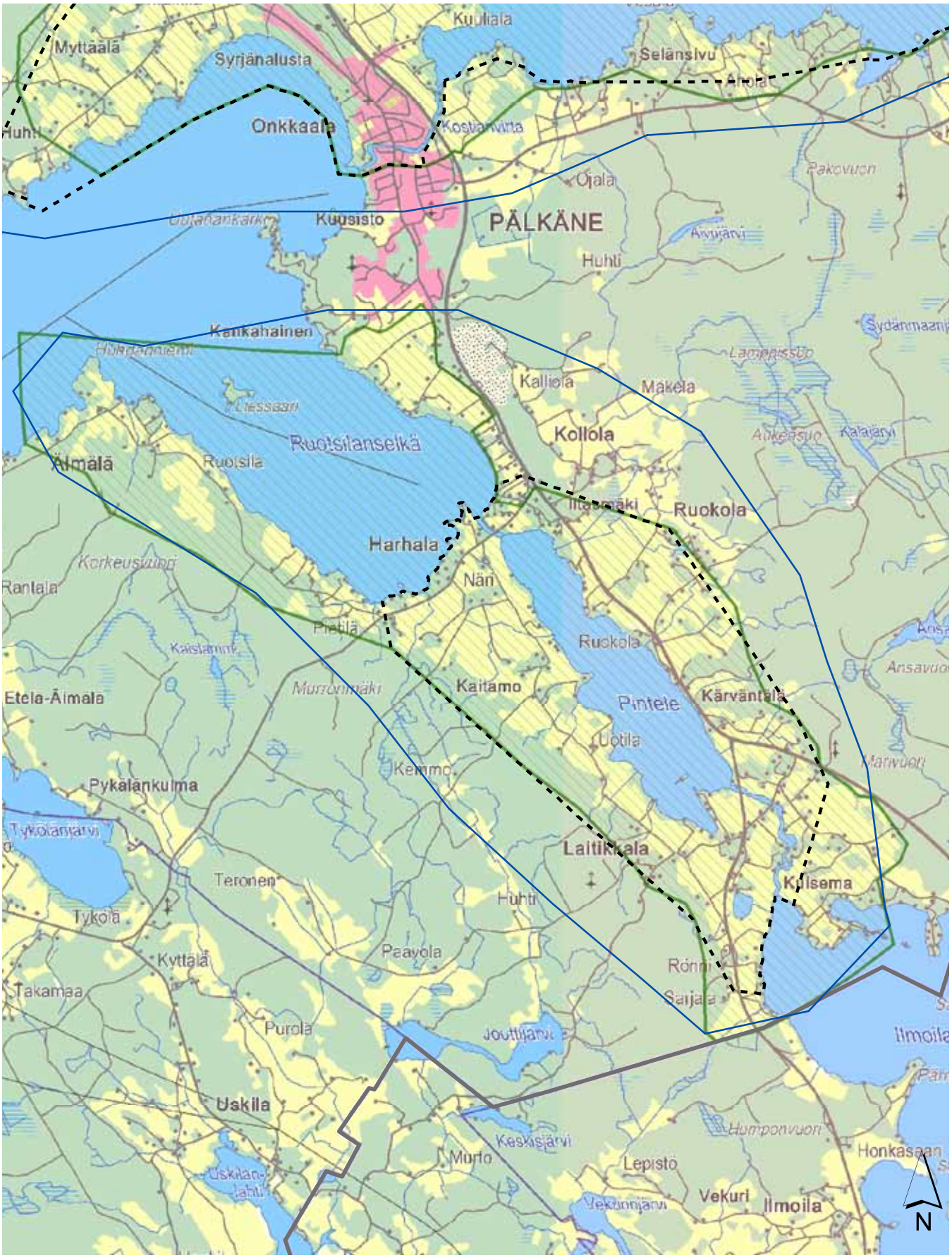

© MML, 2012

0 0,75 1,5 km

- Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
- Inventointialueet 2012-2013
- Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013

Laitikkalan vanha kyläkeskus on sijainnut nykyisen Ahtilan rakennusryhmän paikkeilla. Tien varrella on muinainen uhrikivi, jossa on 30 kuoppaa. Kaitamon kylässä vanhan kyläkeskuksen muodostavat Soinin ja Lassilan tilat.

Äimälän Klemola on hyvin monipuolinen, luonnoltaan ja maisemaltaan arvokas kokonaisuus. Se sisältää kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokkaita vanhoja tilakokonaisuuksia, laidunalueita, rauhoitettuja lehtojensuojelualueita sekä muinaisjäännöksiä. Metsäsaarekkeiden laikuttama perinteinen viljelymaisema vanhoine rakennuksineen ja laitumineen muodostaa pienipiirteisen ja monipuolisen kokonaisuuden. Äimälä on laaja lehto- ja perinneympäristöalue sekä arvokas luontotyyppien kokonaisuus. Edustavilla lehtokasvillisuusalueilla esiintyy harvinaisia eläin-, kasvi- ja sienilajeja. Äimälän Huhdanniemessä on vanha kalkkikaivos.

Kankaisten kartanoalue sijaitsee Ruotsilanselän koillisrannalla. Kankaisten kartano on muodostettu 1500- ja 1600-lukujen taitteessa. Luutnantti K. J. Boman rakennutti nykyisen kartanon päärakennuksen. Peltoaukean pohjoisreunalle on tullut viime vuosina uutta rakennuskantaa.

ARVOT:

Pinteleen kulttuurimaiseman loivasti kumpuilevat, laajat ja yhtenäiset viljelyalueet sekä rautakaudelta peräisin olevat vanhat kylät muodostavat selkeästi rajautuvan kokonaisuuden Pinteleen rannalle. Ruotsilanselän rantapellot ovat rikkonaisempia suhteessa Pinteleen viljelysalueisiin. Maisema-alueen merkittävimmät luontokohteet ovat Äimälässä Ruotsilanselän rannalla. Vesistönäkymillä on tärkeä merkitys maisemakuvassa. Monin paikoin tämä näkymä on häviämässä rantapuuston taakse. Kohteeseen kuuluu Kankainen (akm), jolla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemahistoriallisia arvoja. Talonpoikaisrakennusten arvojen osalta selvittäminen jää vajaaksi ja selvittäminen olisi erittäin tarpeellista.

RAJAUS:

Rajausta laajennetaan käsittämään Ruotsilanselän rannat, Äimälän arvokkaat luontokohteet sekä Kankaisten maakunnallisesti arvokkaan kulttuuriympäristön (akm). Myös Kuiseman peltoaukea on otettu kokonaisuudessaan maisema-alueen rajauksen sisään.

Kuvat
alhaalla: Pinteleen järven ympäristön pellot ovat laakeita ja yhtenäisiä.
viereinen sivu:
Rantoja reunustaa monin paikoin puustoinen kaistale.
Kankaisten peltoa.
Asutus on sijoittunut tyypillisesti metsäisille kumpareille.

3.8. PITKÄJÄRVEN- PÄILAHDEN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Pitkäjärven kulttuurimaisema
Uusi nimiehdotus: Pitkäjärven-Päilahden kulttuurimaisema
Kunta: Orivesi
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu, Pohjois-Hämeen järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Kaakkoinen järvialue
Pinta-ala: 1 670 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Maisema-alue kuuluu Keski-Hämeen viljely- ja järviseutuun. Viljavat savikot sekä vaihtelevat vesireitit keskittyvät tälle seudulle. Maisema on hyvin monimuotoista ja usein pienipiirteistä. Tämä johtuu paitsi vaihtelevista luonnonoloista, myös monipuolisesta ja pitkään jatkuneesta sekä alkutuotantoon että teollisuuteen liittyvästä elinkeinoelämästä. Pohjoisosa maisema-alueesta kuuluu Pohjois-Hämeen järviseutuun, joka on Hämeen viljelymaiden vaihettumisvyöhykettä kohti Suomenselän karuja vedenjakajamaita. Maasto on korkeussuhteiltaan varsin vaihtelevaa, ruhjelaaksojen rikkomaa kallio- ja moreenimaata. Alueen poikki kulkee jokunen harjujakso. Metsiä on paljon. Maakunnallisessa maisematyyppijaossa maisema-alue sijaitsee Kaakkoisella järvialueella. Seudun ja maisematyypin ehkä tyypillisimmät piirteet ovat reittivesiin liittyvät huomattavat, suurehkot järvialtaat sekä lukuisat pienemmät järvet. Vettä on runsas neljännes pinta-alasta. Veden ohella maisemakuvaa hallitsevat pitkittäisharjut. Alue on pinnanmuodoiltaan hyvin vaihtelevaa mäki- ja vuorimaata. Järvialueilla pellon osuus on toistakymmentä prosenttia. Suuri osa pelloista on raivattu valtavia järvialtaita reunustaville savikoille.

OMINAISPIIRTEET:

Pitkäjärven kylä on kuuluisa kauniista maisemistaan. Maisemarakenteen kannalta merkittäviä ovat Längelmäveden selät ja lahdet, Laasojärvi ja Oriselkä sekä näiden väliset vedenjakajat. Maisemat ovat hyvin pienipiirteisiä ja vaihtelevia. Vesistöä ja nykyistä rantavyöhykettä seuraa vanha rantatörmä, kumpuilevaa hiesumaata, selänteen reuna ja moreenimaata sekä lopulta vedenjakaja kallioisessa maastossa. Nämä vyöhykkeet ovat eri levyisiä eri puolilla aluetta. Molemmilla alueen kylistä on omanlaisensa maisemarakenne. Alueen maisemakuvaa ilmentää paikoin voimakas pinnanmuotojen vaihtelu. Pitkäjärven ja Päilahden kylien pellot ja asutus liittyvät toisiinsa melko katkeamattomana, joten ne muodostavat maisemallisesti eheän kokonaisuuden.

Pitkäjärvellä vedenjakaja on hiesuvyöhykkeellä keskellä peltoja. Pellot on perustettu hiesumaalle vesistöjen ja selänteen reunan väliin ja lähes kaikki hiesumaa on peltona. Metsänraja on selänteen reunan tuntumassa. Leveillä hiesuvyöhykkeillä on pieniä moreenikumpareita tai lähellä maanpintaa olevia pieniä kallioita. Maaperän takia kumpareet eivät sovellu viljelyyn, joten ne ovat jääneet metsäsaarekkeiksi tai niille on perustettu taloja. Suurempia metsäsaarekkeita ei alueella oikeastaan ole. Pitkäjärvellä maasto kumpuilee voimakkaasti ja tie kulkee kauniissa viljelymaisemassa tilakeskusten kautta. Asutus on peltojen läheisyydessä rantatörmillä, kumpareilla ja metsänreunassa. Maisemaan kuuluvat olennaisesti kylää ympäröivät, satoja vuosia viljellyt pellot. Pitkiä näkymiä ja varsinkin Laasojärven maisemia on maastonmuotojen ja puuston vuoksi melko vähän, parhaat järvinäkymät ovat Pitkäjärven sillalta. Sulkuvuori ja Sulkusalmen jylhät maisemat rajaavat aluetta pohjoisessa ja Laasolan havupuuvaltaiset mäet lännessä. Jyrkkärantaiselle Kylänlahdelle näkyy lahden pohjukasta ja pohjoisrannalta.

Päilahden maisemalle ovat ominaisia alavat, avoimet rannat ja tasaiset järvenrantapellot. Eräjärventie ja siitä haarautuva Pitkäjärventie kulkevat keskellä aukeita maisemia. Suurimmat tilakeskukset sijaitsevat loivilla kummuilla aivan tien varressa, kuten Laasolan ja Pitkäjärvenkin alueilla. Päimäen ja Kuotikasvuoren metsäiset rinteet luovat maisemalle voimakkaan reunan.

Pitkäjärven-Päilahden alueella asutus ja viljely keskittyvät järvien rannoille, paikoin varsin kapeille vyöhykkeille. Alueella on asuttu viimeistään keskiajalla mutta Pitkäjärven kylänmäeltä on löydetty myös kivikautisia esineitä. Alueen pohjoisrajalla oleva Sulkuvuoren linnavuori on todennäköisesti ollut Laasolan ja Pitkäjärven kylien pakopaikka. Pitkäjärvi on Oriveden vanhimpia ja suurimpia kyliä. Kylätien varteen sijoittuu sarkajaon aikaista kyläympäristöä, omaleimainen rannan käsityöläisalue sekä vanhojen kantatilojen tilakeskuksia, joissa on hyvin säilyneitä kerros-

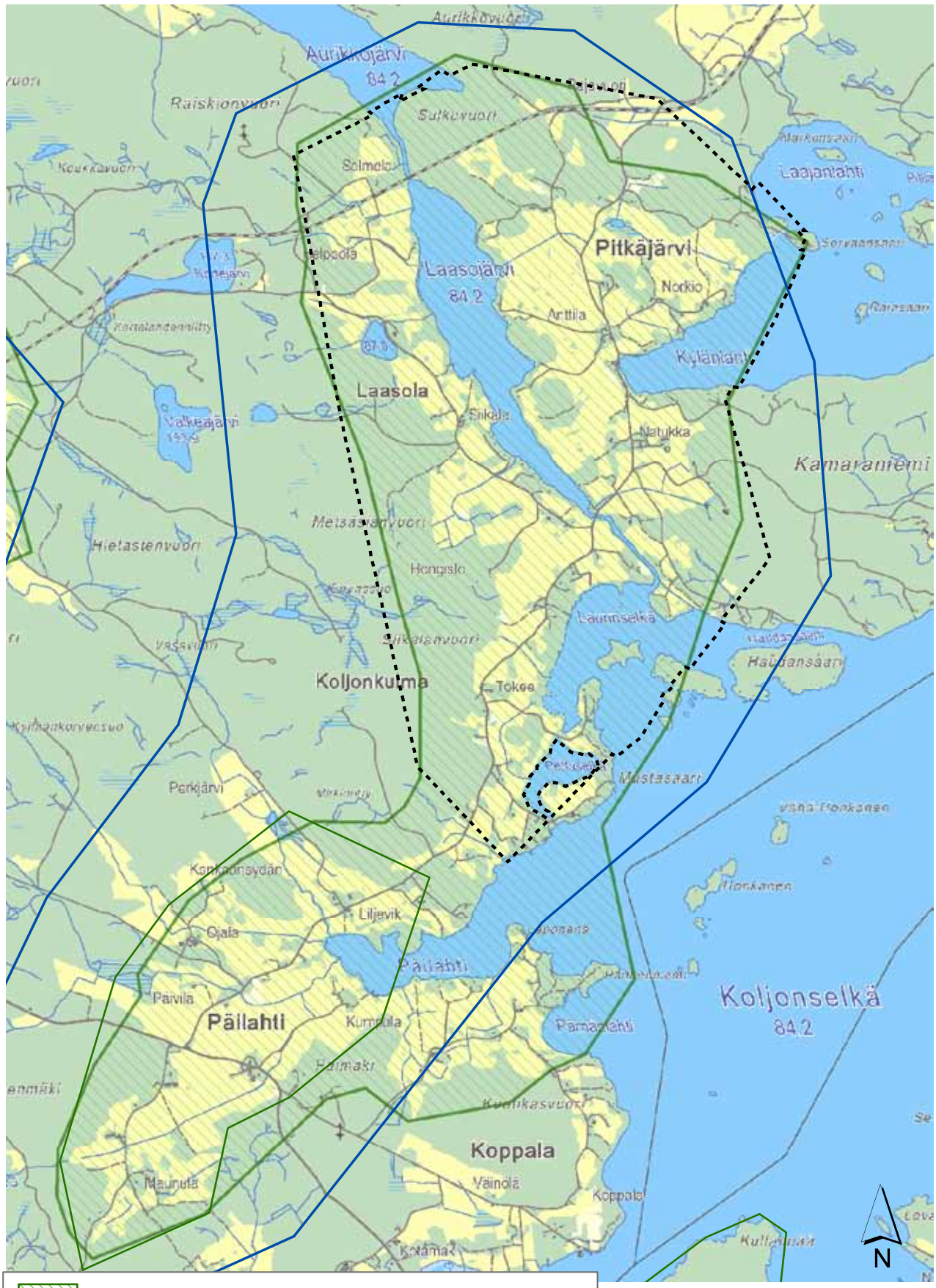

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue EHDOTUS RAJAUKSEKSI 2013

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)

Maisemainventointialue

© MML, 2012

tumia 1800-luvun alkupuolelta asti. Pitkäjärven raitin vanha miljöö ja tunnelma ovat säilyneet hyvin. Brusilan ja Laurilan tilat seisovat avointen viljelymaisemien ympäröimänä vanhalla kylänmäellä. Rakennukset sijoittuvat kummuille tien molemmin puolin muodostaen kylätihentymän. Laasola hajaantui 1900-luvun alussa, mutta sarkajaon aikaista kylämiljöötä on vielä sekä Pitkäjärvellä että Päilahdessa. Maanviljelyn rinnalla alueella on harjoitettu jonkin verran saha- ja kaivostoimintaa.

Päilahden kylä on saanut alkunsa Päilahden tilasta, joka muodostui Pajukannan Sakkola jaosta vuonna 1602. Päilahden talo on perustamisestaan alkaen ollut samalla kumpareella lähellä Päimäkeä kuin nykyiset kantatalot. Päilahden kylän maisemaan kuuluu tasainen ja rannastakin avoin Päilahteen viettävä, kolmisensataa vuotta viljelty peltoaukea tilojen ympärillä sekä koulu ympäristöineen.

Maasto kumpuilee Pitkäjärvellä ja Laasolassa voimakkaasti myös pelloilla, kun taas Päilahdella viljelymaisema on loivaa. Alueen tärkeimmät tiet ovat Eräjärventie ja Pitkäjärventie, jotka risteävät Päilahden avoimessa maisemassa. Kylien entisiä torppia ja mäkitupia on Pitkäjärventien varrella ja Kuotikasvuoren ympärillä. Viime vuosisadalla rannoille on rakennettu paljon kesäasuntoja mutta muuten tiheästi rakennettuja alueita on Pitkäjärven kylän lisäksi hyvin vähän.

ARVOT:

Vesistön rannoille sijoittuvat Pitkäjärven ja Päilahden kylät viljelyksineen edustavat maisemarakenteeltaan ja -kuvaltaan Kaakkoista järvialuetta. Pellot, asutus ja tiet ovat sijainneet samoilla paikoilla vuosisatoja. Erityisesti Jalmari Finnen näytelmästä tuttu Pitkäjärven kylä on säilyttänyt poikkeuksellisen hyvin perinteisen ilmeensä. Rannoilla on monin paikoin puustoinen vyöhyke, joten avoimet rantapellot ja sitä kautta syntyvät pitkät näkymät ovat maisemaalueella arvokasta. Kohteeseen kuuluu Päilahden kylä, jolla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemahistoriallisia arvoja.

RAJAUS:

Rajauksen sisään otettiin maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö Päilahden kulttuurimaisema (akm).

Kuvat
alhaalla: Rannat ovat monin paikoin puustoisia mutta avoimiakin vesistönäkymiä on.
viereinen sivu:
Pitkäjärven kylä on kulttuurihistoriallisesti arvokas.
Kylien rakennuskanta pn perinteistä.
Päilahden viljelysmaisema on loivaa.

3.9. PUNKALAITUMENJOEN KULTTUURIMAISEMA

Uusi nimiehdotus: Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema
Kunta: Punkalaidun
Maisemamaakunta: Lounaismaa, Ala-Satakunnan viljelyseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala: 4 900 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue, ehdolla valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi
Aikaisempi arvoluokka: -

MAISEMATYYPPI:

Punkalaitumenjoen maisema-alue sijaitsee Lounaismaan Ala-Satakunnan viljelyseudulla, joka on vaurasta viljelyaluetta. Pääosa asutuksesta on keskittynyt viljavien savikkojen tuntumaan. Lisäksi esiintyy runsaasti karuja, metsäisiä ja soisia syrjäseutuja. Maakunnallinen maisematyyppi on Eteläinen viljelyseutu, joka on pinnanmuodoiltaan loivasti kumpuilevaa kankaremaata. Viljavat ja tasaiset pellot peittävät Eteläisellä viljelyseudulla lähes ¼ maa-alasta. Veden osuus on vain 5 %. Ilmasto olot ovat edulliset ja kasvukauden lämpötilan summa on lähes yhtä suuri kuin maamme etelärannikolla.

OMINAISPIIRTEET:

Punkalaitumen kirkonseudun hyvin säilynyt kokonaisuus on jokivarsiasutuksen ydinaluetta Satakunnassa. Vaikuttavan kulttuurimaiseman muodostavat jokivarren avointa viljelymaisemaa seurailevat tiet, niihin liittyvät talonpoikaistilat ja pienasutus sekä maisemallisina kohokohtina kirkko, pappila, työväentalo ja kansakoulu.
Punkalaitumenjoki virtaa syvässä uomassaan ja sen rannat ovat kauttaaltaan viljelyksessä. Asutus seuraa jokivartta nauhamaisesti, rantapeltoja reunustaen. Maisema on paikoin loivasti kumpuilevaa viljelymaisemaa. Kulttuurimaisema ulottuu yhtenäisenä Vanttilasta Talalaan, josta jokiviljelmät haarautuvat pohjoiseen Oriniemen ja Liitsolan suuntaan sekä etelään Jalasjoen varsille. Punkalaitumen keskustan, Sarkkilan, asutus sijaitsee nauhamaisesti jokivarren harjanteella.

Punkalaitumenjokivarren pysyvä kyläasutus on varhaiskeskiaikaista perua. Nykyisen keskustataajaman ja sen ympäristön kylät muodostivat merkittävän asutuskeskittymän 1500-luvulla. Punkalaidun oli Huittisten kappeli 1540-luvulla ja itsenäiseksi seurakunnaksi Punkalaidun muodostettiin 1639. Samoihin aikoihin rakennettiin nykyiselle paikalle ensimmäinen kirkko. Tulipalossa tuhoutuneen kirkon tilalle rakennettiin puinen pitkäkirkko 1774 rakennusmestari Johan Björmanin johdolla. Kirkkoa vastapäätä Punkalaitumenjoen toisella puolella on kirkkoherran pappila, jonka suurikokoinen uusrenessanssityylinen päärakennus valmistui vuonna 1897. Päärakennusta ympäröi laaja puisto. Pappilasta johtaa koivukuja ja riippusilta joen yli kirkkoon. Huittisista Punkalaitumelle ja Urjalaan kulkeva tie rakennettiin 1700-luvun loppupuolella yhdyssiteeksi Porin läänin eteläosan ja Hämeenlinnan välille.

Vanttilassa Kalinen on kartanomaisesti rakennettu talonpoikaistilan päärakennus. Kaksikerroksisen puurakennuksen runko on vuodelta 1896, mutta sen klassistinen nykyasu periytyy vuoden 1925 korjauksesta, jonka suunnitteli arkkitehti Auer. Punkalaitumen museo on perustettu Yli-Kirran tilalle Talalan kylään vuonna 1952. Alkuperäisillä paikoillaan olevia rakennuksia on täydennetty muualta siirretyillä. Yli-Kirran metsässä on metsästysmuseo, johon on rekonstruoitu sudenkuoppa, kettutarha ja erilaisia ansoja ja loukkuja. Ehjiä kyläkokonaisuuksia ovat Koskioinen, Oriniemi, Liitsola ja Jalasjoki. Jalasjoen kylän lähellä on muinainen kulttipaikka, Koukonkallio.

ARVOT:

Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema on laaja, yhtenäinen RKY 2009 -pudokas. Hyvin säilynyt kokonaisuus, jossa etenkin kirkonseudulla on useita edustavia rakennuksia. Avoin jokimaisema, varhaiskeskiajalta periytyvä pysyvä kyläasutus ja pitkään jatkunut maanviljelys muodostavat edustavan kokonaisuuden.

RAJAUS:

Maisema-alue on rajautuu tiiviisti joenvarren rantapeltoihin. Rajaus pitää sisällään lännestä alkaen Vanttilan, Punkalaitumen keskustan, jossa rajauksessa on kylänraitti. Hankurin ja Talalan jälkeen joki tekee mutkan. Idässä rajana on Köyvärinvuori. Pohjoisessa rajaus ulottuu Oriniemeen.

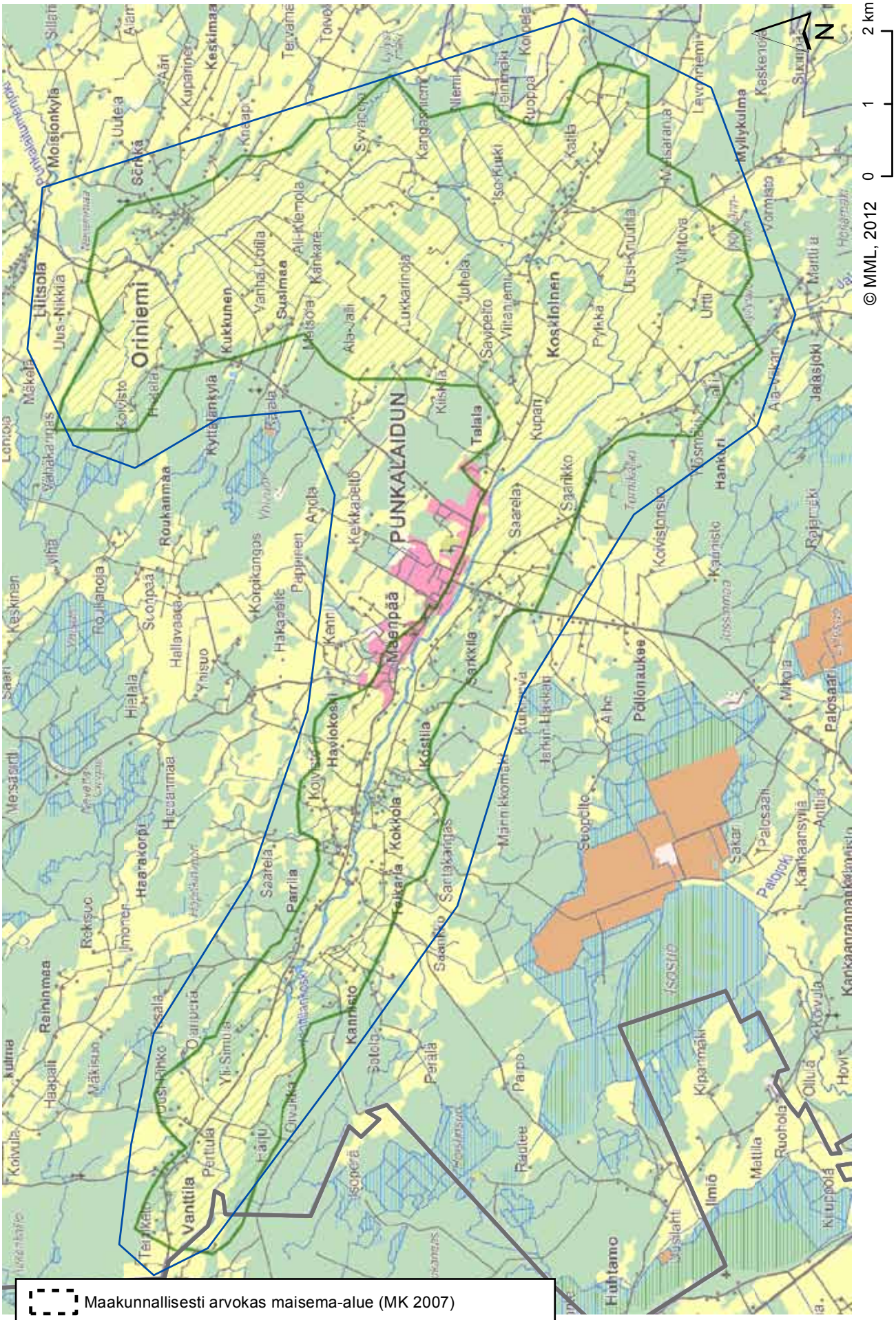
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Inventointialueet 2012-2013
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013
PUNKALAIDUN
Maenpää
Oriniemi
Liitsola
Vanttila
Huhtamo
Ilmiö
Kosklinen
Susimaa
Roukanmaa
Kukkunen
Kyttälänkylä
Havlokoski
Kanniisto
Parrila
Saarela
Kokkola
Köstilä
Sarkkila
Talala
Kupari
Saarikko
Kekkapelto
Anola
Kärri
Hakapelto
Korpikangas
Ylinuo
Hallavaara
Suonpää
Hiatala
Hiidenmaa
Haarakorpi
Ilmoinen
Reksuo
Raininmaa
Mäkisuo
Haapaila
Oiaipura
Yli-Simula
Alä-Simula
Pertula
Häiju
Tervakari
Isoperä
Perälä
Parpo
Raplee
Kipparmäki
Matilla
Ruohola
Olluä
Kiruppola
Kankaansyrjä
Palosaari
Mikola
Pöllönaukee
Suopelto
Ahe
Jarkin Liaskari
Mannikkomäki
Kuhmavä
Kaarniisto
Kovistonsuo
Hankari
Rojamäki
Jalasjoki
Mantila
Vormisto
Myllykulma
Kaskenoja
Sikuinen
Levoniemi
Mutsaranja
Vintova
Urtti
Uusi-Kruutila
Pytkä
Kaila
Kuppa
Kolpela
Ilmi
Kangasniemi
Isokiuki
Jaimaki
Juhela
Savipelto
Viitaniemi
Lukkarinoja
Kilskila
Syvänen
Tervamäki
Tolvola
Kaap
Ali-Klemola
Kankare
Melsova
Ala-Jali
Yanha-Lotila
Kivisto
Hiatala
Vähäkarnas
Mäkelä
Uus-Nikkila
Moisionkylä
Uutela
Sänkä
Äärä
Kuparinen
Keskimaa
Silari
Aitan
Lehtola
Keskinen
Vihä
Rojikanoja
Mersaarti
Koivula
Haapaila
Mäkisuo
Reksuo
Ilmoinen
Haarakorpi
Hiidenmaa
Hallavaara
Suonpää
Hiatala
Yhiguo
Korpikangas
Hakapelto
Kärri
Anola
Pappinen
Kekkapelto
Kanniisto
Havlokoski
Köstilä
Kokkola
Tervakari
Sartakangas
Saarela
Parrila
Kuhmavä
Jarkin Liaskari
Ahe
Pöllönaukee
Suopelto
Mannikkomäki
Saarikko
Saarela
Talala
Kupari
Kosklinen
Pytkä
Uusi-Kruutila
Urtti
Vintova
Mutsaranja
Levoniemi
Myllykulma
Kaskenoja
Sikuinen
Vormisto
Mantila
Jalasjoki
Rojamäki
Hankari
Kaarniisto
Kovistonsuo
Mikola
Palosaari
Palosaari
Palojoki
Kankaansyrjä
Antila
Sakari
Kipparmäki
Olluä
Kiruppola
Ruohola
Matilla
Ilmiö
Isoperä
Perälä
Parpo
Raplee
Isostö
Kankaanrannan
Kovula
Hovi
Kuhmo

Kuvat
vieressä: Laajat peltoalueet ovat tasaisia.
alhaalla: Kumpuilevaa jokilaaksoa.
viereinen sivu:
Joenrannat ovat avoimet.
Punkalaitumen keskusta reunustaa joki-
laaksoa.
Viljelysmaisema on avointa ja alueella on
vain vähän metsäsaarekkeita.

3.10. PYHÄJÄRVEN-NOKIANVIRRAN-KULOVEDEN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Nokian kulttuurimaisema
Uusi nimiehdotus: Pyhäjärven-Nokianvirran-Kuloveden kulttuurimaisema
Kunta: Nokia, Pirkkala, Sastamala, Hämeenkyrö
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Lounainen viljelyseutu, Keskeinen järvialue
Pinta-ala: 7 200 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Pyhäjärven-Nokianvirran-Kuloveden kulttuurimaisema, sisältäen uudessa rajauksessa nykyisen Pirkkalan alueella sijaitsevan Pirkkalankylän edustaa pinnanmuodoiltaan vaihtelevaa Keski-Hämeen viljely- ja järviseutua, joka on luonnon antamin edellytyksin teollistunut jo varhain. Maisema-alue sijoittuu maakunnallisessa maisematyyppijaossa Lounaiseen viljelyseutuun sekä Keskeiseen järvialueeseen. Lounaisen viljelyseudun maisemat ovat jylhimmillään Karkusta Nokialle päin kuljettaessa. Viljavat ja tasaiset pellot peittävät 1/5 maa-alasta. Parhaimmat ja laajimmat pellot levittäytyvät Kokemäenjoen rantamille. Veden osuus pinta-alasta on noin 10 %. Keskeisellä järvialueella vesistöillä on suuri merkitys maisemakuvassa. Vettä on runsas neljännen pinta-alasta. Pinnanmuodot ovat vaihtelevia mäki- ja vuorimaita. Suuri osa pelloista on raivattu valtavia järvialtaita reunustaville savikoille. Keskeinen järvialue on Pirkanmaan tiheimmin asuttu ja teollistunein alue.

OMINAISPIIRTEET:

Alueen luonnonpiirteitä hallitsee Nokian virta ja pinnanmuotojen nopeat vaihtelut. Maiseman korkeus vaihtelee eniten Siuron pohjoispuolella ja Nokianvirran tienoilla. Nokianvirran äyräät kohoavat varsin jyrkkinä jopa 60-70 metriä vedenpinnan yläpuolelle. Siuron linnavuori kohoaa jyrkkärinteisenä 55 metriä Joksijärven pinnasta. Vuolas Nokianvirta nielee Pyhäjärven suuret vesimassat. Virta seurailee seitsemän kilometrin pituudelta ikivanhaa kallioperän murroslaaksoa. Kuloveteen saapuessaan vedenpinta on jo 20 metriä alempana kuin Pyhäjärven pinta. Jyrkkärantaisen Nokianvirran maisemia ovat niin jyrkät kallioseinämät kuin virtaan ja Kuloveteen viettävät avoimet viljelymaisemat.

Kulttuurimaiseman ydinalue on Nokianvirta, jolla on ollut ratkaiseva merkitys alueen asuttamisessa. Vesireitit, Siuronkoski ja maareitit loivat luontaiset edellytykset asutukselle. Penttilän kylä Siuron kupeessa on yksi Nokian vanhimmista asutusseuduista. Maisema-alueella on yhteensä 65 tunnettua muinaisjäännöstä sekä 48 muinaisjäännösaluetta. Seudun kiinteän asutuksen oletetaan muodostuneen viimeistään viimeisellä esikristillisellä vuosituhannella. Kymmenet kivikauden ja rautakauden asuinpaikkalöydöt, linnavuori sekä lukuisat esinelöydöt kertovat pitäjän pitkästä asutushistoriasta.

Kauniaisten ja Kuljun kartanot runsaine rakennuskantoineen ja puistoineen sijoittuvat laajaa viljelymaisemaan Kuloveden ja Piikkilänjärven rannalla. Maisemallisesti yhteen liittyvät kartanot sijoittuvat peltoaukeiden keskelle, maantien eteläpuolelle. Kuljun ja Kauniaisten kylät asutettiin tiettävästi 1300-luvulla.

Siuronmäki ja Siuronkosken ympäristö asuinalueineen, rautatieasemineen ja teollisuusrakennuksineen on yksi Ylä-Satakuntaan 1900-luvun alussa muodostuneista liikenteellisistä ja teollisista solmukohdista.

Koskivoiman partaalle kahden vilkkaan laivareitin ja rautatien yhtymäkohtaan rakentunut alue on asutus-, teollisuus- ja liikennehistoriallisesti poikkeuksellinen kokonaisuus. Siuronmäki sijaitsee Siuronkosken partaalla Kuloveden rannassa. Paikalla, jossa Siuronkoski laskee Kuloveteen, on asuttu jo kivikaudella. Alueen pohjoispuolella on Suur-Pirkkalan mahtavin linnavuori, joka on varustettu kivivallein. Siuronkoski on ollut tärkeä hallinnollinen raja.

Nokian keskusta on muodostunut vuosisatojen aikana Nokianvirran suulle, Pirkanmaan suurimman kosken, Emäkosken partaalle. Kosken vaiheille sijoittui kaksi Pirkkalan merkittävimmistä kartanoista, Viiki ja Nokia. Kalaisa Emäkoski on houkutellut lohenpyyntiin ja sittemmin antanut voimaa vesimyllyille. Teollisuuden vesivoimaksi kosken kuohut talttuivat 1860-luvulla. Nykyisin Nokianvirtaa leimaavat sen varrelle asettuneet teollisuuslaitokset. Kokonaisuutta hallitsevat punatiiliset teollisuusrakennukset 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä. Nokialla on erityisen hienosti säilynyt, monipuolinen ja historiallisesti monikerroksinen teollisuusrakennusten muodostama kokonaisuus eri rakennustyyppeineen aiempien selvitysten mukaisesti.

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Inventointialueet 2012-2013
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013

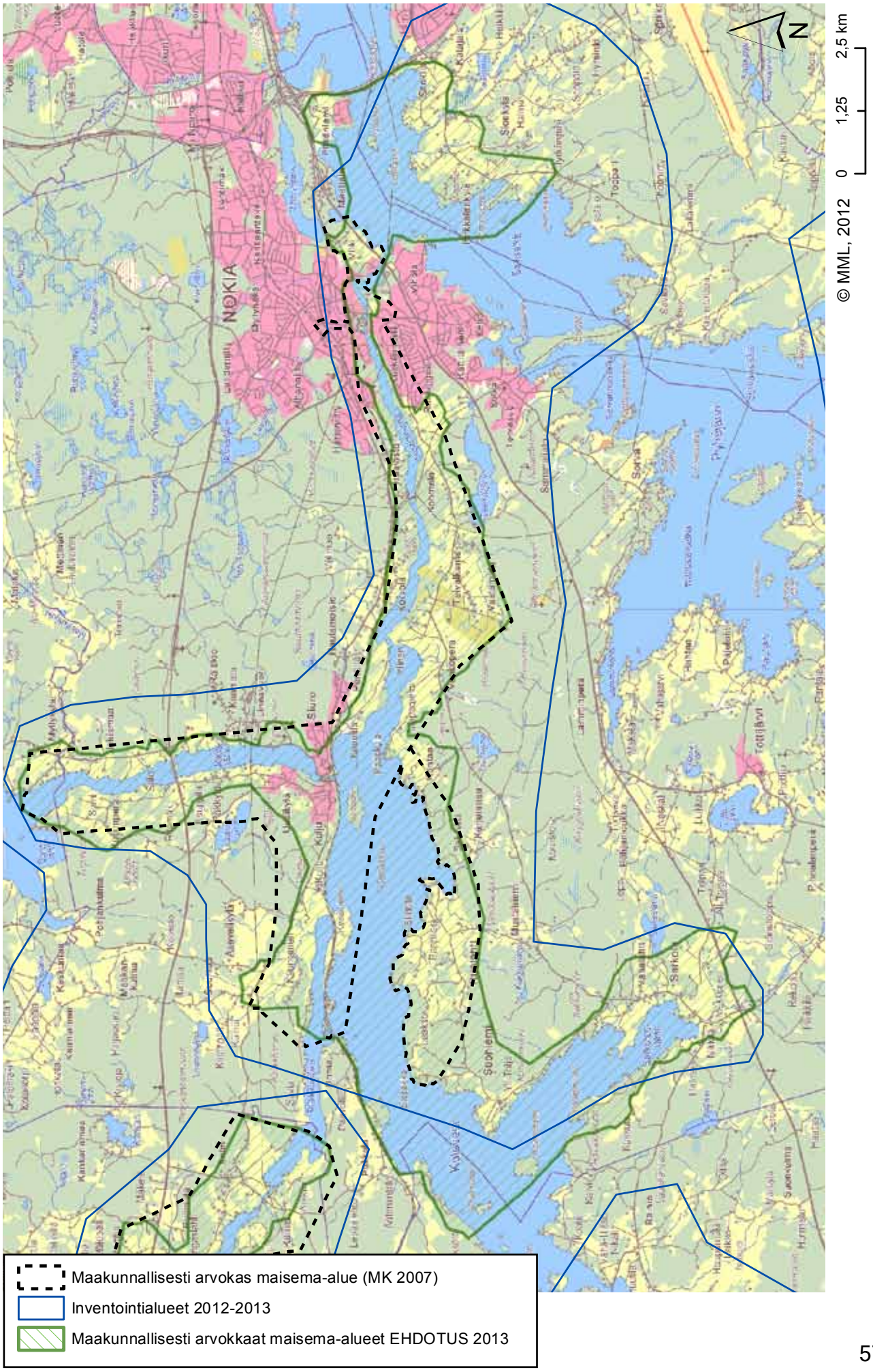
N
0
1,25
2,5 km
© MML, 2012
NOKIA
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Inventointialueet 2012-2013
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013

Nokian pyörökirkko muodostaa korkealla harjulla maisemallisesti keskeisen ja näkyvän maamerkin tärkeän vesireitin ja vanhan maantien varrella. Kirkkomaisemaan liittyy harjun laella oleva kiviaidan ympäröimä hautausmaa sekä Pyhäjärven rannalla Maatialan pappilan pihapiiri. Nokian kaupunkitaajaman laidalla oleva kirkkorakennus sijaitsee mäntymetsää kasvavalla jyrkkärinteisellä Viikinharjulla Vihnusjärven ja Pyhäjärven välissä, vanhan Turku-Hämeenlinna -maantien varrella. Vanha, keskiajalta periytyvä tielinjaus noudattaa maiseman rajoja pellon ja harjun laidalla.

Nokianvirran rantojen ohella Pitkäniemi on ollut yksi seudun pisimpään asutuista alueista. Pitkäniemen paviljonkityyppinen sairaala on 1800-luvun lopulla Pyhäjärveen pistävälle niemelle rakennettu laaja, toistakymmentä rakennusta käsittävä mielisairaala. Sairaalan pihaan johtaa peltoaukean ympäröimä koivukuja ja sairaalan rakennukset sijoittuvat niemelle sisäänajotien molemmin puolin. Alueen keskipisteenä on hallintorakennus, jonka ympärille sairaalapaviljongit sekä asuin- ja talousrakennukset ryhmittyvät. Matalat katetut käytävät yhdistävät valkoiseksi rapattuja kaksi- ja kolmikerroksisia tiilirakennuksia.

Birkala mainitaan ensimmäisen kerran kirjallisissa lähteissä vuonna 1374 pitäjän nimenä. Samanniminen kylä mainitaan asiakirjoissa vuodesta 1442 alkaen. Koska oletetaan, että koko pitäjä on saanut nimensä kylän mukaan, Pirkkala-niminen kylä oli todennäköisesti olemassa jo 1300-luvulla. Nimen perusteella oletetaan, että Pirkkalan kylän alue toimi kauppapaikkana rautakauden lopussa ja keskiajan alussa. Pirkkalankylä on ollut pitkälle uudelle ajalle saakka Suur-Pirkkalan keskus. 1560-luvulla nykyisen Pirkkalan alueella oli kymmenen kylää, joista suurin oli Pirkkalankylä, jossa oli 19 taloa, kun keskiarvo oli muuten noin neljä. Sankilan kylässä oli tuolloin kolme taloa; Sankila, Salis ja Pussi. Talot sijaitsivat todennäköisesti tiiviisti ryhmäkylässä, jossa kukin talo oli rakennettu umpipihan muotoon pienelle tontille. Suurin osa Pirkkalankylän ja Sankilan nykyisistä pelloista on merkitty viljellyksi jo 1700-luvun lopun kartoissa. Sankilan lähiympäristö muuttui merkittävästi, kun Rajasalmen silta valmistui vuonna 1973. Vanhan maantien varrella avautuu edustava viljelys- ja asutusmaisema. Peltojen keskellä maisemaa hallitsee hautausmaan ympäröimä Pirkkalan kirkko. Vanha kylätie on yhdistänyt Pirkkalan Pyhäjärven rannalla olevat historialliset kyläpaikat toisiinsa. Tien varrella olevasta vanhasta rakennuskannasta on jäljellä enää pieniä osia. Tien säilynyt osa kulkee Sankilan pihapiirin läpi.

Hämeestä Pälkäneen, Kangasalan ja Pirkkalan kautta Turkuun ja toista haaraa myöden länsirannikolle vienyt ikivanha reitti kulki myös Pirkkalan halki. Nokian seudulle tie tuli Vihnussalmen yli. Reitti kulki harjua seuraillen Nokianvirran pohjoisrannalla ja jatkoi matkaa länteen.
ARVOT:

Pyhäjärven-Nokianvirran-Kuloveden kulttuurimaisemassa yhdistyvät maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot. Lukuisat muinaisjäännökset kertovat alueen vuosisatoja ja tuhansia kestäneestä historiasta. Viljelykset sijoittuvat rannoille ja vesistönäkymät on merkittävä osa maisemakuvaa.

Maisema-alue edustaa pinnanmuodoiltaan vaihtelevaa Keski-Hämeen viljely- ja järviseutua, joka on luonnon antamin edellytyksin teollistunut jo varhain. Nokianvirran, Kuloveden ja Pyhäjärven rannoilla levittäytyy hienoja, vähintään tuhatkunta vuotta jatkuneen viljelykulttuurin ja teollisen perinnön rikastuttamia kulttuurimaisemia. Maisema-alueella yhdistyvät niin maakunnan teollinen kehityshistoria kuin kivikaudelta asti jatkunut asutushistoria. Arvokkaita luontokohteita sekä muinaisjäännöksiä on paljon. Pirkkalankylä, Sarkolan ja Vahalahden kylät sekä Pitkäniemen sairaala ympäristöineen muodostavat monipuolisen lisän Nokian kulttuurimaisemaan. Maisema-alueella on useita kohteita, joilla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemahistoriallisia arvoja, kuten RKY 2009 -kohteet: Kauniaisten ja Kuljun kartanot, Siuronmäki ja rautatieasema, Sarkolan ja Vahalahden kyläkeskukset, Nokian teollisuuslaitokset, Nokian kirkko ja Maatialan pappila sekä Pitkäniemen sairaala, akm-kohde: Sankilan ja Tanilan kulttuurimaisema.

RAJAUS:

Maisema-alueen rajausta laajennettiin käsittämään Pirkkalankylä, Sarkolan ja Vahalahden kylät sekä Pitkäniemen sairaala-alue.

Kuvat
viereinen sivu:
Pellot ovat loivasti kumpuilevia ja Maisemaa rajaavat jylhät selänteet ja vuoret.
Vesistöt ovat maiseman ydin.
Sarkolan ja Vahalahden kylät liitettiin mukaan maisema-alueeseen.
Puukujanteet ovat maisemallisesti merkittäviä ja kertovat alueen kulttuurihistoriasta.

3.11. PÄLKÄNEEN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Pälkäneen kulttuurimaisema
Kunta: Pälkäne, Kangasala
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Kaakkoinen järvialue
Pinta-ala: 8 700 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Pälkäne kuuluu maisemamaakuntajaossa Keski-Hämeen viljely- ja järviseutuun, jolle ovat tyypillisiä reittivesistöt, pitkittäisharjut ja keskiaikaiset kirkot, kartanot ja suuri määrä talonpoikaistiloja. Maakunnallisessa maisematyypissä alue kuuluu Kaakkoiseen järvialueeseen, jossa vesistöillä on suuri merkitys maisemakuvassa. Vettä on runsas neljännen pinta-alasta. Veden ohella maisemakuvaa hallitsevat pitkittäisharjut. Kaakkoisella järvialueella suurin yhtenäinen harju-muodostuma on Pälkäneen-Kangasalan-Tampereen-Ylöjärven kautta kulkeva harjujakso. Alue on pinnanmuodoiltaan muutenkin vaihtelevaa mäki- ja vuorimaata. Järvialueilla pellon osuus on yli toistakymmentä prosenttia. Suuri osa pelloista on raivattu valtavia järvialtaita reunustaville savikoille.

OMINAISPIIRTEET:

Kirkonkylä sijoittuu Salpausselältä Hämeenkyröön ulottuvalle harjujaksolle. Pälkäneen Vanhankirkon länsipuolella kohoaa Syrjänharju, joka on osa pitkää, Kangasalan kautta aina Tampereelle ulottuvaa harjuketjua. Maisemakuvaa hallitsee Pälkänevesi. Pälkäneläiseen järvimaisemaan liittyy oleellisena osana järvenrantapellot. Pälkäneveden lounaispuolella on Epaalan-Kuulialan viljelymaisema ja koillispuolella Luikalan ja Salmentaan peltoalueet.

Pinnanmuodostukseltaan alue on varsin vaihtelevaa. Rauniokirkon ympäristö on tasaista, avointa viljelymaisemaa, jota rajaa Lahdentie lännessä ja Pälkänevesi idässä. Pohjoisessa viljelyalue muuttuu pienipiirteisemmäksi ja rajautuu metsiin. Kostianvirta katkaisee maiseman etelässä. Sen itä-eteläpuolella maisema jatkuu kumpuilevampana, etelään kohoavana viljelymaisemana. Maisemaa reunustavat muun muassa Syrjänharju lounaassa, Mustikkavuori ja Huhtivuori lännessä sekä Syrjänharju-Konkinharju idässä. Kostianvirta ympäristöineen muodostaa raja-alueen Pälkäneen keskustassa ja Mallasveden puolella kulttuurimaisemaan liittyy vielä Myttäälän peltoalue. Pälkäneen maisemat esittäytyvät parhaiten Onkkaalan kylän laidassa sijaitsevalta Syrjänharjulta. Sieltä avautuvissa maisemissa on samaa tuntua kuin Kangasalan harjun näkymissä.

Pälkäneellä on rikas historia. Maisema-alueella on 25 tunnettua muinaisjäännöskohdetta. Useat kivikauden asuinpaikat, rautakauden muinaislinnat ja hautapaikat, keskiajan kirkonraunio ja kylänpaikat kertovat vuosisataisesta pysyvästä asutuksesta. Asuinpaikat ovat alkaneet vakiintua rautakaudella, kun kaskiviljelyn ohella peltoviljely on tullut mukaan. Epaalan, Kuulialan ja Onkkaalan hietamaat ovat olleet helposti muokattavia alkukantaisillakin työkaluilla.

Pälkäneen rauniokirkko eli Pyhän Mikaelin kirkko on rakennettu Onkkaalan kylän maalle. Kirkko sijaitsee peltojen keskellä, Pälkänevettä ja Mallasvettä erottavalla kapealla kannaksella. Kirkkoa ympäröi noin 4500 m2:n laajuinen hautausmaa, jota aikaisemmin reunusti kiviaita. Rauniokirkon paikalla on ilmeisesti sijainnut rautakauden loppupuolella (1000-1100 jKr.) perustettu pakanallinen kalmisto. Useat tutkijat ovat olettaneet, että paikalla on sijainnut jo aiemmin puurakenteinen kappeli tai kirkko. Kivikirkkoa alettiin suunnitella 1490-luvulla ja se rakennettiin vuoden 1500 vaiheilla. Kirkko jäi pieneksi 1800-luvun alussa ja se korvattiin 1839 valmistuneella uudella kirkolla, vanhan jäädessä käyttämättömänä rapistumaan. Rappeutuneen kirkon vesikatto ja itäpääty romahtivat 1890. Kaivauksissa on löydetty useita kirkon aikaisia hautoja, mutta lisäksi on löytynyt myös kirkkoa vanhempia keskiaikaisia hautoja sekä merkkejä rautakautisista hautauksista. Esikuvana on lähinnä ollut Hollolan kirkko niin rakenteellisesti kuin rakennustaiteellisesti. Rauniokirkon merkitys on maisemassa huomattava.

Onkkaala mainitaan ensimmäisen kerran historiallisissa lähteissä jo 1340, Kuuliala ja Epaala v. 1430. Onkkaalan kylälle tunnusomaista sen tiivis kylärakenne, joka on jäänne kylän aiemmasta roolista pitäjän keskuksena. Pälkäneen pitäjän keskus sijaitsi 1800-luvulle asti Onkkaalassa Syrjänharjun ja Pälkäneveden välisellä Epaalan - Kuulialan viljelytasangolla vanhan talvitien varressa. Kylä paloi

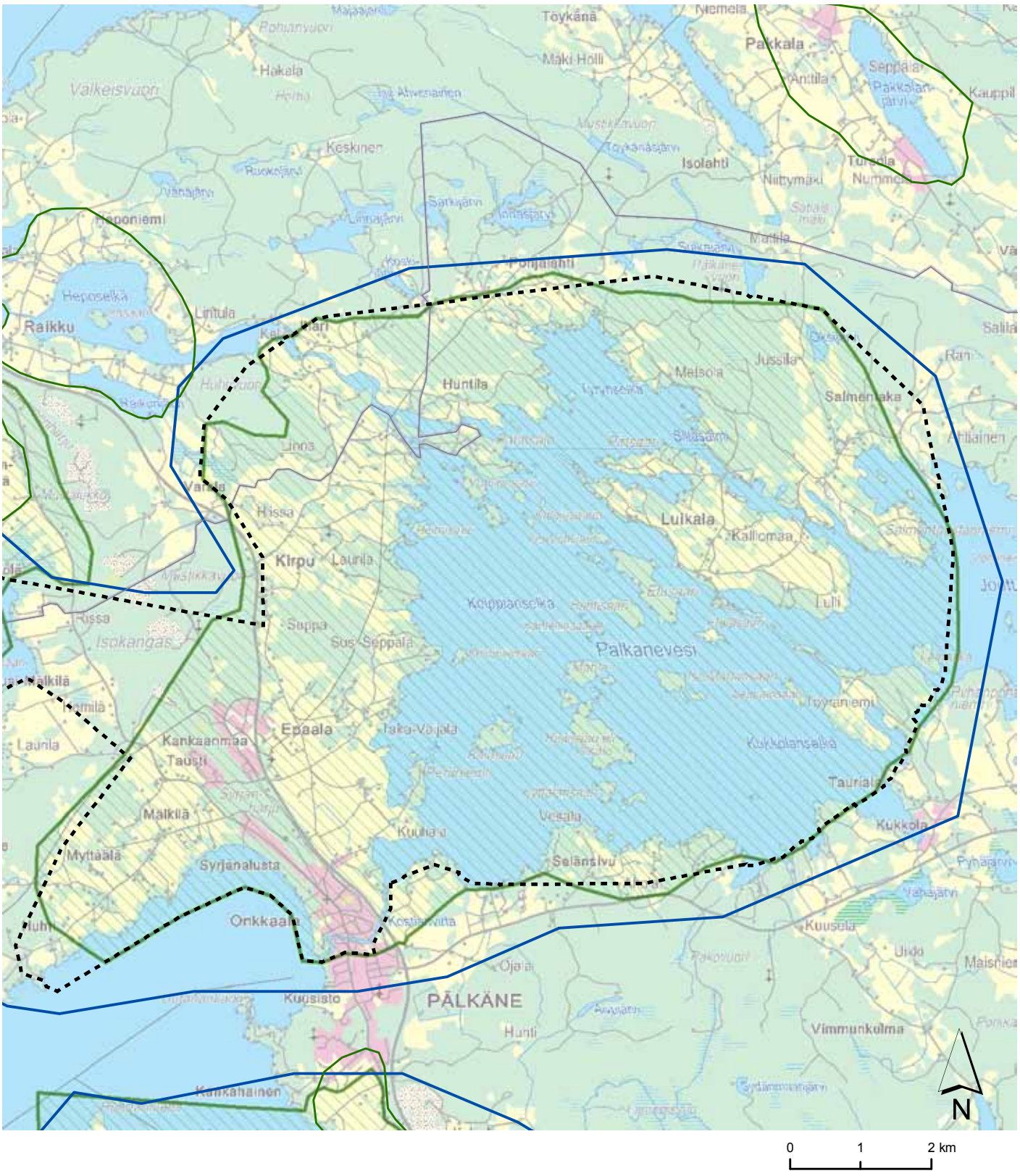

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue EHDOTUS RAJAUKSEKSI 2013

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)

Maisemainventointialue

© MML, 2012

vuonna 1831 ja 15 talollisen kaikki rakennukset paloivat lukuun ottamatta kylän yläpäässä ollutta Mustalan riihtä ja Hiissan kahta aittaa. Palon jälkeen pääosa taloista jäi vieläkin kylään. Isojaon järjestelyjä päästiin toteuttamaan vasta 1855. Kirkonkylän siirtyminen nykyiseen paikkaan on heikentänyt kylän merkitystä 1800-luvun alusta lähtien. Lahdentien linjaaminen kylän läpi on rikkonut kylän rakennetta voimakkaimmin. Onkkaalan kylä on siirtolaisten uudisrakennuksien myötä kasvanut nauhamaisesti rantaan vievän tien varteen. Kylän läpi vievältä tieltä avautuu paikoin pitkiä näkymiä yli peltojen.

Epaalan kylä näyttäisi sijainneen nykyisellä paikallaan ainakin 1600-luvulta. Kylä on ollut laaja ja tiivisrakenteinen raittikylä. Asutus on laajentunut isonjaon jälkeen viljelyalueiden reunamille ja entisen mäkitupa-alueen ympäristöön. Täysin uusi asuinalue on siirtolaisten asutusalue, joka sijoittuu vanhan viljelyalueen reunaan metsästä raivatulle alueelle. Näin ollen vanhoille pelloille ei ole rakennettu kuin muutama yksittäinen talo.

Kuuliala on ollut aikoinaan saari, joka on edelleen nähtävissä viljelyksen pehmentäminä maastonmuotoina ja jyrkempinä huuhtoutuneina vyöhykkeinä metsäosuudella. Kuulialan rakennusryhmän sijoittuminen mäelle vastaa perinteistä kylärakennetta. Kylätontilta on siirretty Kuulialan kartano, muut jäljellä olevat talot, eli Savola, Turva ja Ylikartano ovat vielä kylätontilla, sillä isojako ei ole kylää hajottanut. Aivan rannassa on muutama siirtolaisten asuttama tila. Kylälle on leimallista pitkät ja vanhat koivukujat sekä suuret lehtikuuset, mahtavat jalavat osoittavat vanhan kylätontin paikan. Asutus on laajentunut kohti rantaa, pois viljelymaisemasta.

Huntilan ja Iharin keskiaikaisperäiset kylät muodostavat oman kokonaisuutensa Hyrttiälänlahden rannalla. Maisemaltaan alue on erittäin vaihtelevaa ja kumpuilevaa. Rakennuskanta on sijoittunut pääosin peltojen metsäsaarekkeisiin. Iharin kosket syntyivät vuonna 1604, kun luonnonmullistuksen myötä vesi alkoi virrata Iharissa itään päin. Ihariin rakennettiin pato ja entisten kahden myllyn seuraksi neljä uutta myllyä. Vuonna 1830 Kaivannon patojen murtuessa Iharin koski kuivui. Kulttuurihistoriallisesti arvokas Iharin myllytorppa sijaitsee keskeisellä paikalla Iharin kosken maisemassa. Iharin kylän maisemaan liittyy myös Keljon kylä, jossa on 1500-luvulla ollut kaksi taloa. Mallasveden pohjoisrannalla levittäytyy edustava viljelymaisema, joka näkyy kokonaisuudessaan parhaiten Syrjänharjulle. Yksittäisinä rakennuksina maisemasta erottuvat Myttäälän vanhan virkatalon rakennukset ja Saarioisten taimitarhan päärakennus. Mällinojan riihi on vuodelta 1768. Myttäälän kartano oli alkuaan ratsumestarin, sitten kapteenin ja majurin virkatalo. Salinmäen ulkomuseoalueella on paritupatyyppinen asuinrakennus 1800-luvulta, aittoja, sauna ja viljamakasiini. Rakennusryhmän lähellä on vanha uhrilehto.

Kostianvirta syntyi 1604 luonnonmullistuksessa, kun ylävesistöjen vedet mursivat uuden uoman Pälkäneveden ja Mallasveden välisen kannaksen läpi. Suuren Pohjan sodan aikana 1713 käytiin Kostianvirran taistelu, jossa ylivoimaiset venäläiset joukot pakottivat suomalaiset perääntymään. Virran pohjoispuolella on runsaasti Suuren Pohjansodan aikaisia puolustuslaitteiden ja taisteluhautojen jäännöksiä.

Luikalansaari muodostaa kauniin vaihtelevan viljelysmaisema-alueen. Saaren itäosassa on laaja viljelysaukea, keskiosassa on pienialaisia niittyjä ja saaren etelärannalla on Vereväisen tiivis rakennusryhmä. Mallasveden pohjoisrannalla levittäytyy edustava viljelysmaisema, joka sekin näkyy kokonaisuudessaan parhaiten Syrjänharjulta.

Metsän ja pellon rajat ovat säilyneet alueella lähes muuttumattomina aina 1600-luvulta asti. Sen sijaan puuston määrä avoimessa maisemassa on kasvanut voimakkaasti sekä rantavyöhykkeillä että kyläalueilla. Pälkäneveden merkitys maisemassa on aikaisemmin ollut suurempi. Nyt vesi pilkahtelee vain paikoin.

ARVOT:

Kulttuurihistorialliset arvot liittyvät ennen kaikkea asutuksen ja viljelyn pitkään yhtäjaksoiseen historiaan sekä siihen että vanha kylärakenne on säilynyt suhteellisen hyvin isojaosta, 1940-luvun asutusvaiheesta ja viime vuosikymmenien uudisrakentamisesta huolimatta. Oma erityinen luonnonhistoriallinen merkityksensä on vuoden 1603 luonnontapahtumalla kun Pälkänevesi mursi kapean kannaksen muodostaen Mallasveteen laskevan Kostianvirran, jolloin vesiraja siirtyi etäämmälle Epaalan, Kuulialan ja Onkkaalan ranta-asutuksesta. Maiseman historia on näkyvissä topografian, rakennuksien ja viljelyksien lisäksi myös tiestössä. Suuri osa kyläteistä noudattaa edelleen vanhoja 1700-luvun ja sitä varhaisempienkin tiepohjien linjauksia. Eheät metsänreunat ja yhtenäiset peltoalueet, ilman häiritsevää uudisasutusta leimaavat Epaalan-Kuulialan aluetta. Maisema-alueeseen kuuluu useita kohteita, joilla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemallisia arvoja, RKY 2009 kohde: Pälkäneen pitäjänkeskus, RKY 1993 kohteita: Epaalan-Kuulialan kulttuurimaisema, Onkkaalan kylä ja kulttuurimaisema sekä Mälkilän ja Myttäälän kulttuurimaisema.

RAJAUS:

Rajaus säilyy pääosin ennallaan. Aikaisemmin rajaus oli yhtenäinen Saarikylien maisema-alueen kanssa. Nyt maisema-alueet on erotettu toisistaan. Rajauksen sisään on otettu arvokkaat kallioalueet sekä viljelyalueita reunustavien selänteiden ja metsien reunavyöhykkeet.

Kuvat
vieressä ja yllä:
Kylärakenne on hyvin säily-
nyttä.
Vanhat männyt ovat tiemaise-
man maamerkkejä.
Vanhan kirkon rauniot ovat
RKY 2009 kohde ja maiseman
kiintopiste.

3.12. SAARIKYLIEN JA VEHONIEMENKYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Saarikylien kulttuurimaisema
Uusi nimiehdotus: Saarikylien ja Vehoniemenkylän kulttuurimaisema
Kunta: Kangasala, Pälkäne
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Kaakkoinen järvialue
Pinta-ala: 3 220 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Kangasalan maiseman peruselementtejä ovat laajat järvialueet ja niitä halkova luode-kaakkosuuntainen harjujakso. Maakunnallisessa maisematyypissä alue kuuluu Kaakkoiseen järvialueeseen, jossa vesistöillä on suuri merkitys maisemakuvassa. Vettä on runsas neljännen pinta-alasta. Veden ohella maisemakuvaa hallitsevat pitkittäisharjut. Kaakkoisella järvialueella suurin yhtenäinen harju-muodostuma on Pälkäneen-Kangasalan-Tampereen-Ylöjärven kautta kulkeva harjujakso. Alue on pinnanmuodoiltaan muutenkin vaihtelevaa mäki- ja vuorimaata. Järvialueilla pellon osuus on yli toistakymmentä prosenttia. Suuri osa pelloista on raivattu valtavia järvialtaita reunustaville savikoille. Kangasalan harjujono rajaa eteläpuolelleen metsien ja järvien halkomaa viljelymaisemaa, jonka maasto on kuitenkin vaihtelevaa. Vesistön keskusjärvenä on Roine.

OMINAISPIIRTEET:

Saarikylät on omaleimainen maisemakokonaisuus. Nimensä mukaisesti alue muodostuu useista eri saarista. Saarikyliin kuuluvat Hykönsalo, Apajapohja, Haaviston, Tarkeelan ja Laarolan kylät, sekä Lovensalon kylä Pälkäneen puolella. Maisema on pienipiirteistä ja vaihtelevaa. Siellä täällä pilkahtelee kirkas Roineen vesi. Kylät ja niiden pellot ovat ryhmittyneet säännöllisin välein kylätien varrelle. Saarikylien vastarannalla mantereen puolella sijaitsee Vehoniemenkylä. Taustalla kohoaa Vehoniemenharju.

Laajat järven ulapat korostavat Vehoniemenharjun vaikutusta maisemakuvassa. Vehoniemenharju on osa laajaa Pälkäneeltä Ylöjärvelle kulkevaa voimakasmuotoista saumamuodostumaa. Harju muodostaa kulttuurimaiseman selkärangan. Tiet ja asutus myötäilevät harjun alaliepeitä. Harjun eteläpuoliselle osalle Vehoniemeä on tunnusomaista melko laajat avoimet ja tasaiset peltoaukeat, josta avautuu näkymiä järvelle. Vehoniemenkylätie johdattaa avoimen peltoaukean ja Vehoniemen ryhmäkylän läpi kohti niemen kärkeä, Roineen rantaan. Ryhmäkylä sijaitsee peltoaukean luoteiskulmalla kalliokumpareen kupeessa, sen länsipuolella. Saarikylientien molemmin puolin, pääosin eteläpuolella, avautuu rikkonaisempi peltomaisema.

Vehoniemenharju on valtakunnallisesti arvokas harjualue. Koko harjujakso on Natura-aluetta ja suurin osa kuuluu harjujensuojeluohjelmaan sekä on rauhoitettu luonnonsuojelulain nojalla. Alueeseen kuuluu Suomen suurimpiin kuuluva suppakuoppa, Punamultalukko. Harjun liepeitä ympäröivä ravinteikas maaperä kasveineen on tarjonnut edellytykset hyvinkin varhaiselle asutukselle. Mannerjään sulaessa ja vetäytyessä kaakkoon päin syntyivät Saarikylien nykyiset maaston muodot. Jään hetkellisestä pysähtymisestä kertoo Hiukkamäki eli Tuholan mäki, joka on nk. deltamäki. Tällaisia ”pöytämäkiä” tavataan usein harjumuodostelmiin liittyen. Roine kuroutui omaksi järvekseen noin 5800 eKr. Roineen veden korkeus ja sen vaihtelut ovat luonnollisesti aina vaikuttaneet Saarikylissä. Viimeisin suurempi muutos tapahtui 1829, jolloin Längelmävesi aleni Roineen tasoon Kaivannon kanavan rikkouduttua.

Saarikylä on historiallisesti hyvin vanhaa aluetta. Sieltä on löydetty merkkejä jo kivikautisesta asumisesta. Nykyiset kylät ovat syntyneet keskiajalla (1400-luvulla), jolloin alueella on alkanut vakituinen maanviljelys. Vanhasta asumisesta ja viljelyperinteestä kertoo myös se, kun vertaa tämän päivän ja esim. 1800-luvun karttoja, huomaa talojen, peltolohkojen, metsien ja tien sijaitsevan lähes samoilla paikoilla. Kylien vanhat kantatilat ovat säilyneet satoja vuosia, eikä uusia tiloja ole kylien yhteyteen syntynyt.

Saarikyliin johtaa kaksi siltaa, mantereelta Hykönsaloon ja Hykönsalosta Raronsaloon. Ensimmäiset puusillat Uitinsalmen ja Marilan salmen ylitse rakennettiin 1862-63. Sillat on uusittu. Silloilta avautuu näköaloja ja ne ovat merkittäviä maiseman solmukohtia. Saarikylissä paikallisia maamerkkejä ovat Kumpulan juhlatalo ja Haaviston tilan mamsellimallinen tuulimylly. Hykönsalon kylä on vieläkin tiivis ryhmäkylä vanhoine rakennuksineen. Ryhmäkylän muo-

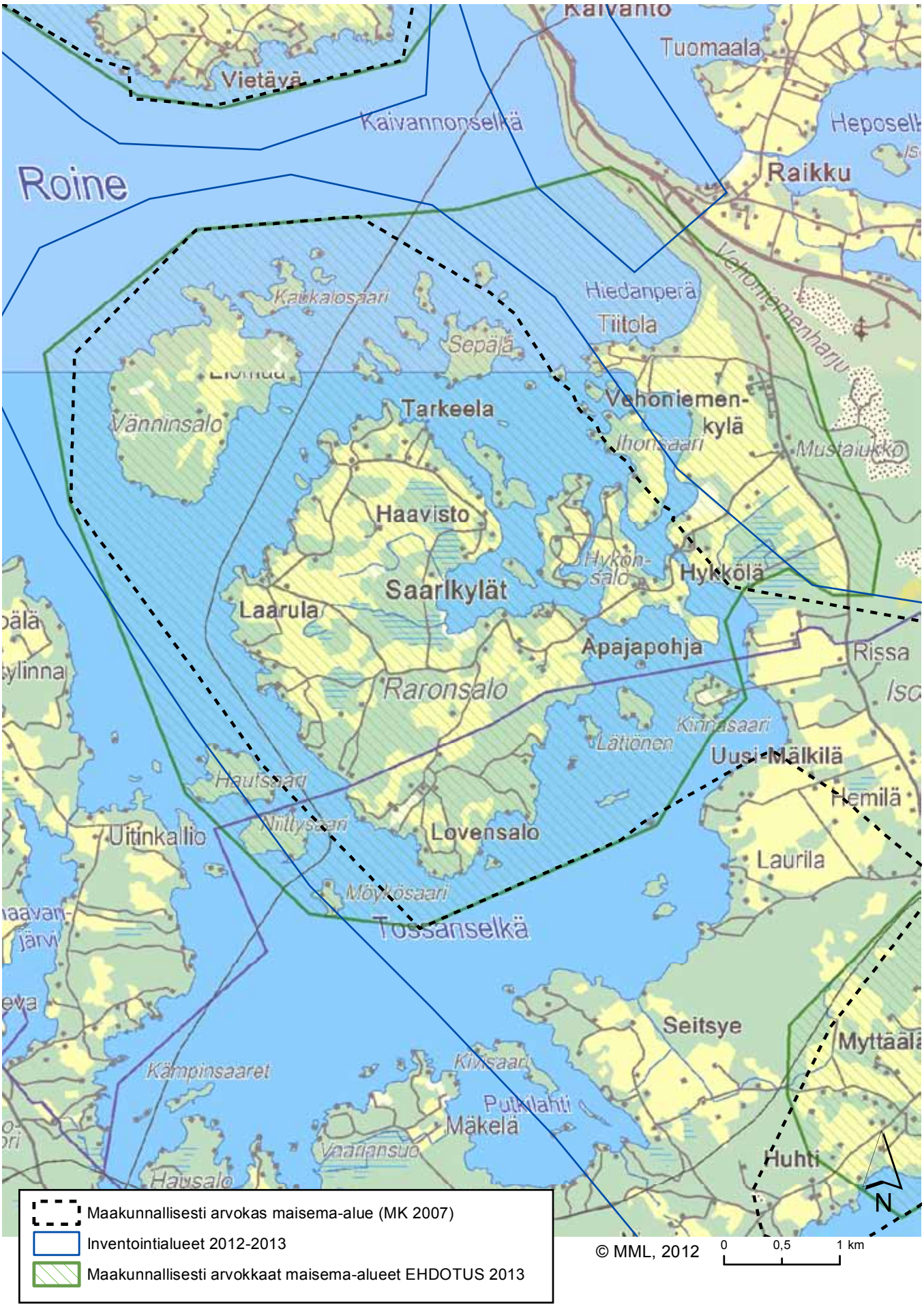
Kaivanto
Tuomaala
Vietävä
Kaivannonselkä
Heposelk
Roine
Raikku
Kaikalosaari
Hiedanperä
Tiitola
Sepälä
Vehoniemenharju
Tarkeela
Vehoniemen-
kylä
Vänninsalo
Ihonsaari
Mustaiukko
Haavisto
Hykön-
salo
Hykkölä
Saarlkylät
Laarula
Apajapohja
Rissa
Raronsalo
Kinnasaari
Lätönen
Uusi-Mälkilä
Hautsaari
Hemilä
Uitinkallio
Niittysaari
Lovensalo
Laurila
Möykösaari
Tossanselkä
Seitsye
Myttäälä
Kämpinsaaret
Kivisaari
Putkilahti
Mäkelä
Vaaransuo
Huhti
Hausalo
N
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Inventointialueet 2012-2013
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013
© MML, 2012
0
0,5
1 km

dostavat Heikkilän, Mattilan ja Jaakkolan tilojen rakennukset. Kylän talot ovat olleet alkujaan lähes toisissaan kiinni nykyisen Heikkilän talon ympärillä. 1900-luvun alkupuolella talot on rakennettu hieman etäämmälle toisistaan. Kylän rakennukset ovat Saarikylien kylistä parhaiten säilyneet. Karjatalouden väheneminen on vaikuttanut maiseman avoimuuteen.

Vehoniemenkylä on Saarikylien välittömässä yhteydessä mantereen puolella. Vehoniemen kylä sijaitsee Vehoniemen harjun kupeessa, sen lounais-länsipuolella ilmastollisesti hyvällä paikalla. Vehoniemen kylässä on ollut vuoden 1540 maakirjakartan mukaan 7 taloa. Ryhmäkylässä on edelleen samat tilat, Kylä-Tiitola, Sipilä ja Hallila. Vehoniemenkylätie kulkee peltoaukean ja ryhmäkylän läpi Roineen rantaan, niemen kärkeen. Tilojen rakennukset muodostavat tien varressa tiiviin kokonaisuuden, kylänraitin, joka on ollut näillä paikoin jo 1700-luvulta lähtien. Saarikylien ja Vehoniemen kylätie noudattelevat 1700-luvun linjauksia. Harjun laella kiemurtelee vanha maantie ja metsäteitä.

ARVOT:

Saarikylät ovat Pirkanmaalla omaleimainen kohde. Kaikki kylät ovat olleet merkitty maakirjaan jo 1500-luvulla. Kantatilat ovat säilyneet satoja vuosia ja uudisrakentamista on vähän. Vehoniemen harju edustaa merkittävää maisemakuvaa ja luonnon arvoja erikoisine luonnonesiintymineen. Vehoniemenharjulta aukeaa arvokas näkymä Saarikyliin ja Vehoniemenkylään. Pirkanmaan maakunnan ominaispiirteet vesistöt ja harjut ovat maisema-alueen maisemakuvassa hallitsevia. Kohteeseen kuuluu Vehoniemenkylä, jolla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemallisia arvoja.

RAJAUS:

Rajaus pitää sisällään Saarikylien saaret. Rajausta laajennetaan käsittämään Vehoniemenkylä sekä Vehoniemenharju Punamultalukolta näkötornille.

Kuvat
alhaalla: Saarikylien kylät ovat sijoittuneet metsäisille mäille.
viereinen sivu:
Joka suunnasta avautuvat vesistönäkymät ovat maisema-alueen merkittävimpiä arvoja.
Vanhaa rakennuskantaa löytyy sekä Saarikylistä että Vehoniemenkylästä.
Laiduntava karja ylläpitää avointa maisemaa.

3.13. SUODENNIEMEN KULTTUURIMAISEMA

Uusi nimiehdotus: Suodenniemen kulttuurimaisema
Kunta: Sastamala
Maisemamaakunta: Lounaismaa, Pohjois-Satakunnan viljelyseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Lounainen viljelyseutu
Pinta-ala: 2 400 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö

MAISEMATYYPPI:

Suodenniemen kulttuurimaisema on ainoa Pirkanmaan Pohjois-Satakunnan viljelyseudulla kokonaan oleva maisema-alue. Pohjois-Satakunnan viljelyseudulla Lounaismaa vaihettuu kohti Suomenselän karuja vedenjakaja-alueita. Maaperä ja maanpinnan muodot ovat melko vaihtelevia ja seudulla on kumpu- ja pohjamoreeni- sekä kalliomaita. Seudun verraten metsäistä yleisilmettä elävöittävät monet järvet, joista muutamat ovat melko isojakin. Koska savikoita on vain niukalti joidenkin pienehköjen jokien varsilla, eivät maanviljelyn edellytykset ole yhtä hyvät kuin muualla Lounaismaalla. Peltomaisemia elävöittää niiden sijainti järvien ja jokien rantamilla. Metsätalouteen liittyvät elinkeinot ovat tärkeitä. Verraten harva asutus on sijoittunut pääasiassa pienten jokien laaksojen tuntumaan. Myös torppariasutuksen ja pika-asutuksen vaikutus metsäkulmilla on nähtävissä. Maakunnallisessa maisematyyppijaossa Suodenniemen kulttuurimaisema sijoittuu Lounaiselle viljelyseudulle, jossa viljavat ja tasaiset pellot peittävät 1/5 maa-alasta. Veden osuus pinta-alasta on noin 10 %.

OMINAISPIIRTEET:

Suodenniemi on pinnanmuodoiltaan melko alavaa, kumpuilevaa maastoa. Hautavuori ja Kattilavuori kohoavat korkeina mäkinä Kourajärven takana. Maisemakuvaa hallitsee jääkauden synnyttämä luoteesta kaakkoon suuntautuva juovaisuus. Savi- ja hiesumaita Suodenniemellä on melko vähän. Runsaimmin niitä on keskusjärvien ja niihin laskevien jokien rannoilta. Harjuainesta on seudulla niukasti ja pääosa siitä löytyy maisema-alueen poikki kulkevasta Jyrmysharjusta. Metsä hallitsee pääosaa entisen Suodenniemen pitäjän alueesta ja nämä laajat metsäalueet reunustavat maisema-alueen peltoaukeita.

Suodenniemeltä löytyy useita kivikautisia asuinpaikkoja. Kivikausi näyttääkin olevan Suodenniemen parhaiten edustettu esihistorian ajanjakso. Suodenniemen eteläosan vanhimmat asuinpaikat ovat todennäköisesti Mäkitalo, Karimaa A, Äijölä, Pälä ja Kanni. Suodenniemen järvet ja joet ovat olleet tärkeitä länteen suuntautuvia eräreittejä Sastamalan asukkaille. Suodenniemi oli aikaisemmin osa Sastamalan suurpitäjää. Itsenäinen Suodenniemen kunta perustettiin vuonna 1868. Suodenniemi ehti toimia itsenäisenä kuntana 138 vuotta, kunnes se liittyi Mouhijärven ja Äetsän kanssa Vammalan kaupunkiin ja uudeksi nimeksi tuli seudun vanha, historiallinen nimi Sastamala.

Pysyvä asutus Suodenniemen kirkonseudulla juontaa juurensa ilmeisesti myöhäiskeskiajalta. Pitäjän vanhinta kiinteää asutusta on ollut Leppälammen ja Taipaleen varhaiskeskiaikaisissa kylissä. Kourajärven, Kirkkojärven ja Koivuniemenjärven ympärillä oli vuonna 1540 seitsemän kylää. Vanhimmat talot ovat sijoittuneet savimaille, järvien rantamille, niemekkeille ja harjanteille. Kantatilat ovat sijoittuneet keskusvesistön varsille, peltoaukeiden keskelle ja talojen torpat etäälle kylien keskustoista. Vesistö on ollut keskeinen tekijä myös elinkeinoissa. Suodenniemen silmänkantamattomista metsistä myydyt puut uitettiin vesistöjä pitkin. 1950-luvulla siirryttiin kuljettamaan tukit autokuljetuksin.

Taipaleenjoessa oli kaksi kymmenen metrin pudotusta ja siinä on ollut useita myllyjä. Niistä on säilynyt ainoastaan Alamylly, jonka myllyosa on rakennettu vuosisadan vaihteessa ja myllyyn liittyvä asuintupa 1920-luvulla. Taipaleen alinen koski oli joen alajuoksulla, kylän kupeessa. Siihen rakennettiin 1900-luvun alussa saha, mylly ja vesilaitoksen turpiini.

Ensimmäisen saarnahuoneen Suodenniemi sai vuonna 1685. Nykyinen kirkko valmistui vuonna 1831 Intendenttikonttorissa laadittujen piirustusten mukaan (C. Bassi ja A.W. Arppe). Kirkon torni valmistui 1839 (piirustukset laati Intendenttikonttori/C. L. Engel ja A. W. Arppe). Vuonna 1918 kansalaissodan aikaan kirkon tornia käytettiin tulenjohtopaikkana ja se sai useita osumia.

Suodenniemen kirkonmäeltä avautuu kaunis näköala yli matalalahtisten Kirkkojärven ja Koivuniemenjärven. Perinteistä rakennuskantaa on lähinnä Pohjakylässä kirkon ympärillä sekä Suodenniemen kylässä Veistolan, Pösön

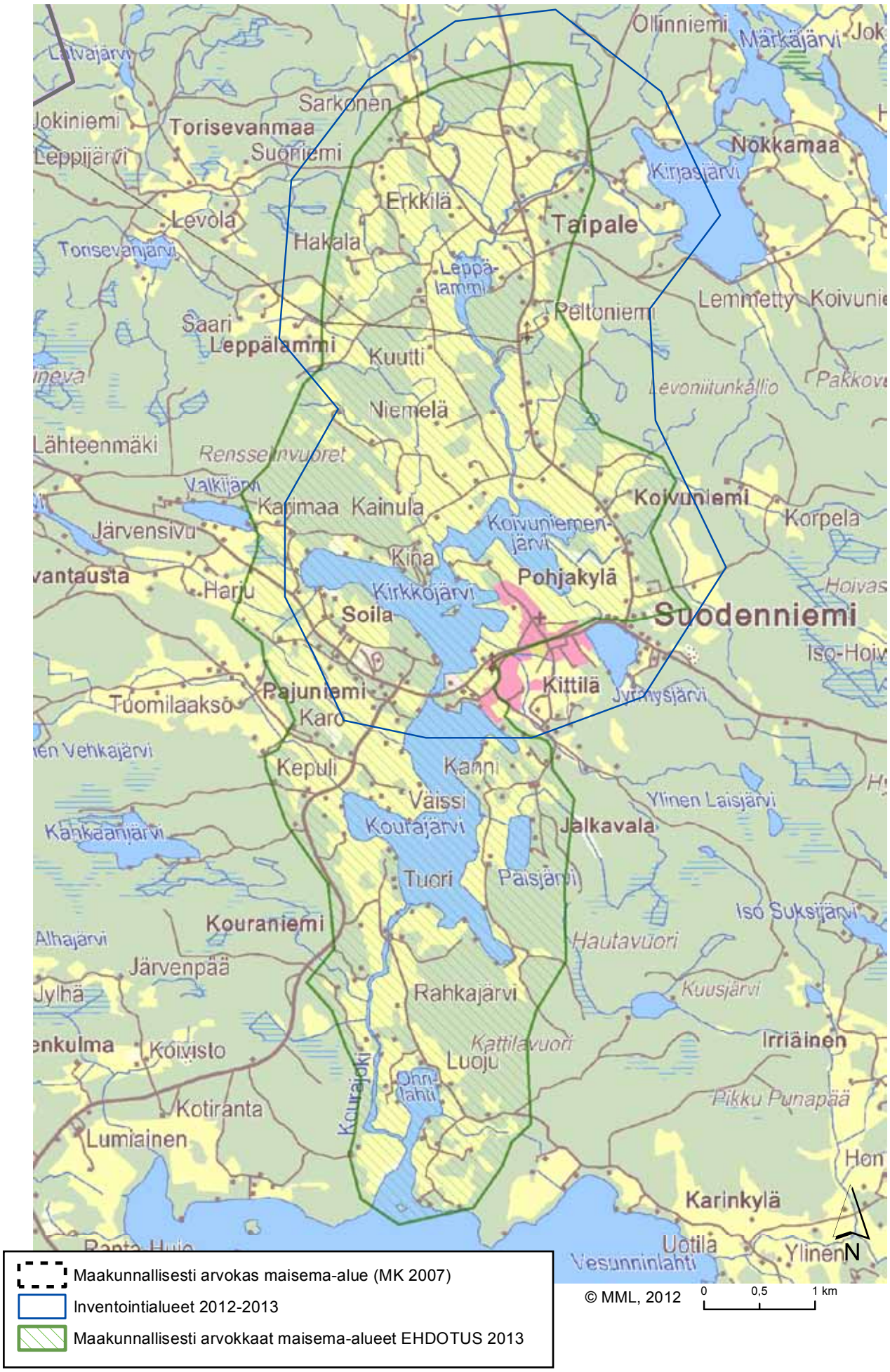
Ollinniemi
Märkäjärvi
Sarkonen
Jokiniemi
Torisevanmaa
Leppijärvi
Suoniemi
Nokkamaa
Kirjasjärvi
Erkkilä
Levola
Taipale
Hakala
Torisevanjärvi
Leppä-
lammi
Lemmetty
Koivunie
Peltoniemi
Saari
Leppälammi
Kuutti
Levoniitunkallio
Pakkova
Niemelä
Lähteenmäki
Rensselinvuoret
Valkijärvi
Karimaa
Kainula
Koivuniemi
Korpela
Järvensivu
Koivuniemen-
järvi
Kiina
Pohjakylä
Harju
Kirkkojärvi
Hoivas
Soila
Suodenniemi
Iso-Hoiv
Pajuniemi
Kittilä
Jyrinysjärvi
Tuomilaaksö
Karo
Vehkajärvi
Kepuli
Kanni
Väissi
Ylinen Laisjärvi
Kouralärvi
Jalkavala
Kankaanjärvi
Tuori
Paisjärvi
Iso Suksijärvi
Kouraniemi
Alhajärvi
Hautavuori
Järvenpää
Jylhä
Rahkajärvi
Kuusjärvi
Kattilavuori
Irriäinen
Koivisto
Luoju
Kouraijoki
Ohni-
lahti
Pikku Punapää
Kotiranta
Lumiainen
Karinkylä
Uotila
Vesunninlahti
Ylinen
N
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Inventointialueet 2012-2013
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013
© MML, 2012
0
0,5
1 km

ja Einolan tiloilla. Vanhankirkonlahden rannalla on Suodenniemen vanhin hautausmaa, jonka keskellä on iäkäs paarihuone.

ARVOT:

Suodenniemen kulttuurimaisema on ainoa Pirkanmaan Pohjois-Satakunnan viljelyseudulla oleva maisema-alue. Suhteessa ympäröivään metsäiseen seutuun alueella on poikkeuksellisen laajat yhtenäiset viljelyalueet. Vanhojen kylien määrä on myös suuri ja ne sijaitsevat maisemaseudulle tyypilliseen tapaan vesistöjen varsilla. Avoimet vesistönäkymät ovat tärkeitä maisemakuvan kannalta, samoin kumpuilevien peltoaukeiden avoimuus. Kohteeseen kuuluu Jalkavalan, Leppälammen ja Taipaleen kylät sekä Suodenniemen kirkonkylä, joilla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemallisia arvoja.

RAJAUS:

Rajaus pitää sisällään Taipaleen, Leppälammin, Pajuniemen, Pohjakylän, Jalkavalan ja Koivuniemen kylät ja niiden viljelysalueet sekä Suodenniemen kirkon ympäristön. Leppälampi-Taipale kulttuurimaisema ja Kirkkojärven kulttuurimaisema ovat RKY 1993 alueita. Maakunnallisesti arvokkaita kulttuuriympäristöjä: Leppälammen-Taipaleen-Kirkkojärven kulttuurimaisema (akm) ja Koppelo, Jalkavala (akm).

Kuvat
alhaalla ja viereisellä sivulla:
Kumpuilevat peltoalueet ovat ympäröivään seutuun verrattuna poikkeuksellisen laajat.
Maatilojen laidunalueet ovat luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittäviä.
Taustalla kohoavat metsäiset selänteet rajaavat maisemakuvaa.

3.14. TALVIAISEN - RISTIJÄRVEN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Talviainen-Ristijärvi kulttuurimaisema
Uusi nimiehdotus: Talviaisen-Ristijärven kulttuurimaisema
Kunta: Orivesi
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Pohjois-Hämeen järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Vuorimaa
Pinta-ala: 1 700 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Maisema-alue sijoittuu Pohjois-Hämeen järviseudulle, jossa maasto on korkeussuhteiltaan varsin vaihtelevaa, ruhjelaaksojen rikkomaa kallio- ja moreenimaata. Seudun ehkä tyypillisimmät piirteet ovat reittivesiin liittyvät huomattavat, suurehkot järvialtaat sekä lukuisat pienemmät järvet. Metsiä on paljon. Pohjois-Hämeen järviseutu on Hämeen viljelymaiden vaihettumisvyöhykettä kohti Suomenselän karuja vedenjakajamaita. Asutus on Suomenselän alueita lukuun ottamatta harvempaa kuin muualla Pirkanmaalla. Maisematyyppijaossa Talviaisen-Ristijärven kulttuurimaisema kuuluu Vuorimaahan, jossa pinnanmuodot ovat vaihtelevaa mäki- ja vuorimaata. Kallioperän rikkonaisuus ja pinnanmuotojen nopea vaihtelu näkyvät jyrkkärantaisina rotkojärvinä.

OMINAISPIIRTEET:

Maisemarakenteelle on ominaista kallioperän monet murroslaaksot. Murroslaaksojen pirstoma kallioperä näkyy maisemassa järvien runsautena ja polveilevana rantaviivana. Längelmäveden laaksosta suuntautuu säteittäisesti pienempiä murroslaaksoja, joista yksi suuntautuu pohjoiseen Ristijärvelle.

Talviaisen eli Taiviaistaipaleen kylän asutus lienee myöhäiskeskiaikaista perua. Taiviaisjoki on perinteinen myllynpaikka. Paikka jossa Talviaisjoki laskee Harolanlahteen on kaunista kumpuilevaa viljelymaisemaa. Kulttuurihistoriallisesti merkittäviä rakennuksia on erityisesti Iso-Tarkkalan ja Harolan tiloilla. Kylätie seurailee 1800-luvulta olevia linjauksia.

Alueen luonnonpiirteitä on voimakas pinnanmuotojen vaihtelu. Alueen pohjoisosassa Ristijärvellä kapeat joki- ja järviketjujen laaksot työntyvät metsäisen selännealueen sisään. Laaksoja reunustavat selänteet ovat jyrkkärinteisiä. Selänteiden ja vesistön väliin jää kapeita rantakaistaleita, joita on viljelty. Pellot ovat hyvinkin pieniä ja pirstaleisia. Paikoin ne viettävät jyrkästikin vesistöä kohden. Vähäinen asutus on sijoittunut pellon ja metsän väliseen vyöhykkeeseen. Teiltä avautuvat vesinäkymät ovat alueelle tyypillisiä. Talviaisissa maisemat ovat monimuotoisia ja maasto kumpuilee paikoin voimakkaasti. Viljelyalueiden maisemakuva on säilynyt lähes muuttumattomana meidän päiviimme asti. Suuren muutoksen maisemakuvassa on aiheuttanut valtatie 9 ja rautatie. Uusi tielinjaus on halkaissut yhtenäisen kyläalueen.

Pitkäveden rannat ovat jyrkkiä ja vesistö pilkottaa puiden takaa. Kesämökkejä on paljon ja mökit sijaitsevat rannan ja tien välisellä kapealla kaistaleella. Vesistön kapeat kohdat ovat paikoin rehevöityneet ja umpeutumassa. Tienvarret ovat pusikkoiset.

ARVOT:

Talviaisen-Ristijärven kulttuurimaisema edustaa Pohjois-Hämeen ja Vuorimaan erämaista maisemaa. Maisemarakenne on maisemaseudulle tyypillinen. Erämaahenkisyys kuvastaa hyvin Pirkanmaan Vuorimaata. Rakentamattomat rannat eli asutuksen vähyys ja sijainti korostavat jyrkkärantaisen Ristijärven maiseman jylhyyttä. Eteläosan kyläasutuksen pellot ovat maisemaseudulle tyypillisesti pieniä. Kohteeseen kuuluu Talviaisen kylä, jolla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemallisia arvoja (RKY 1993).

RAJAUS:

Rajausta muutetaan vain maisema-alueen eteläosassa, nyt rajaus kulkee Poukanvuoren ja Harolanlahden etelärannan jyrkkiä reunoja pitkin.

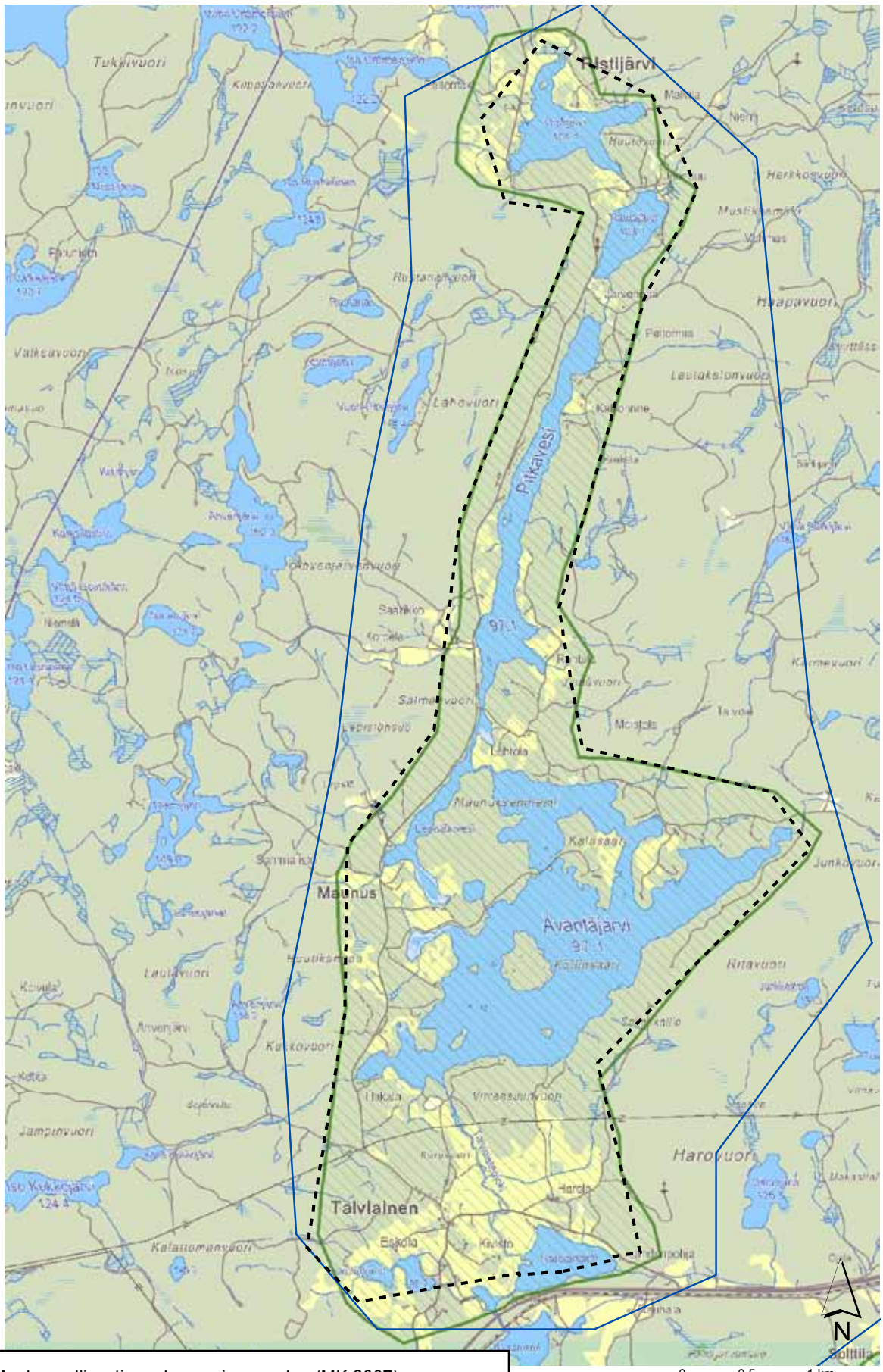

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)

Inventointialueet 2012-2013

Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013

© MML, 2012

0 0,5 1 km

Kuvat
viereinen sivu:
Vesistönäkymät vaihtelevat ja ovat monin paikoin jääneet rantapuuston ja pensaikon taakse piiloon.
Rakentamattomat rannat ovat maisema-alueen arvoja.
Metsänhoito vaikuttaa maisemakuvaan.
vieressä: Kylät ovat pieniä ja näkymät pienipiirteisiä.

3.15. URJALAN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Urjalan kulttuurimaisema
Kunta: Urjala
Maisemamaakunta: Lounaismaa, Ala-Satakunnan viljelyseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala: 5 410 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Urjalan kulttuurimaisema sijaitsee maisemamaakuntajaossa Lounaismaalla ja maisemaseutu on Ala-Satakunnan viljelyseutu. Lounaismaa on korkokuvaltaan pääosin alavaa, mutta varsinkin etelässä korkeussuhteiltaan vaihtelevaa. Pohjoisosaan mentäessä pinnanmuodot loivenevat ja Kokemäenjoen varsilla on suoranaisesti tasankoa. Alue on muinaista merenpohjaa, joka on vasta melko myöhään alkanut kohota kuivaksi maaksi. Ala-Satakunnan viljelyseutu on perusluonteeltaan vaurasta viljelyaluetta. Karuja, metsäisiä ja soisia syrjäseutuja on runsaasti. Vaikka Ala-Satakunnan viljelyseutu on maastonmuodoiltaan hyvin tasaista, on sen maisemissa voimakkaita erityispiirteitä. Viljelymaisemat sijaitsevat yleensä viljavilla savikkoalueilla. Karuimmilla mailla sijaitsevat viljelymaat ovat verrattain hajanaisia. Taajamien ulkopuolella asutus on ryhmittynyt melko väljästi, yleensä nauhamaisesti. Paikoin on myös löyhähköjä ryhmäkyliä.

Maakunnallinen maisematyyppi on Eteläinen viljelyseutu, joka on pinnanmuodoiltaan loivasti kumpuilevaa kankaremaata. Ilmasto-olot ovat edulliset. Parhaimmat ja laajimmat pellot levittyvät Urjalan ja Viialan keskustojen ympärille sekä Kokemäenjoen rantamille. Vettä näillä alueilla on vähiten Pirkanmaalla. Eteläisellä viljelyseudulla veden osuus on vain viisi prosenttia alasta.

OMINAISPIIRTEET:

Urjalankylän kulttuurimaisema on sijoittunut kolmen järven ympärille. Kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet ovat helminauhamaisesti järvien rannoille.

Luonnonpiirteitä hallitsevat järvet, mutkittelevat joet ja niiden laakeat rannat. Alueen pohjoisosia hallitsee Tarpianjoen vesistö, jonka ympäristö on etupäässä tasaista savimaastoa. Mäkiä on kuitenkin runsaasti. Rutajärven kaakkois- ja etelärannat ovat erityisen jylhää seutua. Nuutajärven tienoilla on taasen tasaisempaa ja loivapiirteisempää. Urjalankylä sijaitsee järvien välissä laaksoalueella, jossa pellot, metsäiset mäet ja kalliomaat vuorottelevat vaihtelevasti. Luode-kaakko -suuntaisena esiintyvän harjujakson mäistä muodoltaan vaikuttavin on Rutajärven koilliskulmassa sijaitseva jyrkkärinteinen Hakaraiva. Myös pohjoispuolisen Kortejärven ja eteläisen Rutajärven välissä sijaitsevan Valkeakankaan pitkänomainen selänne kohoaa yli 40 metriä järvien pintaa ylemmäksi.

Maiseman peruselementtejä ovat Rutajärvi, Kortejärvi ja Nuutajärvi. Nämä vesistöt ovat olleet avainasemassa Urjalan asutuksen muotoutumisessa. Asutus on keskittynyt suurten vesistöjen ympäristöön. Rutajärven ja Kortejärven välisellä alueella sekä Nuutajärven rantamilla on laajoja rautakautisia kalmistoja. Urjalankylästä on kaivettu Häikälän hauta-alue ja kylän vastakkaiselta reunalta Kukkuramäen kalmisto. Nämä muinaisalueet palautuvat 400-luvulle asti. Samaa rautakauden aikaa edustaa myös Nuutajärven Niemenmäen kalmisto. Historiallisen ajan asutus on jatkunut samoilla suunnilla. Vanhimpia asiakirjoissa esiintyviä kyliä ovat mm. Nuutajärven nimikkokylä ja Urjalankylä Ruta- ja Kortejärven välisellä kannaksella. Asutus näyttää edenneen Rutajärveltä Kortejärven suuntaan. Tätä Kortejärven pohjoisrannalle syntynyttä Honkolan asutusta kutsutaan asiakirjoissa pitkään Ylijärveksi.

Urjalankylä joen rannassa muodostaa maiseman solmukohdan. Asutus on ryhmittynyt kyläalueelle viljelysten tuntumaan. Urjalankylän kulttuurimaisemaa hallitsee ulkomuseo kauniilla katajia kasvavalla mäellä. Urjalaan on rakennettu 1400-luvun puolivälissä kirkko, josta Urjalankylässä on tänä päivänä muistona kivisakasti Rutajärvestä Kortejärveen laskevan joen itärannalla. Joen yli johtaa kaksiaukkoinen vuonna 1871 rakennettu kivisilta. Silta on erinomainen näyte vanhasta sillan rakennustaidosta ja se liittyy maisemallisesti vieressä sijaitsevaan kivisakastiin. Kylän väki järjesti juhlat sillan valmistumisen kunniaksi ja sillan tienoosta tuli perinteinen juhannusjuhlien paikka.

Alueen asutuksella ja maataloudella on pitkät perinteet. Molemmat Urjalan nykyiset vanhat kartanot Honkola ja Nuutajärvi perustettiin 1500-luvun alkupuoliskolla. Nuutajärven kartanolla on ollut puulajipuisto, josta on jäljellä muutama jalopuu. Tuulensuun mäelle alettiin istuttaa metsää erikoisille puille 1900-luvun alussa. Kartano oli 1800-luvulla edelläkävijä karja- ja metsätalouden harjoittamisessa. Kartanon toimesta perustettiin myös Nuutajärven lasitehdas vuonna 1793, joka on maamme vanhin toimiva

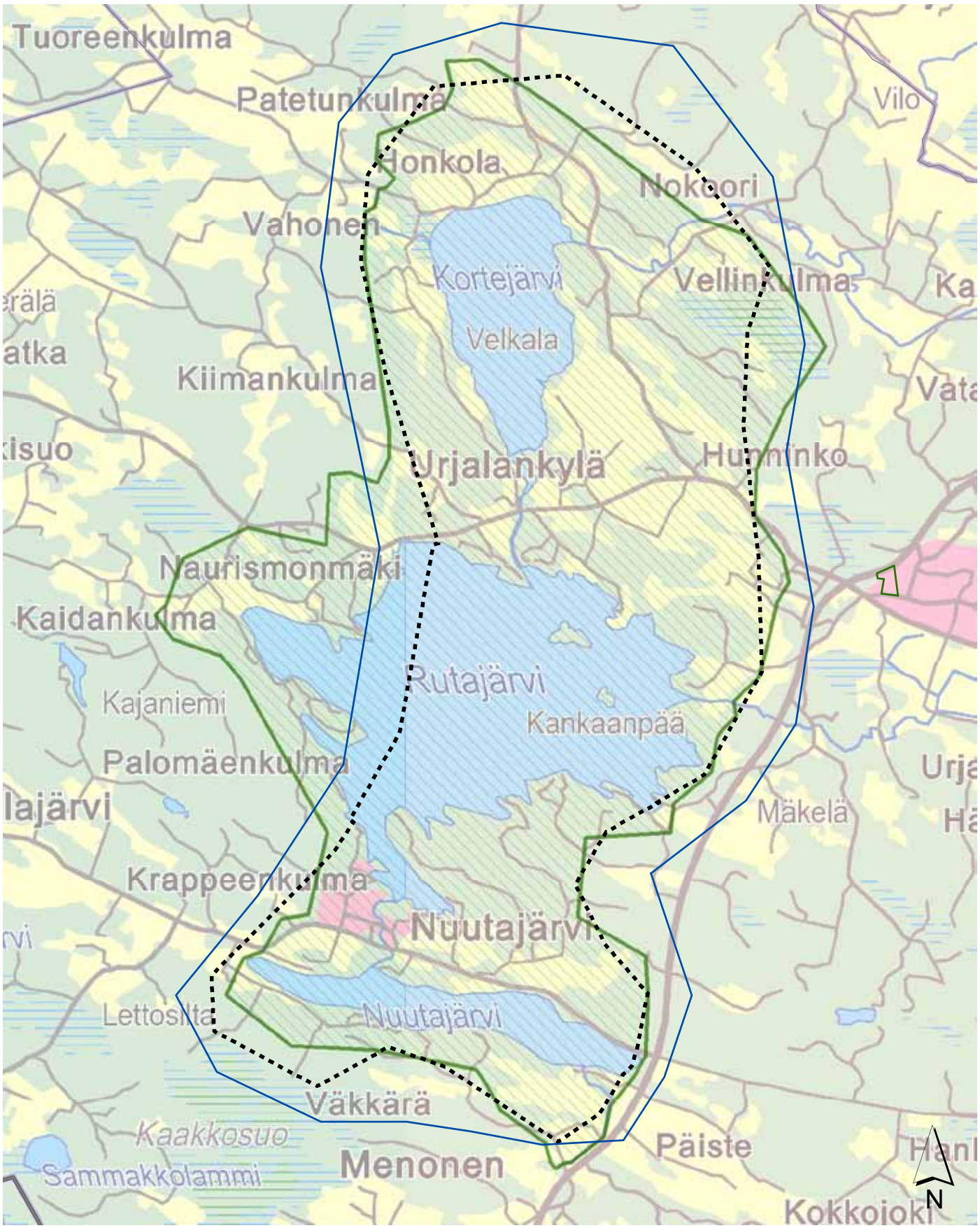

0 0,5 1 km

© MML, 2012

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)

Inventointialueet 2012-2013

Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013

lasitehdas. Kartanosta johtaa pitkä koivukuja lasitehtaalle. Tehdasalueen asemakaava on vuodelta 1855 (G.T. Chiewitz). Chiewitz piirsi yhdessä apulaisensa, Julius Basilierin kanssa myös sveitsiläistyyliset tehdasrakennukset.

Ensimmäinen maailmansota jätti jälkeensä pitkän vyöhykkeen maalinnoituksia sisämaahan. Urjalankylässä järvien väliin joen itäpuolelle mäkialueille sijoitettiin linnoitukset, juoksuhaudat ja korsut. Niiden taakse rakennettiin yhdysteitä helpottamaan joukkojen liikuttamista. Linnoituksia ei käytetty alkuperäiseen tarkoitukseensa, mutta jälkensä ne ovat jättäneet alueen maisemaan ja historiaan.

Honkolan kartano sijaitsee Kortejärven pohjoispäässä laajojen viljelysmaiden ympäröimänä. Vanhan päärakennuksen tuhouduttua tulipalossa 1972 päärakennuksena on nyt ns. Kivilinna, joka on rakennettu yksikerroksisena vuonna 1830 ja korotettu 1911 nykyiseen asuunsa. Kartanopuisto on saanut nykyisen englantilaistyylisen muotonsa 1878 (O.R. Gauffin). Aikaisempaan, geometriseen puistoon kuulunut lehmuskuja on vuodelta 1855. Kirjailija Väinö Linna on syntynyt ja kasvanut alueella. Linnan synnyinkoti oli Honkolan kartanon torppa. Honkolan alueelle sijoittuu Väinö Linnan reitti.

ARVOT:

Urjalan kulttuurimaisema-alue edustaa Ala-Satakunnan loivasti kumpuilevaa viljelyaluetta. Maiseman peruselementteinä ovat järvet ja niiden rannoilla sijaitsevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet, kartanoympäristöt, lasitehtaan alue sekä Urjalankylä. Väinö Linnan lapsuuden maisema Honkolan alueella on vaikuttanut Täällä Pohjantähden alla -trilogian fiktiiviseen maisemaan ja sitä kautta suomalaisten käsitykseen perinteisestä suomalaisesta maisemasta.

RAJAUS:

Rajausta laajennetaan käsittämään Rutajärven molemmat rannat. Maunulan kartanon kohdalla rajausta tarkistettiin ja laajennettiin rajausta.

Kuvat
viereinen sivu:
iso kuva: Honkolan kartanon talousrakennuksia.
pieni kuva: Lasikylän alue on suosittu matkailukohde.

ylhäällä: Näkymä Maunulan kartanolle. (kuva Leena Lahtinen)
keskellä: Urjalankylän kivisilta on tärkeä maamerkki.
alhaalla: Honkolan pappilan takana pilkottaa Kortejärvi. (kuva Leena Lahtinen)

3.16. VASKIVEDEN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Vaskiveden kulttuurimaisema
Kunta: Virrat
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Pohjois-Hämeen järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Vuorimaa
Pinta-ala: 940 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Pohjois-Hämeen järviseutu on Hämeen viljelymaiden vaihettumisvyöhykettä kohti Suomenselän karuja vedenjakajamaita. Maasto on korkeussuhteiltaan varsin vaihtelevaa, ruhjelaaksojen rikkomaa kallio- ja moreenimaata. Seudun ehkä tyypillisimmät piirteet ovat reittivesiin liittyvät huomattavat, suurehkot järvialtaat sekä lukuisat pienemmät järvet. Metsiä on paljon, ja vaikka seutu on verraten karua, ovat ne yleensä kuitenkin vielä tuoreahkoa ja mustikkatyypin kuusisekametsiä. Vaikka seudun maisemille tunnusomaisinta ovat metsäteollisuudelle hyvät perusedellytykset tarjonneet reittivedet ja sankat kuusikkoiset metsät, löytyy varsinkin Ruoveden - Virtain alueelta vielä vehmaita viljelymaisemia, joiden luonnehtimat komeat laaksot erottuvat hyvin maisemassa. Maakunnallisen maisematyypin Vuorimaan pinnanmuodot ovat vaihtelevaa mäki- ja vuorimaata. Kallioperän rikkonaisuus ja pinnanmuotojen nopea vaihtelu näkyvät jyrkkärantaisina rotkojärvinä, joista kuuluisimpia ovat Ruoveden helvetinjärvi ja Virtain Torisevat. Vaskivedellä sijaitsevaa Raiskinkalliota kutsutaan ”Pikku-Helvetiksi”.

OMINAISPIIRTEET:

Maisema-alue sijaitsee Vaskiveden ja Havanganjärven, Vähä-Valkeejärven ja Iso-Valkeejärven rannoilla. Yleisesti Pohjois- Hämeen järviseudun maisema-alueelle tunnusomaista ovat sankat kuusikkoiset metsät ja maaston vaihtelevuus ja ruhjelaaksojen rikkomat kallio- ja moreenimaat. Mutta Vaskiveden alueella on vehmaita viljelymaisemia, joiden luonnehtima laaja laakso erottuu järvien välissä metsien rajaamana. Paikoin pellot ulottuvat järven rantaviivaan asti mm. Poukanlahden ja Tyrkönlahden rannoilla. Maisemakuvassa huomionarvoisia ovat maiseman kiintopisteinä laaksoa reunustavat kumpareet ja mäet, joille asutus on jo 1500-luvun keskivaiheilla asettunut. Vaskiveden kulttuurimaisema muodostuu mäkirinteiden avarista pelloista, vaihtelevista järvien ja lampien luomista vesinäkymistä sekä talonpoikaistalojen perinteisestä rakennuskannasta, metsätaipaleet erottavat pienet kylät toisistaan. Vanhat tilakeskukset ovat perinteisen kylärakenteen mukaisilla paikoillaan hajallaan viljelysten mäkikumpareilla.

Virrat on ollut myöhään kiinteän asutuksensa saanut erämaa-alue, joka sijaitsi useamman pitäjän ja maakunnan takamaitten tuntumassa. Erätalous oli pitkään pääelinkeino. Vaskivesi-nimi mainitaan eräluettelossa 1552, jolloin sinne asettui kolme uudisasukasta: Juhana Olavinpoika Naistenmatkasta, Pietari Lodwiik Kankaantaan kylästä ja Eskil Martinpoika Takahuhdista. Reilu vuosikymmen myöhemmin on todistettu Vaskiveden erämaiden rajoista. Siltä ajalta voidaan laskea Vaskiveden nykyisten rajojen hahmottuneen. Kylän asutus on peräisin 1500-luvulta ja kulttuurimaisemaa hallitseva rakennusperintö on saanut 1800-luvun alussa vaikutteensa Pohjanmaalta. Vanhat tilakeskukset ovat perinteisen kylärakenteen mukaisilla paikoillaan hajallaan viljelysten mäkikumpareilla. Kylän talojen komeista punamullatuista päärakennuksista ja talousrakennuksista monet ovat 1700- ja 1800-luvuilta.

Kylän korkeimmalla kohdalla on 1892 lähtien toiminut, mallipiirustusten mukaan rakennettu kyläkoulu. Vaskiveden ja Vaskuun välisellä maantieltä avautuu kaunis näkymä kulttuurimaisemaan Havanganjärven molemmin puolin. Nojoskylän vaihtelevaa kylämaisemaa leimaa voimakkaasti vesistöt.

Vanha Ruovedeltä Pohjanmaalle suuntautunut maantie kulkee itä-länsisuuntaisesti kylän ja sen viljelysten halki. Maantie Virroilta Vaskivedelle on valmistunut 1904, jatkoyhteys Kuruun muutama vuosi myöhemmin. Vesireitillä on ollut suuri merkitys kylälle. Höyrylaivaliikenne Tampereelle alkoi 1800-luvun loppupuoliskolla ja hinaajat kuljettivat puutavaraa. Runsaat vesistöt ovat sitoneet kylän pitäjän keskukseen ja naapuripitäjiin. Tästä liikkumismuodosta on muistona Tyrkönlahden rannassa 1920-luvulla rakennettu kirkkovenetakilas kirkkoveneineen.

Vaskiveden kylän kulttuurimaisema muodostuu mäkirinteiden avarista pelloista, vaihtelevista järvien ja lampien

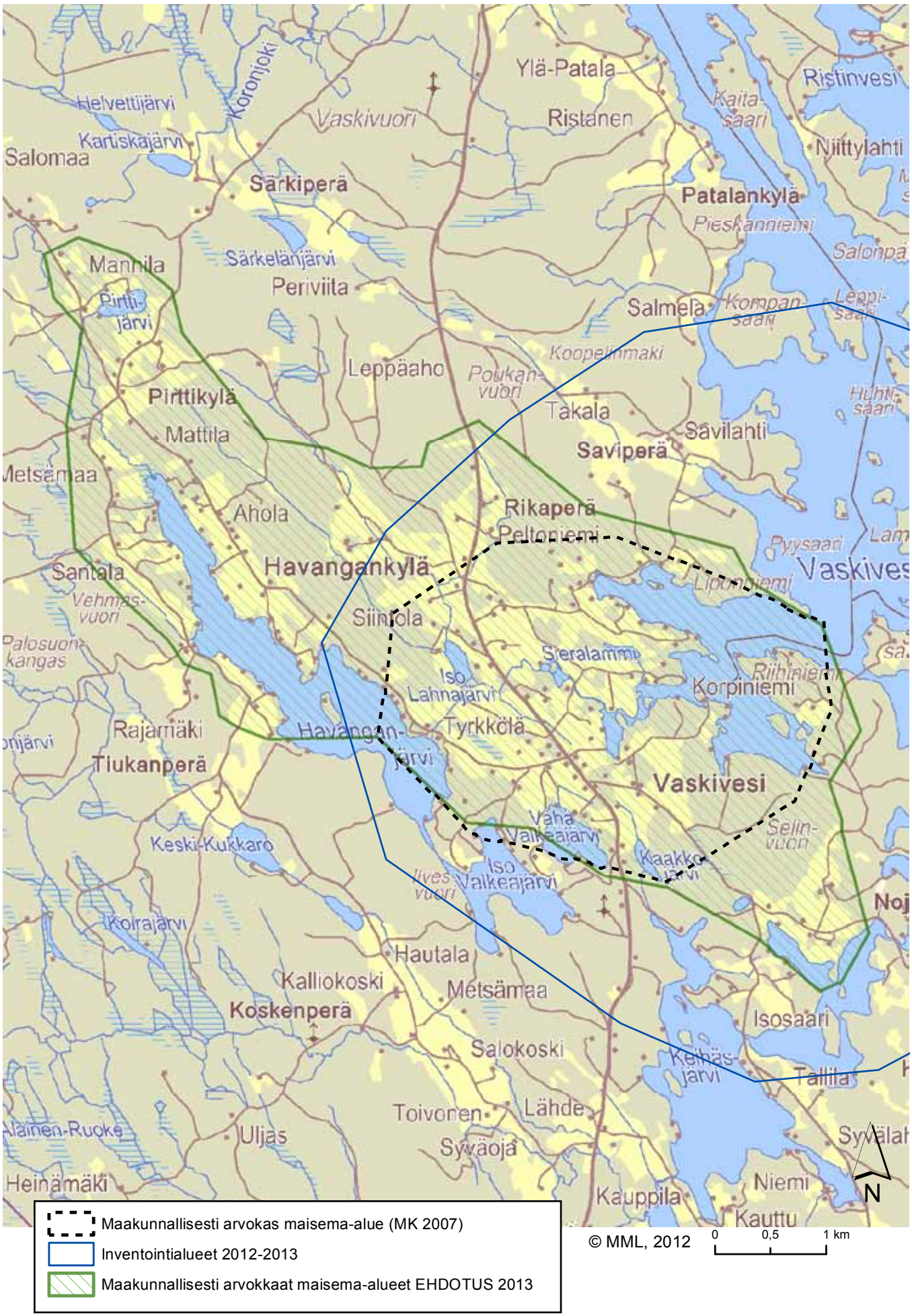
Ylä-Patala
Ristinvesi
Helvettijärvi
Koronjoki
Vaskivuori
Ristanen
Kaita-saari
Salomaa
Kartiskajärvi
Niittylahti
Särkiperä
Patalankylä
Pieskanniemi
Salonpä
Mannila
Särkelänjärvi
Periviita
Pirtti-järvi
Salmela
Kompan-saari
Koopelinmäki
Leppäaho
Poukan-vuori
Pirttikylä
Tákala
Mattila
Savilahti
Saviperä
Metsämaa
Ahola
Rikaperä
Peltoniemi
Pyysaari
Vaskives
Santala
Havangankylä
Vehmas-vuori
Siinola
Palosuon-kangas
Steralammi
Iso Lahnajärvi
Korpiniemi
Rajamäki
Tyrkkölä
Havangan-järvi
Tiukanperä
Vaskivesi
Vähä Valkeajärvi
Selin-vuori
Keski-Kukkaro
Iso Valkeajärvi
Kaakko-järvi
Koirajärvi
Hautala
Kalliokoski
Metsämaa
Koskenperä
Isosaari
Salokoski
Kelhäs-järvi
Tallila
Toivonen
Lähde
Uljas
Syväoja
Heinämäki
Kauppila
Niemi
Kauttu
N
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)
Inventointialueet 2012-2013
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013
© MML, 2012
0
0,5
1 km

luomista vesinäkymistä sekä talonpoikaistalojen perinteisestä rakennuskannasta. Uusi maantie halkoo kylämaisemaa.

Vaskiveden vuoden 1918 taistelujen muistoksi on pystytetty ”Vaskiveden taistelujen muistomerkki” (1928). Suunnittelija on Virroilla syntynyt professori Onni Tarjanne (1864-1946), joka myös lahjoitti muistomerkin yläosan. Kivi on harmaata graniittia. Paasi ja valtakivi on louhittu Vaskiveden Asulankalliosta. 20- ja 30-luvun taitteen pulakauden ja suurtyöttömyyden lievittämiseksi annettiin talollisille lainaa, jotta nämä palkkaisivat työntekijöitä suorittamaan metsäojitusta ja pellonraivausta. Tästä on muistona pellonraivaajien muistomerkki, ”Kuokkapatsas” (1930). Pellonraivaajat pystyttivät Purrantien varteen, nykyisen Tuomo Poukan Kunnaan tilan rajalle, kuokanmuotoisen kiven, jota Vaskivedellä kutsutaan Kuokkapatsaaksi.

ARVOT:

Vaskiveden kulttuurimaisema edustaa Hämeen viljelymaiden ja Suomenselän karujen vedenjakajamaiden vaihettumisvyöhykettä, jossa sijaitsee Pirkanmaan laajat erämaa-alueet. Asutus on kulkeutunut alueelle vesistöjä pitkin ja siksi kylät sijaitsevatkin pääsääntöisesti vesien varsilla. Maisemaseudulle tyypillisesti peltoalueet ovat pieniä ja ne ovat sijoittuneet veden äärelle. Maiseman kiintopisteinä laaksoa reunustavat kumpareet ja mäet, joiden metsänhoito vaikuttaa maisemakuvaan. Rakennuskannassa on pohjanmaalaista vaikutusta. Kohteeseen kuuluu Nojoskylä ja Havangankylä, joilla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemallisia arvoja.

RAJAUS:

Rajaus pitää sisällään Vaskiveden rannalla sijaitsevat Vaskiveden kylän ja Nojoskylän sekä Havanganjärven rannalla sijaitsevan Havangankylän ja Pirttikylän. Rajausta on laajennettu, aikaisemmin siihen kuului vain Vaskiveden kylä.

Kuvat
alhaalla: Rakennuskannassa on pohjalaista vaikutusta.
viereinen sivu:
Aitat kertovat maaseudun kulttuurihistoriasta.
Nojoskylä on maisemallisesti monikerroksinen pieni kylä.
Alueella on vielä karjaa, joka pitää maiseman avoimena.

3.17. VIITAPOHJAN KULTTUURIMAISEMA

Nimi: Viitapohjan kulttuurimaisema
Kunta: Tampere
Maisemamaakunta: Hämeen viljely- ja järvimaa, Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Keskeinen järvialue
Pinta-ala: 2 960 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue

MAISEMATYYPPI:

Viitapohjan kulttuurimaisema sijoittuu Keski-Hämeen viljely- ja järviseudulle ja maakunnallisessa maisematyyppijaottelussa Keskeiselle järvialueelle. Maisemalle on tyypillistä vesistöjen ja viljelyalueiden vuorottelu enemmän tai vähemmän kumpuilevassa maastossa. Alue on pinnanmuodoiltaan hyvin vaihtelevaa mäki- tai vuorimaata. Järvialueilla pellon osuus on toistakymmentä prosenttia.

OMINAISPIIRTEET:

Viitapohjan maisemarakennetta luonnehtivat maaston voimakas vaihtelevuus, vesistöjen runsaus ja osittain myös selvä suuntautuneisuus. Maisemarakenteen perustan muodostaa pitkä, kapea ja vuonomainen Paarlahti sekä Peräjoen ruhjelaakso, joiden kanssa lähes yhtä merkittäviä ovat jääkausien aikana syntyneet savi- ja hiesualueet, jotka sijaitsevat maaston alavimmissa kohdissa. Näille alueille keskittyvät myös kylän vanhimmat pellot ja niityt, jotka yhdessä vesistöjen kanssa muodostavat olennaisen osan Viitapohjan kulttuurimaisemaa. Avoimet pellot korostavat maisemarakenteen laaksomuotoja ja Paarlahti muodostaa avoimien laaksomuotojen ytimen.

Viitapohjan alue on korkeussuhteiltaan erittäin vaihtelevaa ja pienipiirteistä. Sitä luonnehtivat toisaalta hyvin jyrkkärinteiset selännejaksot ja yksittäiset, voimakaspiirteiset mäet, toisaalta kallioperän murtuman ilmentymänä näkyvä kapea laaksokanjoni Paarlahti. Paarlahden pohjoisosa muodostuu mäkien ja kallioselänteiden voimakaspiirteisestä maastosta. Selänennejaksoista merkittävin on Omenavuoren selänne, joka yhdessä Uittovuoren ja Aittovuoren kanssa muodostavat maisemallisesti tärkeän selännekokonaisuuden.

Teiskon alue oli pitkään asuttamatonta erämaata, jota nykyisen Tampereen, Messukylän ja Pirkkalan alueen ihmiset käyttivät kalastukseen ja metsästykseen. Kun kylien syntyminen 1540-luvulla vähitellen lakkasi muualla Pirkanmaalla, se vasta alkoi Teiskossa. 1500-luvun loppuun mennessä Sisaruspohjan kylistä kantatilaluettelossa on mainittu Pohtola, Vattula ja Värmälä, Viitapohjassa oli Savon kylä. Viitapohja säilyi pitkään erämaana, jossa asui vähemmän ja harvemmassa ihmisiä kuin Sisaruspohjassa, joka oli tiheästi asuttu jo 1700-luvulla. Viitapohjan ja Sisaruspohjan maisema on säilynyt pääperiaatteiltaan samana 1700-luvulta 1900-luvun puoliväliin asti. Muutokset ovat syntyneet alueen asukasluvun kasvusta; uusia teitä, peltoja, niittyjä ja taloja on rakennettu tarpeen vaatiessa metsään ja vanhojen alueiden ympärille. Kehitys on ollut tasaista, eikä äkillisiä, selittämättömiä muutoksia ole tapahtunut. Vanhat pellot ja niityt ovat sijainneet maaperältään ja pienilmastoiltaan suotuisilla alueilla, yleensä pienten jokien ja purojen ympäristöissä. Myös lampien ja pienten järvien rannoille on raivattu peltoja. 1700-luvun lopulla Viitapohjassa oli peltoja ainoastaan Viitaniemen ja Männistön ympäristössä, Kaakkolammin pohjoispuolella sekä Kuivaniemessä. Sisaruspohjassa

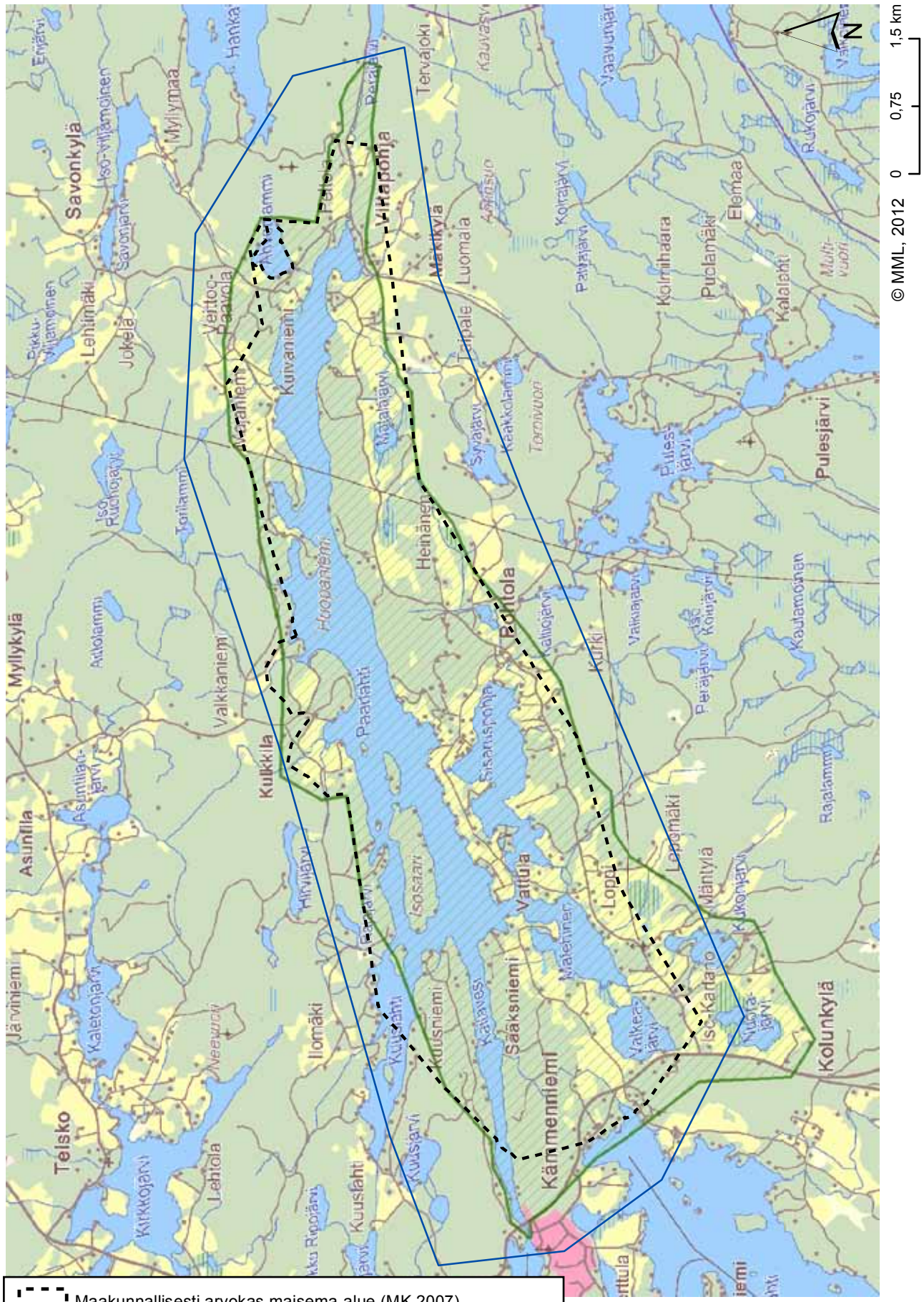
Savonkylä
Myllykylä
Asuntila
Telsko
Kulkkila
Vihaponja
Heinänen
Bottola
Vattula
Kämmenniemi
Kolunkylä
Pulesjärvi
Puolamäki
Elemaa
Kolmihaara
Luomala
Makkyla
Tervajoki
Kuivaniemi
Huopaniemi
Valkkaniemi
Paaratahti
Sisarnspohja
Isosaari
Kuusniemi
Kuusjärvi
Kuusfahti
Iliomäki
Lehtola
Kirkkojärvi
Kaletonjärvi
Asuntiojärvi
Lehtimäki
Jokela
Myllymaa
Hanka
Iso-Vilkamojen
Pikku-Vilkamojen
Savonjärvi
Veittoo-Paavola
Kauvasvi
Vaawunjärvi
Kolrajärvi
Paivajärvi
Kaakkolammi
Syvajärvi
Tervivuori
Pulesjärvi
Kautamojen
Rajalammi
Lappmäki
Mäntyla
Isoo-Kardano
Nuolajärvi
Valkeajärvi
Malenner
Lappi
Kurki
Kallojärvi
Valkajärvi
Perajärvi
Iso Kolrajärvi
Rukojärvi
Kalalahti
Multivuori
Tolpale
Mäkiaho
Aitosuo
Torilammi
Iso-Ruokojärvi
Adolammi
Asuntiojärvi
Järviniemi
Neeuvuori
Ilomäki
Kuusjärvi
Kuusniemi
Kaitavesi
Saaksniemi
Isosaari
Hirvijärvi
Paaratahti
Huopaniemi
Kuivaniemi
Kuivaniemi
Torilammi
Iso-Ruokojärvi
Pikku-Vilkamojen
Lehtimäki
Jokela
Savonjärvi
Iso-Vilkamojen
Myllymaa
Hanka
Emärvi
Tervajoki
Kauvasvi
Vaawunjärvi
Kolrajärvi
Paivajärvi
Kolmihaara
Puolamäki
Elemaa
Rukojärvi
Kalalahti
Multivuori
Pulesjärvi
Kautamojen
Rajalammi
Lappmäki
Mäntyla
Isoo-Kardano
Nuolajärvi
Valkeajärvi
Malenner
Lappi
Kurki
Kallojärvi
Valkajärvi
Perajärvi
Iso Kolrajärvi
Syvajärvi
Kaakkolammi
Tervivuori
Tolpale
Luomala
Aitosuo
Makkyla
Vihaponja
Heinänen
Bottola
Vattula
Kämmenniemi
Kolunkylä
Kulkkila
Valkkaniemi
Paaratahti
Sisarnspohja
Isosaari
Kuusniemi
Kuusjärvi
Kuusfahti
Iliomäki
Lehtola
Kirkkojärvi
Kaletonjärvi
Asuntiojärvi
Asuntila
Telsko
Myllykylä
Järviniemi
Neeuvuori
Hirvijärvi
Kaitavesi
Saaksniemi
Malenner
Valkeajärvi
Nuolajärvi
Isoo-Kardano
Lappmäki
Mäntyla

peltoaukeita oli Sisaruspohjan, Matehisen ja Valkeajärven ympäristöissä. Niittyjä oli vielä 1700- ja 1800-luvulla pinta-alallisesti enemmän kuin peltoja, kunnes 1900-luvulla niityt muutettiin vähitellen viljeltäviksi pelloiksi.

Sisaruspohjassa on ollut neljä myllyä, jotka kaikki ovat sijainneet samalla alueella, Kalliojärvestä, Myllylammin kautta Sisaruspohjaan laskevassa Myllyojassa on ollut Pohtolan, Kämmenniemen ja Vattulan myllyjä. Vuoden 1928 pitäjäkartassa Myllyojassa on enää kaksi myllyä. Viitapohjan mylly on sijainnut maisema-alueen ulkopuolella Hankajärvestä Iso-Viljamoiseen virtaavassa purossa.

Paarlahden etelärannalle tunnusomaista on melko tiivis, sodan jälkeen rakentunut mökkiasutus, joka kesäisin jää rantapuuston katveeseen. Kyläkeskus sijoittuu Paarlahden ja Peräjoen yhtymäkohtaan. Maisema-alueen arvo perustuu jylhiin luonnonpiirteisiin, jotka rinnan kulttuuripiirteensä melko hyvin säilyttäneen maatalousmaiseman kanssa muodostavat harmonisen kokonaisuuden. Maisemakuvan kannalta merkittäviä ovat paitsi laaja-alaiset pelto- ja niittyaukiot myös näiden taustalla olevat jyrkkärinteiset metsäselänteet. Maisemakuvan runko muodostuu kuitenkin Paarlahden voimakasrantaisesta, kapeasta pohjukasta ja siitä itäänpäin jatkuvasta murroslaaksosta. Lahden rantarinteitä luonnehtivat avoimet rinneviljelykset niiden lomaan työntyvät kuusivaltaiset rinnemetsät. Paarlahdesta itään jatkuvan laakson rinteet muodostuvat alussa voimakkaasti kumpuilevista pelloista. Itää kohti kuljettaessa rinteet muuttuvat avokallioiksi tai kalliomännikön peittämiksi jyrkänteiksi. Alueen kulttuuripiirteitä edustavat lahden rantojen ja laaksojen rinteiden maalaistalot pihapiireineen ja viljelyksineen. Vanhojen maalaistalojen pihapiireissä kasvaa komeaa, suurta puustoa, joka yhdessä hyvin hoidettujen rakennusten kanssa muodostaa arvokkaan kokonaisuuden. Viitaniemen tila on erittäin hyvin säilynyt. Myös muu rakennuskanta on säilyttänyt melko hyvin tyylinsä.

ARVOT:

Alueen arvo perustuu erikoislaatuisen luonnonympäristön ja kulttuuripiirteensä hyvin säilyttäneen maatalousmaiseman kokonaisuuteen. Pitkään jatkunut maatalous ja karjatalous ovat luoneet avoimet rantamaisemat. Alueelle ollaan laatimassa tarkempaa selvitystä. Viitapohjan maisemarakennetta luonnehtivat maaston voimakas vaihtelevuus, vesistöjen runsaus ja osittain myös selvä suuntautuneisuus. Paarlahti on geologisesti mielenkiintoinen kallioperän murroslaakso, jossa on paikoitellen jyrkät kalliorannat ja joka on keskimäärin syvempi kuin Pirkanmaan muut vedet. Paarlahti on merkittävin Näsijärven lahti; se on 15 km pitkä ja leveimmillään kilometrin mittainen.

RAJAUS:

Vanhaa rajausta laajennetaan käsittämään Aunessilta, Hulkkionvuori-Lautakatonmäen arvokkaan kallioalueen maisema-alueen puoleisen reunan, Nuorajärven arvokkaan lintuveden ja Kukonjärven sekä Peräjärven pohjukassa olevan Hulkkionvuori-Lautakatonmäen arvokkaan kallioalueen.

Kuvat
edellisellä sivulla:
Maisema-alueen keskiössä on Paarlahti.
vieressä:
Vanhat tielinjaukset kulkevat kumpuilevassa maastossa.
viereinen sivu:
Tie, silta ja vesi muodostavat maisemassa tärkeän solmukohdan.
Vanha aitta ja viljelysaukea ja taustalla siintävä metsäinen selänne.
Maisema-alueen rajausta laajennettiin käsittämään Aunessilta.

3.18. VILJAKKALAN - HARHALAN KULTTUURIMAISEMA

Uusi nimiehdotus: Viljakkalan-Harhalan kulttuurimaisema
Kunta: Ylöjärvi
Maisemamaakunta: Keski-Hämeen viljely- ja järviseutu
Maakunnallinen maisematyyppi: Suomenselkä
Pinta-ala: 1 855 ha
Arvoluokka: maakunnallisesti arvokas maisema-alue
Aikaisempi arvoluokka: -

MAISEMATYYPPI:

Viljakkalan-Harhalan kulttuurimaisema sijaitsee maisemamaakuntajaossa Keski-Hämeen viljely- ja järviseudulla. Pitkään jatkunut asutus ja viljavat savikot sekä vaihtelevat vesireitit keskittyvät tälle seudulle. Maisema on hyvin monimuotoista ja usein pienipiirteistä. Tämä johtuu paitsi vaihtelevista luonnonoloista, myös monipuolisesta ja pitkään jatkuneesta sekä alkutuotantoon että teollisuuteen liittyvästä elinkeinoelämästä.

Maakunnallinen maisematyyppijaotuksessa maisema-alue sijaitsee Suomenselällä aivan Lounaisen viljelyseudun rajalla. Suomenselkä on karu ja laakea vedenjakajaseutu Pohjanmaan ja Järvi-Suomen välillä. Maasto on joko suhteellisen tasaista tai korkeussuhteiltaan vaihtelevaa ja kumpuilevaa. Korkeuserot jäävät yleensä kuitenkin alle 20 metrin. Maa on yleensä karun moreenin peitossa ja paikoin on laajoja kumpuilevia drumliinikenttiä. Peltoalaa on niukalti ja metsätaloutta harrastetaan intensiivisesti. Harvaan asutun alueen kylät ovat pieniä ja sijaitsevat laaksoissa ja vesistöjen tuntumassa tai jonkin selänteen rinteellä. Lounainen viljelyseutu on rehevää ja alueella on laajoja hedelmällisiä savikoita. Ilmasto-olot ovat edulliset. Asutus levittäytyy yhtenäisille laajoille savialueille.

OMINAISPIIRTEET:

Viljakkalan-Harhalan maisema-alue on kauniisti kumpuilevaa ja vaihtelevaa maisemaa. Laajat peltoaukeat takaavat sen, että silmä siintää paikoin kauaskin ja Kyrösjärvi lahtineen välkehtii maisemakuvassa. Metsät sijaitsevat maisemassa taustavoimana, kehystäjänä. Pinnanmuodoiltaan alue lukeutuu kankaremaahan, jonka korkeusvaihtelut ovat keskimäärin 10-20 metrin välillä. Kirkkojärven maisema koki huomattavan muodonmuutoksen 1860-luvulla, kun Kyrösjärven vedet laskettiin.

Seutu on asuttu jo 1800 eKr. Noista ajoista on kivikautisina löytöinä alueelta inventoitu Mäkelän, Särkän ja Ihantolan kivikautiset asuinpaikat. Viljakkalan kirkonkylä oli tuon ajan pohjoisimpia Suomessa asuttuja seutuja. Alueelle on saavuttu vesireittejä pitkin Kyrösjärven alavesiltä, ehkä Sastamalasta saakka. Myös rautakaudella asutus on olut samoilla paikoin. Ahrikkalan mailta on löydetty yksi rautakautinen polttokalmisto. Viljakkala oli 1500-luvulla yksi Kyrön pitäjän vero- eli neljänneskunta. Pääasiassa Viljakkalan talot sijaitsivat kirkonkylällä. Taloista vanhimmat: Kurki, Kouri, Nisu ja Sälli ovat sijainneet paikoillaan jo keskiajalla. 1500-luvulla kirkonkylällä oli 13 taloa, Hiiroisissa 4 taloa. Isojako toteutettiin Viljakkalassa vuonna 1765. Isojaon myötä talot ottivat torppareita, mikä taas joudutti uudisasutusta erityisesti takamailla.

Kirkonkylällä isojako ei muuttanut juurikaan vanhoja kylämuodostelmia ja vielä tänäkin päivänä monet taloista sijaitsevat alkuperäisillä paikoillaan. Aika 1900-luvun alkukymmeniltä 1950-luvulle oli maaseudun asutuksen ja kehittymisen kulta-aikaa. Viljakkalassa toimi vilkkaana Haverin kultakaivos, oma meijeri ja monet muut palvelut. Muun muassa Pikku-Pispala rakentui noihin aikoihin. Viljakkalan maamiesseuratalo rakennettiin vuonna 1920. Vapaa-ajanviettoon ja perinteisiin liittyivät helkavalkeat, joita poltettiin helatorstain ja helluntain aikoihin. Viljakkalassa näitä valkeita kokoonnuttiin polttamaan Ansomäkeen Helkakedolle.

Harhalan kylän asutus lienee varhaiskeskiaikaista perua. Monkalan, Härkin, Alasen ja Servon tilat muodostavat yhä tiiviin, mäelle sijoittuvan kylän, jota viljelykset ympäröivät. Monkalan, Härkin ja Servon päärakennukset ovat 1900-luvun molemmilta puolin. Servossa ja Härkissä on aittoja 1700-luvulta. Servossa on lisäksi paja ja sysikoppi 1800-luvulta.

Maisema-alueella sijaitseva Haverin kaivos on varhaisen suomalaisen kaivostoiminnan edustaja, jolla on ollut merkitystä Tampereen teollistumisessa. Pitkään käytössä olleen avolouhoksen lisäksi alueella on säilynyt pienimuotoisen kaivosyhdyskunnan rakennuskantaa. Haverin kaivos on 1700-luvun lopulta 1860-luvulle ja vuosiin 1942-1960 ulottuvina toimintakausinaan tuottanut merkittävän osan ensin Tampereen masuunin tarvitsemasta rautamalmista

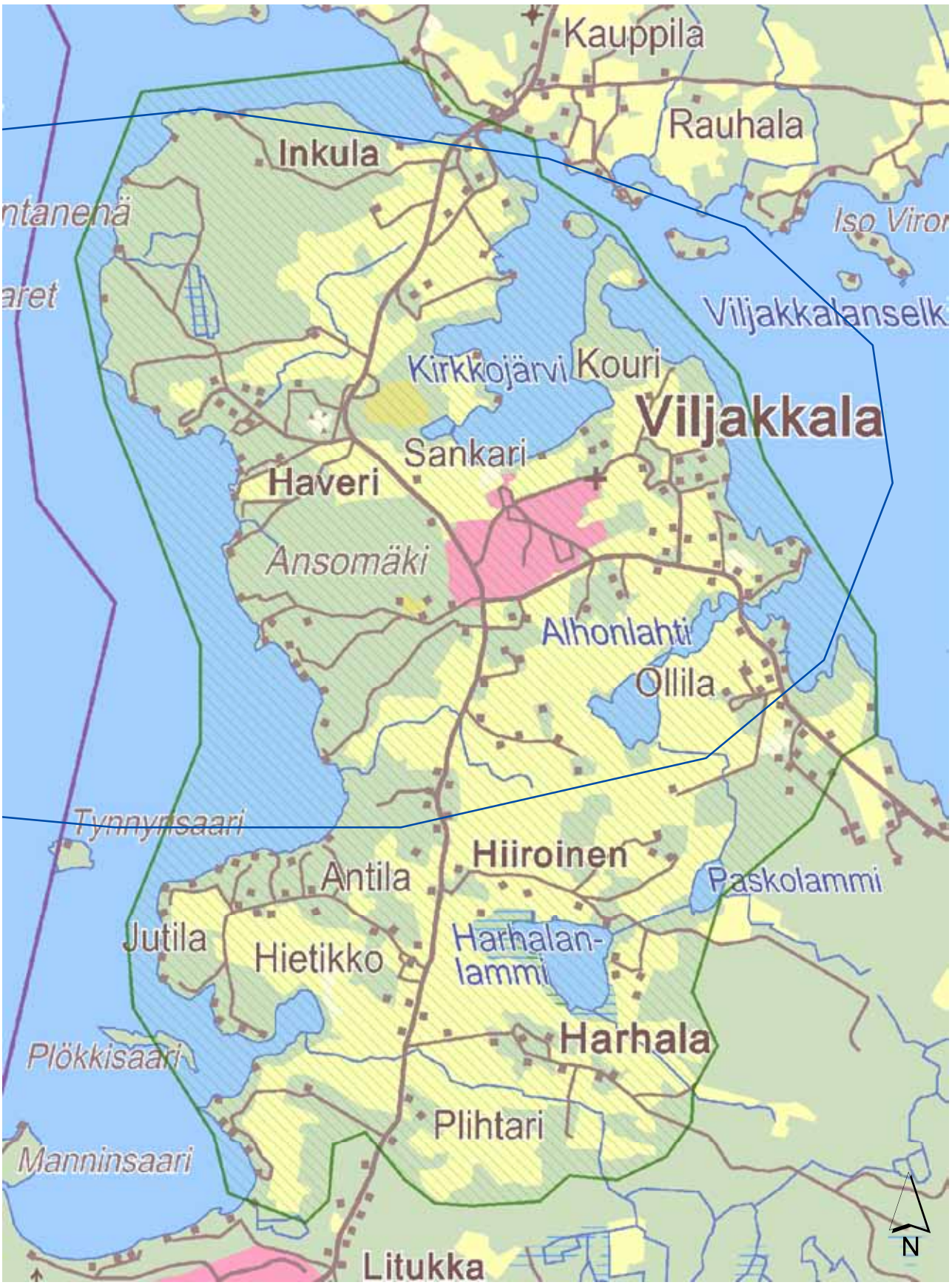

© MML, 2012 0 0,5 1 km

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (MK 2007)

Inventointialueet 2012-2013

Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet EHDOTUS 2013

ja sittemmin Outokummun Harjavallan tehtailla rikastetusta kupariraaka-aineesta. Kaivoksen toiminta lopetettiin kannattamattomana 1960. Tämän jälkeen alue siirtyi kunnan omistukseen. Nykyinen Haverin kaivosmiljöö muodostuu käytöstä pois jääneistä, veden osittain täyttämistä avolouhoksista, joissa on ollut louhintaa 1700-luvun lopulta 1860-luvulle ja 1940- ja 1950-luvuilla sekä pääosin 1940-luvulla rakennetusta kaivosyhdyskunnasta. Nykyään entisen kaivoksen yhteydessä toimii Haverin lomakylä

ARVOT:

Viljakkalan-Harhalan kulttuurimaisema edustaa Suomenselän ja Lounaisen viljelyseudun vaihettumisvyöhykettä, jonka maasto on loivasti kumpuilevaa. Niemellä sijaitsevalla alueella vesistönäkymillä on suuri merkitys maisemakuvassa. Monin paikoin näkymät järvelle ovat umpeutuneet. Viljakkalan kirkon sijainti korkealla mäellä ja sieltä avautuva näkymä on keskeinen osa maisemakuvaa. Kohteeseen kuuluu Haverin kaivosyhdyskunta (RKY 2009), Harhalan kylä, Inkulan silta ja kulttuurimaisema sekä Kirkkojärven kulttuurimaisema, joilla on aikaisempien selvitysten mukaan muitakin kuin maisemallisia arvoja.

RAJAUS:

Viljakkalan ja Harhalan kylät sijaitsevat Kyrösjärveen kurottuvassa niemessä. Alueen raja kulkee vesistössä sekä kylien viljelysalueita reunustavia metsäalueiden reunavyöhykkeitä pitkin.

Kuvat
alhaalla:
Vaikka maisema on monin paikoin pensaikkoista, voimakkaasti kumpuilevat pellot avaavat näkymiä pensaikkojen takaa.
viereinen sivu:
Kuvasarja Viljakkalan kylästä. Vesistöllä on tärkeä merkitys niemellä sijaitsevalle maisema-alueelle.
Inkulansilta on kaunis kivisilta maisema-alueen reunalla.

3.19. Muut kohteet

Ei maakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi. Kohteita kannattaa tarkastella maakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen inventoinnin yhteydessä.

- Kuhmalahden kirkonseutu, Kangasala
- Liedenpohjan kylä ja kulttuurimaisema, Virrat
- Linnankylän kulttuurimaisema, Parkano
- Mäntän teollisuuskulttuurimaisema, Mänttä-Vilppula
- Naappila-Koivuniemi-Suomasema, Kangasala
- Sikkilä, Ylöjärvi

Kuvat:
Ylöjärvi Sikkilä
Mänttä-Vilppula Joenniemen kartano
Kangasala, Koivuniemi-Naappila-Suomasema

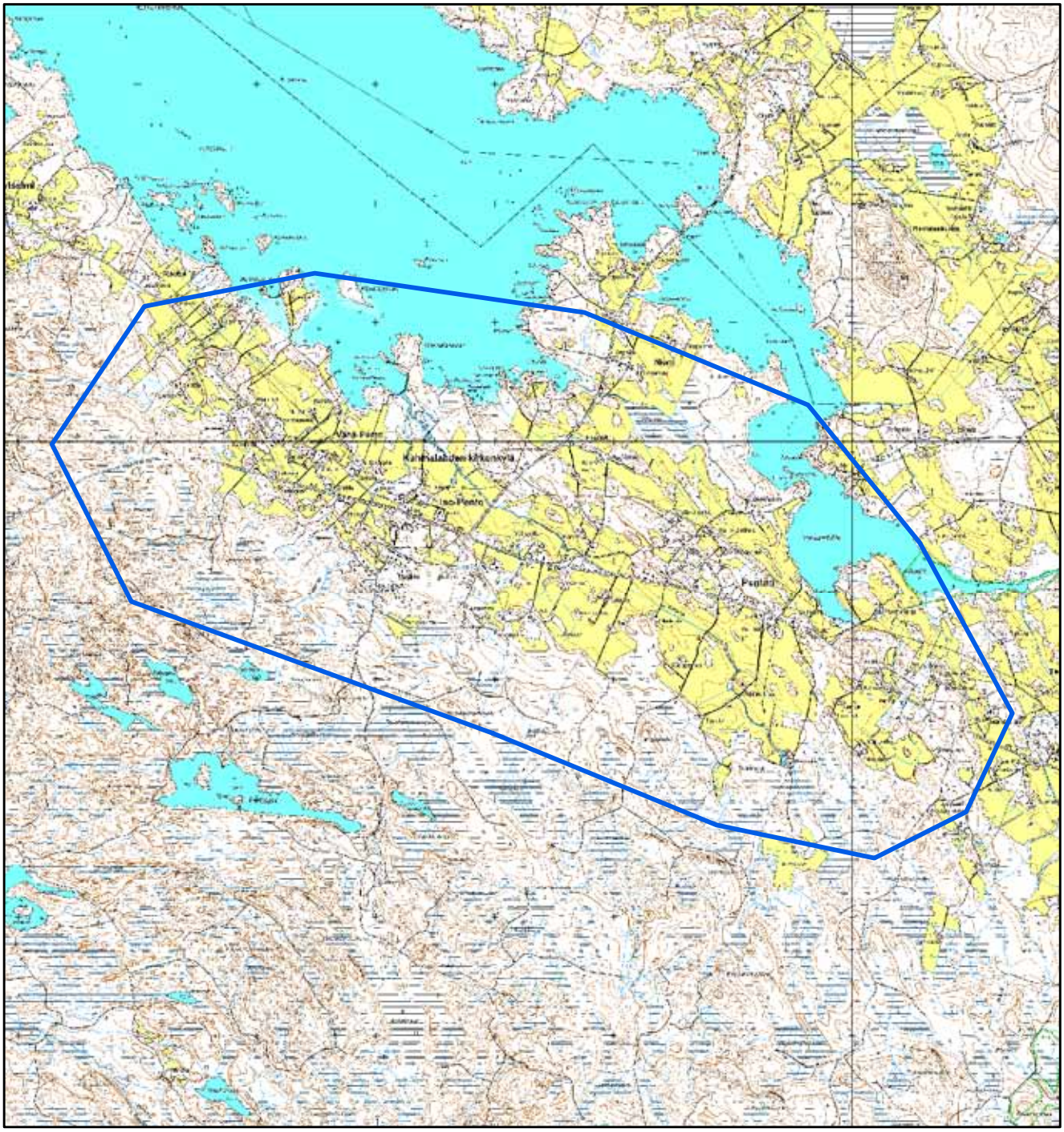

Inventointialue 2012-2013

© MML, 2012

0 1 2 km

N

Kuhmalahden kirkonseutu

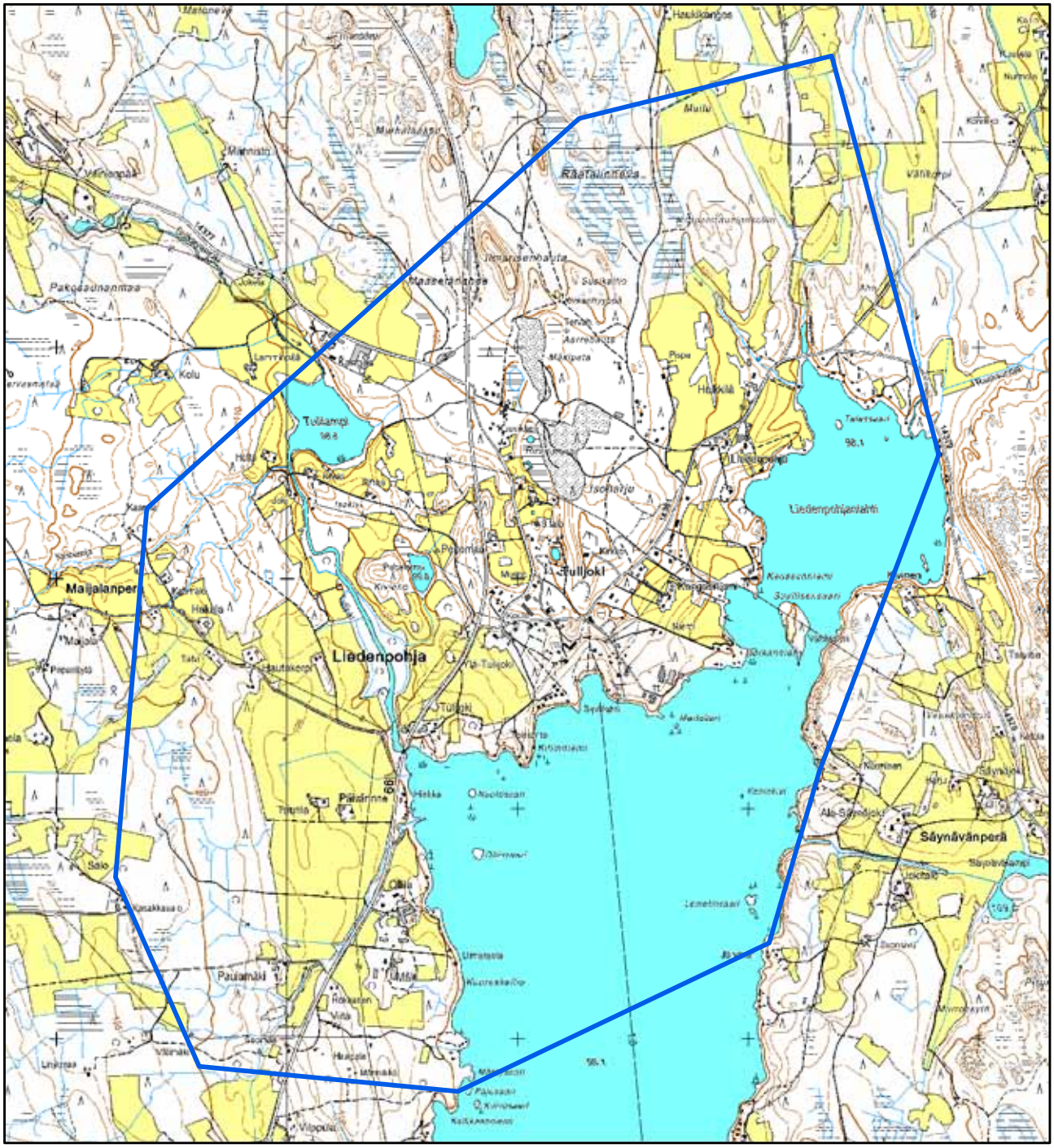

Inventointialue 2012-2013

© MML, 2012

0 0,5 1 km

N

Liedenpohjan kylä ja kulttuurimaisema

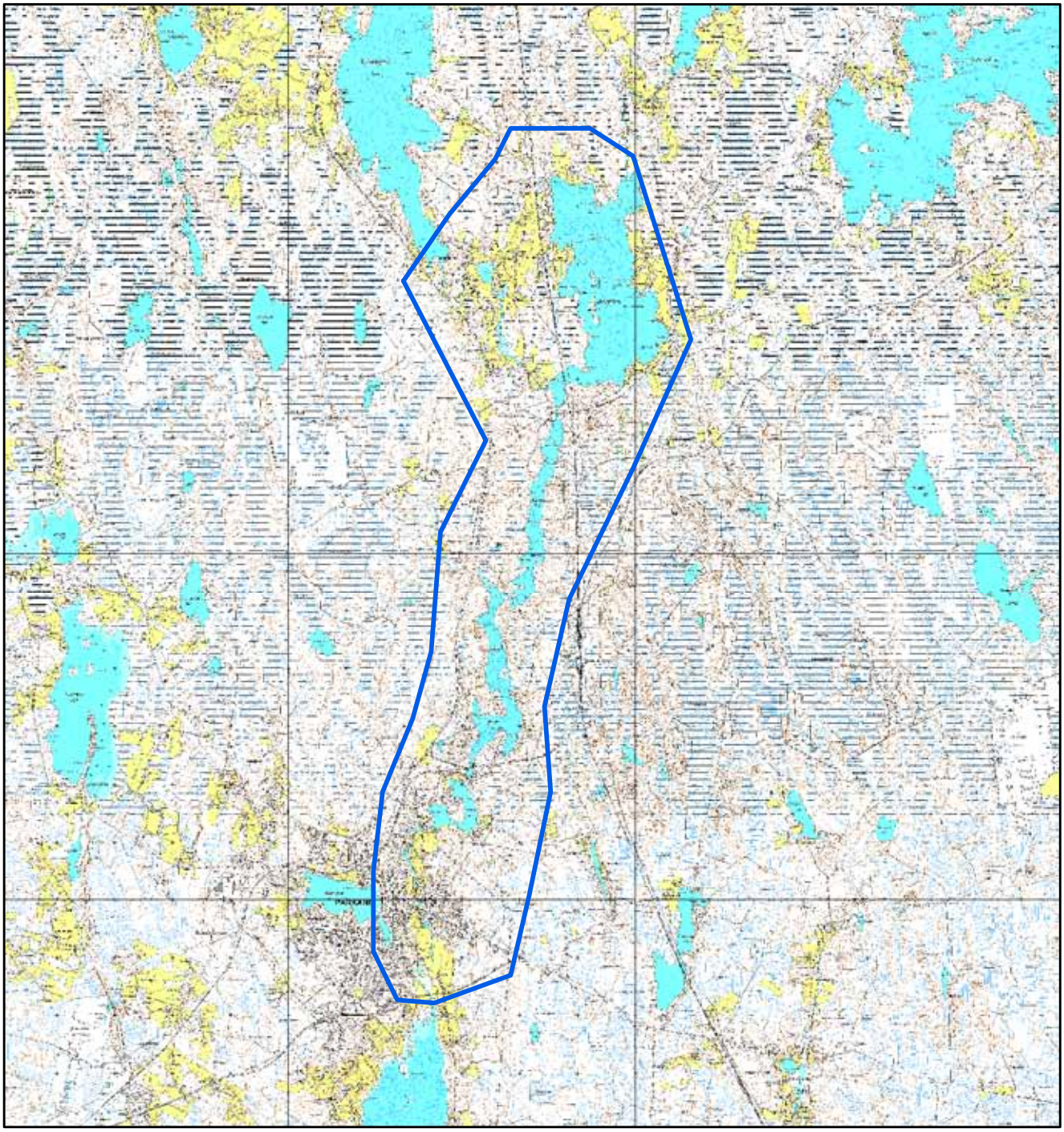

Inventointialue 2012-2013

© MML, 2012

0 2 4 km

N

Linnankylän kulttuurimaisema

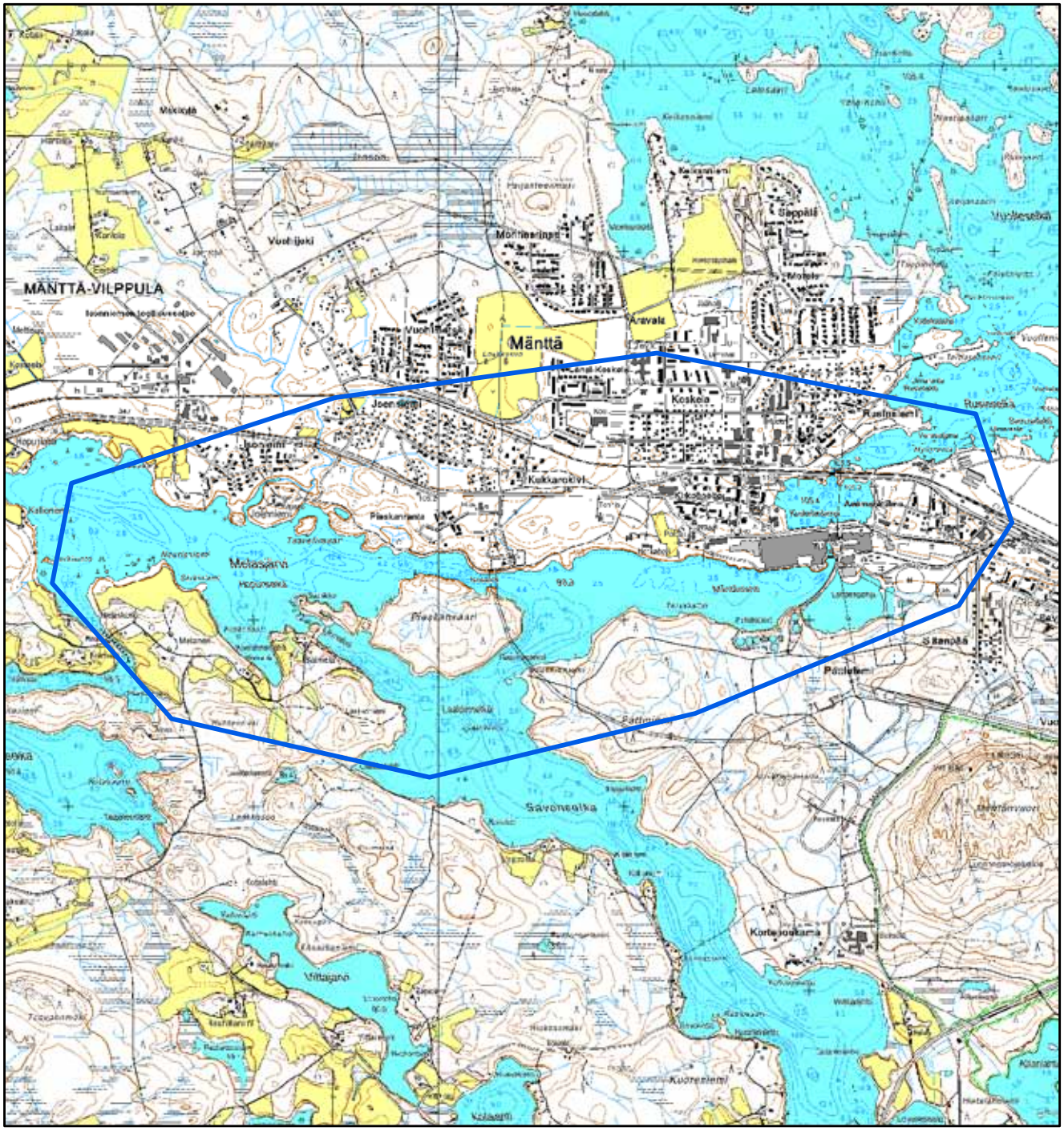

maisemainventointialueet

© MML, 2012

0 0,5 1 km

N

Mäntän teollisuuskulttuurimaisema

Inventointialue 2012-2013

© MML, 2012

0 1 2 km

N

Naappila-Koivuniemi-Suomasema

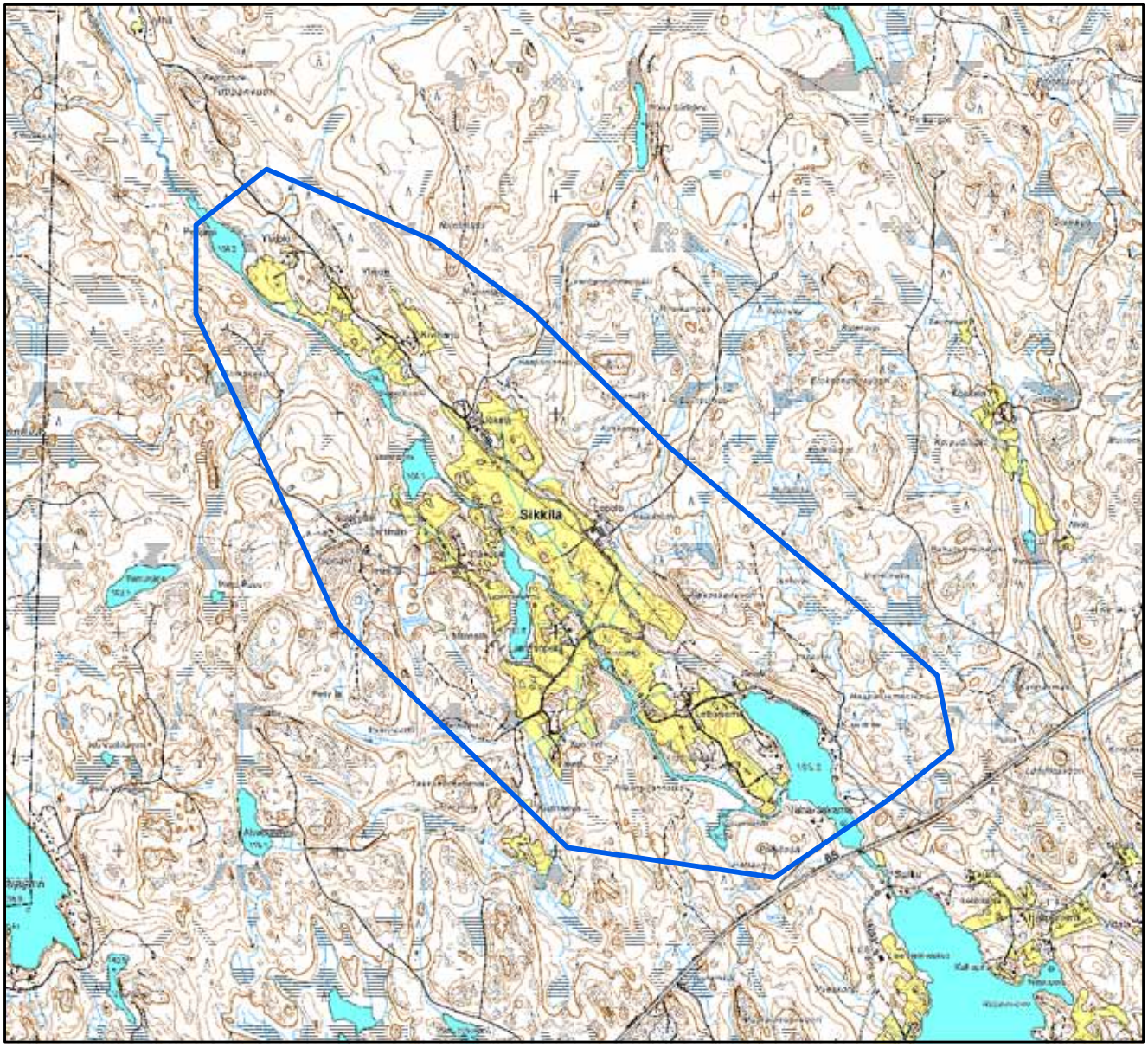

Inventointialue 2012-2013

0 0,5 1 km

N

© MML, 2012

Sikkilä, Ylöjärvi

LÄHDEAINEISTO

Arkistot:
Jyväskylän yliopisto (verkkopalvelut)
1600-luvun maakirjakartat
Kansallisarkisto (verkkopalvelut)
Senaatinkartasto
Pitäjänkartasto

Lähdekirjallisuus ja selvitykset:

- Arvokkaat maisema-alueet, maisema-aluetyöryhmän mietintö Osa 2. Mietintö 66/1992, Ympäristöministeriö, Helsinki 1993.
- Hämeen järville ja harjuille. Nervander, Emil. SKS:n toimituksia 808, 2001.
- Inventointiohje, Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnit – maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet. Ympäristöministeriö, MAPIO-työryhmä, 10/2010.
- Kesäpäivä Kangasalla. Raitio, Raine. Kangasala-Seura, 1997.
- Kulttuurimaiseman inventointi ja arvottaminen. Kehitysideoita inventoiti- ja arvottamiskäytännölle Suomen ja Saksan välisen vertailun pohjalta. Saara Vilhunen. Diplomityö. Aalto-yliopiston Teknillinen korkeakoulu, 2010.
- Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805. Alanen, Timo ja Kepsu, Saulo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 505. Tampere 1989.
- Maisemanhoito. Maisema-aluetyöryhmän mietintö I. Mietintö 66/1992. Ympäristöministeriö, Helsinki 1993.
- Mielimaisemani Valkeakoskella. Toim. Pohjalainen & Salminen. 2008.
- Pirkanmaan 3. seutukaava. Pirkanmaan liitto, 1997.
- Pirkanmaan alueellinen kulttuuriympäristöohjelma. Annu Tulonen, Leena Lusa, Marita Palokoski. Alueelliset ympäristöjulkaisut 275. Tampere, 2002.
- Pirkanmaan historia. Rasila, Viljo. Kotiseutusarja, osa 4. Pirkanmaan liitto, julkaisu B 12. Tampere, 1999.
- Pirkanmaan historiallisesti merkittävät tiet, karttaselvitys. Luoto, Kalle. Pirkanmaan maakuntamuseo, 2011.
- Pirkanmaan kulttuurihistorialliset kohteet. Tampereen seutukaavaliitto. Julkaisu B 107. Tampere, 1981.
- Pirkanmaan maisema-alueet ja kulttuuriympäristöt. Pirkanmaan liiton julkaisu B 97. Tampere, 2006.
- Pirkanmaan maisemarakenne. Tampereen seutukaavaliitto. Julkaisu B 154. Tampere, 1986.
- Rakennettu kulttuuriympäristö, Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt, Museovirasto ja ympäristöministeriö, 1993.
- Selvitys muutosalueiden rakennetuista ja arkeologisista kulttuuriympäristöistä. Pirkanmaan 2. vaihemaakuntakaava -liikenne ja logistiikka. Pirkanmaan liitto. 2011.
- Suomi 1500-luvun kartoissa. Miekkavaara, Leena. 2008.
- Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, valtioneuvosto 2009.

Kallionkielen-Tevaniemen-Riitialan kulttuurimaisema

- Kalliokielen, Miettisten ja Tevaniemen Kyläsuunnitelma. Ikaalinen, 2005.
- Luonnon monimuotoisuus maatalousympäristössä. Yleissuunnitelma Tevaniemen ja Riitialan alueille 2005. Pirkanmaan ympäristökeskus. Pirkanmaan ympäristökeskuksen monistesarja 38. Tampere, 2005.
- Kelminselän kulttuurimaisema
- Kelminselän rantaosayleiskaava-alueen muinaisjäännösinventointi 2009. Jussila Timo, Poutiainen Hannu. Ikaalinen, 2009.
- Keskeisen alueen osayleiskaava. Maisema- ja kulttuuriselvitys. Ikaalisten kaupunki.

Liuksialan-Tiihalan kulttuurimaisema

- Kangasalan maaseutualueiden kulttuuriympäristöohjelma. Kangasalan kunta. Forssa, 2004.

Lyytikkälä-Hirsilän kulttuurimaisema

- Oriveden rantayleiskaavan luontoselvitys 2009-2010. Orivesi, 2010.
- ROYK Rakennetun ympäristön selvitys 2010. Outi Palttala. Orivesi, 2010.
- Rantaosayleiskaava-alueiden arkeologinen inventointi 2009. Orivesi, 2009.
- Kumpuja ja Kivinavettoja Oriveden kulttuuriympäristöohjelma. Teivas, Eija. Tampere, 2003.

Längelmäen kulttuurimaisema

- Längelmäen arkeologinen osainventointi 2008. Orivesi
- Kumpuja ja Kivinavettoja Oriveden kulttuuriympäristöohjelma. Teivas, Eija. Tampere, 2003.

Mouhijärven kirkonseudun ja Tupurlanjärven kulttuurimaisema

- Mouhijärvi 1867-2008. Penttilä, Simo. Hämeenlinna, 2011

- UOTSOLA (ITÄOSA)– HÄIJÄÄ – SALMIN osayleiskaavan maisemaselvitys. Sastamalan kaupunki, 2011
- Vammalan ja Mouhijärven kulttuuriympäristöjen maisemanhoitosuunnitelma. Suunnittelukeskus Oy. Tampere, 2000.

Nokian kulttuurimaisema

- Historiaa hiidentiellä – Pirkkalankylä. Horsma-aho, Olavi. Tampere, 2008.
- Koekaivaukset Pirkkalankylän muinaisella tonttimaalla. Vadim, Adel. Pirkan maan alta 12. Tampereen museoiden julkaisuja 123, 2011.
- Kulttuuriympäristöselvitys. Keskustan osayleiskaava. Ahola Teija. Nokia, 2010.
- Nokian kulttuuriympäristöohjelma. Teivas, Eija ja Tulonen, Annu, Pirkanmaan ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 225, 2001.
- Pirkkanlankylä-Sionkylä, maiseman- ja luonnonhoidon yleissuunnitelma. Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisuja 6/2010.
- P I T K Ä N I E M I. Sairaala-alueen pohjoisreunan ympäristö- ja maisemaselvitys. Arkkitehtitoimisto Eero Lahti Oy. 2011.
- Sankilan tilakeskus, Pirkkala. Rakennetun kulttuuriympäristön selvitys 2010. Heli Haavisto. Pirkanmaan maakuntamuseo.

Pinteleen kulttuurimaisema

- Pälkäneen rantayleiskaavan luonto- ja maisemaselvitys. Pälkäneen kunta 2003.

Pirkanmaan harjumaisemat

- Esiselvitystutkimus paahdeympäristöistä Hämeenkyrön ja Ikaalisten harjuilla. Eerola, Tommi. Opinnäytetyö. 2007.
- Pirkanmaan arvokkaat harjualueet. Päivitystyö 2005-2006. Pirkanmaan liitto.
- PISPALAN MAISEMA. Pispalan maisemaselvitys. Tampereen kaupunki, suunnittelupalvelut. MA-arkkitehdit.
- Pispalan rakennustavat. Selvitys Pispalan rakennetusta ympäristöstä.. Arkkitehtitoimisto Hanna Lyytinen Ky. Tampere, 2005
- Pispala, Tampereen pääkaupunki. Helenius, Kyllikki. Tampere-seura, 2001.
- Santalahden maisemaselvitys. Ramboll Finland Oy. Tampere.
- Tampereen arvokkaat luontokohteet. Ympäristövalvonnan julkaisuja 4/2003. Tampere, 2003.
- Tampereen kantakaupungin kulttuurimaiseman kehitys. Tampere, 2006.
- Tampere, kantakaupungin ympäristö- ja maisemaselvitys. Tampereen kaupunki, Maankäytön suunnittelu. Julkaisuja 1. Tampere, 2008.
- Valtatie 12:n tiemaiseman kehittämissuunnitelma, Kangasala. Tieluonnon lumo Pirkanmaalla –hanke. ProAgria Pirkanmaa. Tampere.

Pitkäjärvi-Päilahden kulttuurimaisema

- Kumpujen kupeilla, Pitkäjärven-Päilahden alueen maankäyttösuunnitelma, 2005.
- Kumpuja ja Kivinavettoja Oriveden kulttuuriympäristöohjelma. Teivas, Eija. Tampere, 2003.

Punkalaitumenjoen kulttuurimaisema

- Mäenpää, Sarkkila, Talala, Punkalaitumen keskustaajaman rakennusinventointi. Niukko, Kirsi. 2002.

Pälkäneen kulttuurimaisema

- Epaalan-Kuulialan osayleiskaava, Luontoselvitys. Ranta, Mira. Pälkäne, 2009.
- Epaala Ylinen, Rakennuspaikan ja tielinjan arkeologinen prospektointi. Pälkäne, 2006.
- Pälkäneen keskiaikaisen kirkon restaurointi- ja tutkimushistoria. Hakanpää, Päivi. Museovirasto rakennushistorian osasto, 2009.
- Pälkäneen Nenäpään ympäristön maisemaselvitys. Pälkäne, 2007.
- Pälkäneen rantayleiskaavan luonto- ja maisemaselvitys. Pälkäneen kunta 2003.
- Pälkäneen rauniokirkon korjaus- ja ympäristöselvityshanke. Maisemahistorian tutkimus ja rakennusinventointi, väliraportti. Rakennuskulttuurityö Kivikenkä / Tiusane, Pauliina. 2005.
- Pälkäneen rauniokirkon ympäristön maisemaselvitys. Maisemasuunnittelu Hemgård, 2005.
- Pälkäne Epaala-Kuuliala-Onkkaala, Kulttuurimaisema-alueen osainventointi 7.-18.6. ja 11.-15.10.2004. Museovirasto rakennushistorian osasto, 2005.

Saarikylien ja Vehoniemenkylän kulttuurimaisema

- Saarikylien maiseman hoitosuunnitelma. Ahro, Jutta. Tampere, 1998.
- Vehoniemen maiseman hoitosuunnitelma – Tarkennus Saarikylien maiseman hoitosuunnitelmaan. Ahro, Jutta. Tampere, 2004.

Suodenniemen kulttuurimaisema

- Uusia kivikautisia löytöjä Sastamalasta, Suodenniemen arkeologinen inventointi 2007-2008. Pirkan maan alta 10. Vadim Adel ja Johanna Seppä. Tampereen museoiden julkaisuja 106. Tampere, 2009.
- Suodenniemi Elämää maalaispitäjässä vuosina 1540-1939. Jankkari, Sakari. Saarijärven Offset Oy, 2011.

Talviaisen-Ristijärven kulttuurimaisema

- Kumpuja ja Kivinavettoja Oriveden kulttuuriympäristöohjelma. Teivas, Eija. Tampere, 2003.

Urjalan kulttuurimaisema

- Selvitys rakennetusta ympäristöstä. Keskusta-alueen osayleiskaava. Urjala, 2009.
- Urjalankylän OYK. 2004.
- Nuutajärven Lasikylä – nykytilanteen kartoitus. Arkinor oy. Urjala, 2003.

Vaskiveden kulttuurimaisema

- Vanhan Ruoveden historia III. Hokkanen, Kari. Virrat, 1979.
- Virrat, kulttuuri ja maisemahistoriallinen selvitys. Virrat, 2009.
- Virtain keskustan ja sen ympäristöalueiden kulttuuri- ja maisemahistoriallinen selvitys. Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy. Virrat, 2009.

Viitapohjan kulttuurimaisema

- Aitolahti - Teisko yhteissuunnittelun sillanrakentajana: loppuraportti. Tampereen kaupunki, 1999.
- Maisemahistoriaselvitys Viitapohja, Sisaruspohja. Tampereen kaupunki kaavoitusyksikkö, 2004.
- Sisaruspohjan osayleiskaavan Eliöstö- ja biotooppiselvitys. Tampereen kaupunki, kaupunkiympäristön kehittäminen, maankäytön suunnittelu, 2012
- Tampere (Teisko) Hirviniemi ja Sisaruspohja. Osayleiskaava-alueiden arkeologinen inventointi 2007. Pirkanmaan maakuntamuseo.
- Teisko-Aitolahden alueen perinnebiotooppiselvitys vuosina 2011-2012. Korte, Kari. Tampereen kaupunki, Kaupunkiympäristön kehittäminen, Maankäytön suunnittelu. 2012.
- Teiskon maiseman- ja luonnonhoidon yleissuunnitelma. Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisuja 7/2010.

Viljakkalan-Harhalan kulttuurimaisema

- Viljakkalan kirkonkylän ja Pikkupispalan maiseman hoitosuunnitelma. Ahro, Jutta. Tampere, 2004.

PIRKANMAA

Nalkalankatu 12, PL 76, 33201 Tampere
Puh. (03) 248 1111 (vaihde)
faksi (03) 248 1250
pirkanmaan.liitto@pirkanmaa.fi
www.pirkanmaa.fi

TEEMME MUUTOSTA YHDESSÄ